

ΜΑΡΚΟΣ Ο ΕΥΓΕΝΙΚΟΣ*

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΟΝ

ΥΠΟ

Κ. Γ. ΜΑΜΩΝΗ

ζ) Μάρκος ο Ευγενικός μετὰ θάνατον

1. Ὁ Μ. ἐτάφη ἐν τῇ μονῇ τῶν Μαγγάνων, ἀργότερον δὲ τῶν λειψάνων αὐτοῦ ἐγένετο ἀνακομιδὴ, ὅποτε ταῦτα ἀπετέθησαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Λαζάρου τοῦ Γαλατᾶ ('). Ἐν τῇ μονῇ αὐτῇ συνήρχοντο οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ, ἀπόγονοι τῶν Εὐγενικῶν, κατ' ἔτος καὶ ἐτέλουν τὴν ἐτησίαν μνήμην αὐτοῦ (²).

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Μ. ἐγράφησαν πλεῖστα ὄσα ἐπιτάφια ἐπιγράμματα, ὡς καὶ ἀκολουθίαι, διὰ τὰ ψάλλωνται κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς μνήμης του. Τοῦτο εἶναι ἐνδεικτικὸν ἔτι μᾶλλον τῆς μεγίστης τιμῆς, ἧς ἐτύγχανεν ὁ ἱερός ἀνὴρ εἰς τὴν συνείδησιν τῆς Ὁρθοδοξίας, ἧτις κατέταξεν αὐτὸν μεταξύ τῶν ἁγίων τῆς. Ἦδη ὁ Γεώργιος Σχολάριος, πλὴν τῆς ἐπικηδείου μοναχίας (³) πρὸς τὸν διδάσκαλον, συνέθεσε καὶ ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα εἰς αὐτὸν(⁴). Ἐπιταφίους στίχους εἰς τὸν Μᾶρκον συνέθεσε καὶ ὁ Θεόδωρος Ἀγαλλιανός (Ἱερομνήμων) (⁵). Καὶ ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννης ὁ νομοφύλαξ, πλὴν τοῦ ἐπιταφίου (⁶), συνέθεσεν ὡς εἶδομεν, ἀκολουθίαν μετὰ βίου (⁷), ἧτις εἶναι ἡ παλαιότερα τῶν λοιπῶν ἀκολουθιῶν αἵτινες ἐγράφησαν πρὸς τιμὴν τοῦ Μάρκου.

2. Ἐν τινι κώδικι τῆς βιβλιοθήκης Νικολάου Καρατζᾶ (⁸) εὐρίσκεται, γεγραμμένη τῷ 1731 «παρὰ Σουλβέστρου Ἱερομονάχου ἐκ Κεφαλληνίας» (⁹), ἀκολουθία, ἧτις συνετέθη ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, μικρὸν δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μάρκου, ἧτις φέρει τὸν τίτλον:

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 404.

1. Β.Ζ. 11, 1902 σ. 52.

2. *Νεκταρίον Ἱεροσολύμων*: Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα ἀντίρρησις, Ἰάσιον Μολδοβλαχίας, ἀρχιβ' σ.186.

3. Π.Π. Β', σ.σ.28-39 καὶ Α. Νόρωβ Ἀνέκδοτα σ.σ. 68-88.

4. Π.Π. Α', σ.44 καὶ Α.Νόρωβ Ἀνέκδοτα σ. 90

5. Π.Π. Α', σ. 42.

6. *E. Legrand*: Cent dix lettres grecques de François Filelfe Paris 1892 σ. 296.

7. Ἄν. 1905 1 Φεβρ.-1 Ἀπριλ. ἀρ. 361-365 καὶ Σ.Β. II 1927 σ.σ. 193-235.

8. Ε.Φ.Σ.Π. ἔτ. Η' 1904, σ. 16.

9. Β.Ζ. 11, 1902 σ.54.

α' Ακολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, ἀρχιερέως ἐν Ἐφέσῳ τοῦ θαυματουργοῦ ψαλλομένη τῇ 19ῃ τοῦ Ἰανουαρίου μηνός, συντεθεῖσα παρὰ τῶν τριῶν διδασκάλων Κων)λεως, τοῦ κυρίου Μακαρίου μητροπολίτου Φιλαδελφείας, Γεωργίου Βύζαντος καὶ Γρηγορίου τοῦ Βυζαντίου, Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου πατριαρχέοντος τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων. Ὁ τίτλος τῆς ἀκολουθίας βεβαιῶν, ὅτι ὁ Μᾶρκος κατετάγη μεταξύ τῶν ἁγίων ἤδη ἀπὸ τοῦ θανάτου του. Πλὴν τῆς ἀκολουθίας ταύτης, ἐν τῷ ἰδίῳ κώδικι ἀκολουθοῦν προσφώνησις πρὸς τὸν πατριάρχη Γεννάδιον Σχολάριον (1), βεβαίωσις αὐτοῦ δι' ἧς ἐπιτρέπει τῷ 1456 νὰ ψάλλεται ἡ ἀκολουθία κατὰ τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου (2), ὡς καὶ βίος τοῦ ἁγίου (3). ἅπαντα ἐν μεταφράσει ἐκ τοῦ πρωτοτύπου. Καὶ ἡ μὲν βεβαίωσις τοῦ Σχολαρίου, ὡς αὕτη παρεδόθη ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ ἀναφέρει «Γεννάδιος ἕλεῖν Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κ.Π. Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμηνικὸς πατριάρχης... Θεοσπίζομεν συνοδικῶς ἐν ἅπασιν τοῖς εὐσεβέσιν ἑορτάζειν τὸν ἅγιον, ψάλλοντας τὸν αὐτοῦ κανὼν (sic) παγκοσμίως, κατὰ προσταγὴν δίδοντας, τῶν τριῶν διδασκάλων. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αυγς' Γεννάδιος..... (4). Ὅθεν ὁ Σχολάριος διὰ συνοδικῆς πράξεως ὥρισε νὰ ἑορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου τὴν 19ῃν Ἰανουαρίου καὶ ἡ ἀκολουθία αὕτη νὰ ψάλλεται κατὰ τὴν ἑορτὴν αὕτην.

3. Ἀφοῦ διὰ τῆς συνόδου τοῦ 1484 ἀπεκηρύχθη ἡ ἐν Φλωρεντία σύνοδος (5) καὶ οἱ κατὰ τῆς ἐνώσεως ἀγωνισθέντες ἐδικαιώθησαν, ἔκτοτε πολλοὶ ὑπῆρξαν οἱ γράψαντες ἀκολουθίας εἰς μνήμην τοῦ Μάρκου. Οὕτω, κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα Μανουὴλ ὁ ῥήτωρ συνέθεσε «Προσόμοια καὶ κανόνα εἰς τὸν ἁγιώτατον μητροπολίτην Ἐφέσου κύρ Μᾶρκον τὸν Εὐγενικὸν ψαλλόμενα τῇ πέμπτῃ Κυριακῇ τῶν ἁγίων νηστεῶν» (6), τῶν ὁποίων ἔπεται καὶ σύντομος βίος. Καίτοι ὅμως ὁ Μᾶρκος εἰς πάσας αὐτάς τὰς ἀκολουθίας ἀναφέρεται ὡς ἅγιος, ἡ ἐπίσημος ὅμως ἀναγνώρισις τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ, βάσει συνοδικῆς ἀποφάσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἔγινεν ἀργότερον.

Ὁ Νικόλαος Καρατζᾶς ἀντέγραψεν ὁ ἴδιος συνοδικὴν ἀπόφασιν τοῦ 1734, δι' ἧς ὁ Μ. ἀνεκηρύσσετο ἐπισημῶς ἅγιος, τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους αὐτοῦ ἐπὶ πατριαρχείᾳ Σεραφεῖμ. Τῆς ἀποφάσεως ἔπονται αἱ ὑπογραφαὶ πάντων τῶν ὑπογραψάντων καὶ τὴν ἀγιότητα τοῦ Μ. ἀποδεχθέντων. Εἰς τὰ ἀντιγραφέντα ὁ Νικόλαος Καρατζᾶς δίδει τὸν τίτλον «Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ ἐκδοθέντος πατριαρχικοῦ συνοδικοῦ γράμματος περὶ τοῦ

1. Β.Ζ. 11,1902 σ.55.

2. Αὐτόθι σ. 56.

3. Αὐτόθι.

4. Αὐτόθι.

5. Ὁ ὅρος τῆς συνόδου: Ἐκκλησιαστικὰ σύλλεκτα, Ἐπαμ. Ι Σταματιάδου ἐν Σάμῳ 1891 σ.σ. 26-29.

6. Ε.Φ.Σ.Π. ἔτ.ς' Ἀθήναι 1902 σ.σ. 90-102.

ιεροῦ Μάρκου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ καὶ τῆς τούτου ἑτησίου ἑορτῆς» (1). Ἐν τούτῳ δὲ ἀναφέρονται μεταξύ τῶν ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἡ καθ' ἡμᾶς ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία τὸν ἱερὸν τοῦτον Μάρκον Ἐφέσον τὸν Εὐγενικὸν καὶ οἶδε καὶ τιμᾷ καὶ ἀποδέχεται ἄγιον ἄνδρα καὶ θεοφύρον καὶ ὄσιον καὶ ζηλωτὴν τῆς εὐσεβείας διάπυρον, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἱερῶν δογμάτων καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας, πρόμαχον καὶ προασπιστὴν γενναϊότατον, καὶ τῶν προσηγησάμενων ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ἱερῶν θεολόγων καὶ κοσμητόρων τῆς Ἐκκλησίας μιμητὴν καὶ ἐφάμιλλον» (2). Ἡ συνοδικὴ αὐτὴ ἀπόφασις ἐστάλη πρὸς τοὺς ἐν Κεφαλληνίᾳ, ὅπου ὁ φιλενωτικὸς κληρὸς εἶχεν ἐναντιωθῆ κατὰ τῆς ἑορτῆς τῆς μνήμης τοῦ Μάρκου καὶ εἶχε προκαλέσει πρὸς τοῦτο ζωνῶν ἀντίδρασην (3). Ἐκτοτε τὸ συνοδικὸν αὐτὸ τοῦ πατριάρχου Σεραφείμ συνεχιδίδεται μὲ πολλὰς μεταγενεστέρως ἀκολουθίας, ἐπὶ τῇ ἱερᾷ μνήμῃ τοῦ ἀνδρός. Εἶναι δὲ αὗται:

1) Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μ. Ἀρχιεπ. Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ τοῦ λαμπροῦ προμάχου καὶ μόνου φύλακος τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, συντεθεῖσα μὲν ὑπὸ τοῦ ὀσιολογιώτατου ἐν μοναχοῖς κυρίου Νικοδήμου τοῦ Ναξίου, παρὰ δὲ ἐνὸς ἐτέρου ἐν πολλοῖς διορθωθεῖσα...» Ὁ χρόνος ἐκδόσεως ἐλλείπει. Ὁ Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς (4) λέγει, ὅτι ἡ ἀκολουθία αὕτη ἀντεγράφη τὸ 1832 ἐξ ἐντύπου φυλλαδίου, ὅθεν τὸ πρῶτον ἐτυπώθη πρὸ τῆς χρονολογίας ταύτης. Εἶναι δὲ σπανιωτάτη ἡ ἐκδοσις αὕτη. Ὁ L. Petit (5) λέγει, ὅτι δὲν κατώρθωσε νὰ εὑρῇ οὔτε ἐν ἀντίτυπον.

2) Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις..... ἦτε ποιηθεῖσα μὲν ὑπὸ Νικοδήμου τοῦ Ἀθωνίτου, ἐπιθεωρηθεῖσα δὲ ὑπὸ Ν. Λογάδου, νῦν πρῶτον τύποις ἐκδίδεται παρὰ τοῦ πανοσιωτάτου ἀρχιμανδρίτου κυρίου Σαμουὴλ τοῦ Ἀγιοταφίτου... Ἐν τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριαρχικῷ τυπογραφείῳ 1834». Τὴν ἐκδοσιν ταύτην ἐπηκολούθησε δευτέρα ἐν Σμύρῃ τῷ 1834 ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Ἐφέσου Ἀγαθαγγέλου, εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθησαν καὶ τὰ μεγαλυνάρια, πρὸς τιμὴν τοῦ Μ. συντεθέντα ὑπὸ Ἡλ. Τανταλίδου.

3) Ἀκολουθία ἱερὰ τοῦ ἐν ἁγίοις.....διὰ συνδρομῆς δαπάνης τε καὶ ἐξόδων τοῦ πανοσιωτάτου ἁγίου πρωτοσυγκέλου κυρίου κυρ. Δανιὴλ τοῦ Σαμίου». Καὶ τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς δὲν ἐσώθη ἀντίτυπον. Ὁ Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς ἀναφέρει πάλιν αὐτὴν ὡς ἀντιγραφεῖσαν ἐκ τοῦ τύπου, παρὰ ἀνωνόμου ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ 1865 (6).

1. Ε.Φ.Σ.Π. ἔτ. Η' 1904 σ. 18.

2. Β.Ζ. II, 1902, σ.σ. 65-66

3. Ἀντίθ. σ. 65.

4. I.B. τόμ. I, 1891 σ. 279.

5. L. Petit: Bibliographie des Acolouthies Grecques, Bruxelles, 1926, Société des Bollandistes σ.136.

6. I.B. τόμ. Γ', 1891 σ. 398.

4) Μετά τῶν ἀκολουθιῶν Φωτίου καὶ Γρηγορίου Παλαμᾶ ἀ' Ακολουθία ἱερὰ τῶν ἐν ἁγίοις πατέρων ἡμῶν καὶ προμάχων τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ὁμολογητῶν Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ καὶ Γρηγορίου Ἀρχιεπισκόπου Θεσ)νίκης τοῦ Παλαμᾶ, ψαλλομένη τῇ δευτέρᾳ Κυριακῇ τῶν νηστειῶν ἀδεία τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας συναρτισθεῖσα ἐξ ἀρχαιοτέρων τῆς Ἐκκλησίας ὕμνων καὶ συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀργυρουπόλεως Σεραφεῖμ τοῦ Βυζαντίου. Ἐν Ταταούλοις 1850».

5) «Βιογραφία καὶ τὰ ἐν τῇ Φλωρεντινῇ ψευδοσυνόδῳ κατὰ τῶν Λατίνων ὑπερφυῆ κατορθώματα τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ὑμῶν Μάρκου..... Προσθεθείσης ἐν τῷ τέλει τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ ἀκολουθίας, συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ ἐλαχίστου ἐν μοναχοῖς Καλλίστου Ζωγράφου Ἀγιορείτου τοῦ Ἐφεσίου ἐκ τῆς σκήτης τῆς Ἀγίας Ἄννης Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Θεμίδος 1887». Τὴν ἔκδοσιν ταύτην ἠκολούθησε δευτέρα ἐν Ἀθήναις τῷ 1896, ὑπὸ διάφορον τίτλον «Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τοῦ σχίσματος.....», ἐνθα καὶ ἡ ἀσματικὴ τοῦ Μ. ἀκολουθία (¹).

Εἰς τὰς ἀκολουθίας αὐτὰς δέον νὰ προστεθῇ καὶ μία εἰσέτι ἀνέκδοτος ἀ' Ακολουθία εἰς ἅγιον Μᾶρκον τὸν Εὐγενικόν», ἥτις ἀρχεταὶ «Ὁλος ἐκ νεότητος...» καὶ ἥτις ἀπόκειται εἰς Ἱεροσολυμιτικὸν κώδικα (²).

Ἀναφέρεται καὶ θαῦμα τοῦ Μάρκου ἐν Μεσσολογίῳ συμβάν, κατὰ τὸ ὁποῖον κόρη τις, βαρέως ἀσθενοῦσα καὶ ὀραματισθεῖσα τὸν ἅγιον, ἰάθη (³).

η) Σχέσεις

1. Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός στενωτάτα συνεδέθη μετὰ τοῦ Γεωργίου Σχολαρίου, τοῦ ὁποίου ἐγινε διδάσκαλος καὶ ἠγάπα αὐτὸν ὡς πραγματικὸν υἱὸν του. Περὶ τοῦ διδασκάλου του ὁμιλεῖ πολλάκις ὁ Σχολάριος εἰς τοὺς λόγους του καὶ θέτει αὐτὸν ὑπεράνω καὶ αὐτῶν τῶν γονέων του : «Τίς γάρ σου βέλτιον τὴν ἐμὴν οἶδε προαίρεσιν ; οἶμαι καὶ τοὺς ἐμοὺς γονέας οἳ μοι πάντα συνήδεσαν, διδαχθῆναι ἂν αὐτὴν ποτε παρὰ σοῦ. Ὡς γὰρ ἐκεῖνοι τῆς φύσεως, οὕτως αὐτός μοι λόγων τε καὶ ἠθῶν τὰ σπέρματα κατεβάλον. Κακῆνοι μὲν ἅπασι σὺ δὲ πολλὴν ἡμᾶς ἐγεώργεις τὸν χρόνον» (⁴). Ὁ Μ., ἀφ' ἐτέρου, ὁμιλῶν περὶ τοῦ μαθητοῦ του, λέγει : «Λέγω δὲ περὶ τοῦ ἀρχοντος Σχολαρίου δὴ οἶδα ἐξ ἔτι πάνυ νέας τῆς ἡλικίας καὶ διάθεσιν καὶ ἀγάπην πολλὴν ἔχω εἰς αὐτὸν καὶ ὡς ἐμὸν υἱὸν καὶ φίλον καὶ εἴ τι ἄλλο ἐνθυμηθεῖη τις σχέσεως καὶ ἀγάπης κινήτικόν...» (⁵).

1. Κρίσις περὶ αὐτῆς ὑπὸ Α. Παπαδ. Κεραμέως ἐν Β.Ζ. 9, 1900, σ.σ. 556-559.

2. Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως I.B., τόμ. Γ', 1891 σ. 359.

3. Κ. Δουκάκη : Ἱασις τοῦ Νοητοῦ παραδείσου τόμ. Α' Ἀθῆναι 1889, σ.σ. 428-429

4. Σχολ. IV σ. 117.

5. Μάρκου ἐπιτελεῖσθαι ὁμιλίαι Π. Π. Α' σ.37-P.O. XVII fasc 2, 1923 σ. 487.

Ἄλλον πλὴν τοῦ Σχολαρίου δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποδείξῃ ὁ Μ., ἵνα δώσῃ χεῖρα βοήθειας εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν καὶ ἀποβῆ διαδόχος τῶν ἀγώνων αὐτοῦ.

2. Ἐκ τῶν λοιπῶν συγχρόνων του ὁ Μᾶρκος ἤλθεν εἰς σχέσεις μετὰ τοῦ Πλήθωνος, ὅστις, ὡς ἀναφέρει ὁ βίος τοῦ ἀδελφοῦ του, ὑπῆρξε διδάσκαλός του. Περί τοῦ Πλήθωνος, εἰς τινα ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Μᾶρκον, ὁ Σχολάριος γράφει: «*Οἶσθα τὸν ἄνδρα πλέον ἐμοῦ*» (1).

Καὶ ὁ ἱστορικός τῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου Συρόπουλος, στενωῶς φαίνεται ὅτι εἶχε συνδεθῆ μετὰ τοῦ Μάρκου. Εἰς τινα ἐπιστολὴν του Ἰωάννης ὁ Νομοφύλαξ, γράφει πρὸς τὸν Συρόπουλον: «*Ἐν τοιοῦτοις γνησίως ἐλλίξω σε εἶναι καὶ φαίνεσθαι... καὶ δεικνύειν καθαρώς ἐν ἅπασιν τὸν πάλαι σύννομον καὶ ὁμόφυλον τοῦ ἁγίου ἡμῶν ἀδελφοῦ καὶ κοινοῦ πατρὸς καὶ καθηγεμόνος...*» (2).

Ὁ αὐτὸς Ἰωάννης ὁ Νομοφύλαξ, γράφων πρὸς τὸν Δαβίδ Κομνηνὸν (3) καὶ πρὸς τὸν Γεώργιον Ἀμιρούτζην (4), ἀποστέλλων δὲ εἰς αὐτοὺς τὸν ἐπιτάφιον λόγον, τὸν ὁποῖον συνέγραψεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀδελφοῦ του, ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ ὡς ἤδη γνωστοῦ εἰς ἀμφοτέρους. Καὶ ἂν οὗτοι δὲν εἶχον στενὴν γνωριμίαν μετὰ τοῦ Μάρκου, πάντως ὅπωςδήποτε θὰ ἐγνώριζον αὐτόν.

Μαθητῆς, καὶ συνάμα συγγενῆς τοῦ Μάρκου, ὑπῆρξεν Θεοφάνης ὁ Μηδείας, ὅστις μαρτυρῶν ὅτι ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ «Περὶ προνοίας» λόγου του πολλὰ ἤντηλσεν ἐκ τοῦ ὁμωνύμου λόγου τοῦ Μάρκου, λέγει: «*οὐ γὰρ αἰσχύνομαι τοῖς ἐκείνου δῆμασιν ὠραϊζόμενος, ἰδίως κάμοι διδασκάλου τυγχάνοντος καὶ καθ' αἰμά μοι προσήκοντος*» (5).

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς σχέσεις Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ καὶ Βρυενίου, αὗται ὡς εἶδομεν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι σχέσεις μαθητοῦ πρὸς διδάσκαλον (6). Ἀσφαλῶς θὰ ἐγνώρισεν ὁ Μᾶρκος τὸν Βρυένιον, ὅτε ἤτο μοναχός.

3. Ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Μάρκου ὀλίγα τινὰ πληροφοροῦμεθα περὶ τῶν σχέσεών του, διότι αὕτη εἶναι λίαν περιωρισμένη. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, ὁ Μᾶρκος ἐκφράζεται πρὸς αὐτόν μετὰ θάρρους καὶ παρρησίας. Ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς καταφαίνεται, ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ, καὶ ὄχι περὶ τοῦ Μητροφάνους, ὡς ὑπεστήριξεν ὁ L. Petit (7). Τὸν Μητροφάνην θὰ ἀποκαλέσῃ ἀλλαχοῦ «*μισθωτὸν καὶ οὐχὶ ποιμένα, λύκον οὐχὶ νομέα*» (8). Πρὸς τὸν

1. Σχολ. IV. σ. 117.

2. Π.Π. Α', σ. 193.

3. Legrand: Cent dix lettres grecques de François Filelfe. Paris 1892 σ. 296.

4. Αὐτόθι σ. 304.

5. Λαυριώτου: Κατάλογος τῶν κωδικῶν τῆς Μεγίστης Λαύρας. σ. 429.

6. Πρβλ. Νικ. Β. Τωμαδάκη: Ὁ Ἰωσήφ Βρυένιος καὶ ἡ Κρήτη κατὰ τὸ 1400, Ἀθήναι 1947 σ.σ. 25-26.

7. P.O. XVII fasc. 2, 1923 σ. 320.

8. P.O. αὐτόθι σ. 483.

Ἰωσήφ ἀσφαλῶς ἀπευθύνεται ἡ ἐπιστολὴ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν ἐν Φερράρα συζητήσεων, ὅποτε ὁ Μ. ἀπέβλεπε πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς «*ἀγκυραν καὶ καταφυγὴν καὶ προσφύγιον*» (1).

Μετὰ μεγίστης ἐπίσης παρρησίας ὁ Μᾶρκος ἀπευθύνεται καὶ πρὸς τὸν πάπαν τῆς Ρώμης (2), τὸν ὁποῖον καὶ ἐλέγχει διὰ τὸ ἀνένδοτον τῶν Λατίνων κατὰ τὴν ἔνωσιν.

Ἐκ τῆς λοιπῆς ἀλληλογραφίας του πληροφοροῦμεθα περὶ τῶν σχέσεων αὐτοῦ μετὰ τινος μοναχοῦ Θεοφάνους, διατρίβοντος ἐν τῇ νήσῳ Ἰμβρῶ, (3) μετὰ τινος ἄλλου Θεοφάνους, ἱερομονάχου εἰς Εὐρίπον διατρίβοντος (4), πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Μᾶρκος ἐξέθεσε τὰ μετὰ τὴν ἐξ Ἰταλίας ἐπάνοδόν του καὶ τὴν φυγὴν αὐτοῦ ἐκ Κων)λεως, ὡς καὶ μετὰ τοῦ ἱερομονάχου Ἰσιδώρου (5), τοῦ ὁποῖου λύει τὰς περὶ «*ὄρων ζωῆς*» ἀπορίας.

4. Ὁ Μᾶρκος ἦλθεν εἰς στενὴν σχέσιν καὶ πρὸς τοὺς δύο αὐτοκράτορας Μανουὴλ καὶ Ἰωάννην Παλαιολόγον. Τοῦ Μανουὴλ ἦτο, ὡς ἀναφέρει ὁ ἀδελφός του ἐν τῷ βίῳ, «*Μὴ μόνον γνώριμος ἦδη καὶ οικεῖος καὶ φίλος, ἀλλὰ καὶ καθηγεμῶν ἐν πολλοῖς καὶ τῶν ἐκείνου συγγραμμάτων διορθωτῆς καταστάς*» (6). Δεδομένου, ὅτι ὁ Μανουὴλ ἀπέθανε τὴν 21ην Ἰουλίου 1425 (7), ὁ Μᾶρκος ἀπὸ νεαρῆς ἔτι ἡλικίας συνεδέθη μετ' αὐτοῦ, ὃν καὶ ἐν πολλοῖς καθ' αἰδέσει. Καὶ μετὰ τοῦ συμβασιλέως καὶ διαδόχου αὐτοῦ Ἰωάννου συνεδέθη στενώτερον ὁ Μᾶρκος. Τοῦτο μαρτυροῦν καὶ οἱ ἐπιστολαί, τὰς ὁποίας ἀπηύθυνε πρὸς αὐτόν, ὡς καὶ ἡ ἀπὸ μέρους τοῦ βασιλέως ἐκτίμησις πρὸς τὸν Μᾶρκον, ὥστε καὶ τὴν λύσιν θεολογικῶν ζητημάτων νὰ ἀναθέτῃ εἰς αὐτόν, ἥδη πρὸ τῆς συνόδου, καὶ κατὰ τὴν σύνοδον νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν πρωτεύουσαν θέσιν, καὶ μετὰ τὴν σύνοδον ὁ ἴδιος νὰ μεριμνήσῃ διὰ τὴν ἀσφαλῆ ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς τὴν Κων)λιν.

θ') Παιδεία.

1. Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Μᾶρκος Εὐγενεικὸς ἔτυχε λίαν ἐπιμεμημένης μορφώσεως. Ταύτην δὲ δὲν ἔλαβε μόνον ἐκ τῶν διδασκάλων του, ἀλλὰ καὶ μόνος του, ἐκ τῶν ἰδίων του μελετῶν, ἰδίως κατὰ τὴν περίοδον καθ' ἣν ἦτο μοναχός. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν συζητήσεων ἐν Φερράρα, οἱ μετέχοντες τῆς συνόδου εἶπον εἰς αὐτόν: «*Σπούδασον ἵνα δείξῃς καὶ τὴν γεναιότητα ἣν ἔχεις περὶ τὰ εὐσεβῆ ἡμῶν δόγματα, καὶ τὴν λογίτητα ἣν ἐκτήσω βοηθεία Θεοῦ*

1. Αὐτόθι σ. 475.

2. P.O. XVII fasc. 2, 1923 σ. 336.

3. Π. Π. Α', σ. 19- P.O. XVII fasc. 2, 1923 σ. 482.

4. Π. Π. Α', σ. 21- P.O. XVII fasc. 2, 1923 σ. 480.

5. P.G. Migne Τόμ. 160 στ. 1194. Περὶ τῆς ἐπιστολῆς ἰδ. B.Z. 5. 1896, σ. 576.

6. S.B. 2, 1927, σ. 213.

7. Γ. Σφραντζῆς ἔκδ. Bonn. σ. 121.

ἀπὸ τῆς σπουδῆς σου καὶ τῆς ἐπιμελείας σου» (1). Τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ παιδευσιν μαρτυρεῖ, ἀφ' ἐνὸς μὲν, ἡ περὶ τὰ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ζητήματα εὐθικρισία, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἡ βαθυτάτη γραμματικὴ μόρφωσις, ἥτις ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν νὰ χειρίζεται ἀνέτως καὶ πλουσίως τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. «Ὡστε καὶ δόξει τις παίζειν ἢ τῆς ἑλληνικῆς Μούσης οὐκ ἐπαίειν εἴ τις τοὺς ἐκείνου λόγους τοῖς νῦν λεγομένοις βούλοιο παραβάλλειν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῆς Σωκράτους καὶ Πλάτωνος εἶναι λέγοι διατριβῆς» (2), λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Σχολάριος. Ὅταν δὲ οὗτος ἀπέστειλε πρὸς τὸν Μάρκον τὴν περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους συγγραφὴν του, γράφει εἰς αὐτόν, ὅτι ἐπαφίεται ἀπολύτως εἰς τὴν κρίσιν του, ἥτις εἶναι βαρύνουσα δι' αὐτόν, καὶ ὅτι τοῦ ἐπιτρέπει νὰ διαγράψῃ πάντα τὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα δὲν ἐγκρίνει: «Ἐγὼ δὲ δεῖν ἠγησάμην τῷ κανόνι τῆς σῆς τέχνης πρότερον προσαχθέν, οὕτω τοῖς ἄλλοις ἄπασι φαίνεσθαι· νῦν γὰρ καὶ τέχνης εἴνεκα τῶν παρ' ἡμῶν ἀπάντων προέχεις... Ἐπελθὼν τοίνυν ἅπαν τοῦτο καλῶς, τὰ μὴ δοκοῦντα σοι καλῶς εἰρησθαι διάγραψε καὶ δίδου πυρί... ἐμοὶ γὰρ ἀντὶ πάντων ἡ σὴ ψῆφος ἀρκέσει» (3). Ὁ αὐτὸς Σχολάριος εἰς τὴν ἐπικήδειον μονοδίαν λέγει πρὸς τὸν διδάσκαλόν του: «Σὺ γὰρ μόνος ἠδύνασο καὶ τέχνης ἀκριβείαν καὶ λόγων ιδέαν καὶ δεινότητα νοημάτων καὶ διγμάτων ἀλήθειαν καὶ πάντα διὰ τὰ τοιαῦτα συνιδεῖν μὲν τῷ παρὰ σοὶ κανόνι τῆς τέχνης, μαρτυροῦσαι δὲ ἄνευ φθόνου τοῖς ἔχουσιν, ὥσπερ οὐδὲ τὴν σὴν ἐν τούτοις ἅπασι δύναμιν συνεώρα τις ἐμοῦ πλέον (4).

Τὸ ὅτι ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ὁ Μ. ἐγένετο κληρονόμος τοῦ πατρικοῦ φροντιστηρίου, τὸ ὅτι ἐγένετο φίλος καὶ ὀδηγητὴς αὐτοκρατόρων λίαν πεπαιδευμένων, ὡς ὁ Μανουὴλ καὶ Ἰωάννης Παλαιολόγος, τὸ ὅτι αὐτός, μοναχὸς ἔτι ὢν, ἐξελέγη εἰς ἓκ τῶν προκρίτων τῆς συνόδου, πάντα ταῦτα μαρτυροῦν ὄχι μόνον περὶ τῆς ἐμβριθοῦς παιδείσεως, ἣν ἀπέκτησε σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τῆς μελέτης, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐμφύτων αὐτοῦ ἱκανοτήτων οἷα ἦσαν ἡ εὐφυΐα, ἡ διαλεκτικὴ δεινότης, ἡ ἱκανότης περὶ τὸ λέγειν, ἡ εὐθικρισία, ἡ τόλμη.

2. Ἐν πρώτοις, ἀρτιωτάτη ὑπῆρξεν ἡ θεολογικὴ αὐτοῦ παιδευσίς, ἥτις ἐπέτρεπεν εἰς αὐτόν ἀνέτως νὰ κινῆται ἐντὸς τῶν δογματικῶν πλαισίων τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ φέρῃ πρὸς ἐπίρρωσιν τῶν γνωμῶν του ἀποσπάσματα ἐκ τῶν Γραφῶν καὶ ἐκ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὰς «Περὶ καθαρτηρίου πυρός» ὁμιλίαις του (5), ἀπαγγελθεῖσας ἐν Φερράρα, ὁ Μάρκος ἀναφέρει τὰς περὶ καθαρτηρίου πυρός μαρτυρίας Μ. Βασιλείου, Γρ. Θεολόγου, Ἰωάννου Χρυσοστόμου, ἀσκητοῦ Δαροθέου, Θεοφάνους τοῦ Γραπτοῦ, Θεοδώ-

1. Συρ. Τμ. ε' κεφ. ε' σ. 120.

2. Π.Π. Β' σ.σ. 29-30

3. Σχολ. IV σ. 118.

4. Π.Π. Β', σ. 34.

5. P.O. XV fasc. 1 σ.σ. 39-60 καὶ 108-151

ρου τοῦ Στουδίτου, Ὀριγένους, Αὔγουστίνου, Γρηγ. Νύσσης, Μεγάλου Ἐπιφανίου, Δαμασκηνοῦ, Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ, Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου. Εἰς τὴν «Συλλογὴν τῶν ῥήσεων ἐκ τῶν διαφόρων ἁγίων» (1), πλὴν τῶν ἀνωτέρω, ἀναφέρονται μαρτυρίαι Μ. Ἀθανασίου, Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ἀγίου Ἱερωνύμου, Νείλου.

Εἰς τὴν «Ἐξήγησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας», ὅπερ εἶναι ἔργον νεανικόν, ὁ Μᾶρκος ἀναδεικνύεται ἄριστος ἐρμηνευτὴς πάντων τῶν κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν. Ἐδῶ ἀναφέρει καὶ Ρωμανὸν τὸν μελωδὸν, ὡς ποιητὴν κοντακίων, ἱστορῶν συγχρόνως ἐν ὀλίγοις καὶ τὴν γνωστὴν περὶ τοῦ ποιητοῦ παράδοσιν «*Τῶν κοντακίων ποιητὴς ὁ θαυμασίος ἐστὶ Ρωμανός, ὃς παρὰ τῆς Θεοτόκου τοῦτο χάρισμα εἴληφεν, ἐπιφανείσης αὐτῷ καθ' ὕπνου καὶ τόμον χάριτος ἐπιδοῦσης καὶ κελευσάσης καταφαγεῖν ὃ καὶ ποιῆσαι δόξας, εὐθὺς ἀναστὰς, ἡμέρα δὲ ἦν τῶν Γενεθλίων, ἀναβάς ἐπ' ἄμβωνος, ἤρξατο ψάλλειν. Ἡ Παρθένος σήμερον...*» (2). Ἐν τῷ αὐτῷ ἔργῳ ὁ Μ. ἐρμηνεύει τὴν ἔννοιαν τῶν κοντακίων, κανόνων, τροπαρίων καὶ οἰκῶν.

3. Εὐρυτάτῃ ὑπῆρξε καὶ ἡ κλασσικὴ παιδείσις τοῦ Μάρκου. Ἐν τῷ «περὶ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης» (3) παρωδεῖ βτίχους ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας Ε 191 καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος Χ 357. Ὀμιλῶν δὲ περὶ τῆς αὐθεντίας τῶν λόγων τοῦ Μαξίμου, μεταχειρίζεται τὴν πυθαγόρειον ἔκφρασιν «*αὐτὸς ἔφα*» (4). Ὁφείλομεν διὰ τοῦτο νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Μ. ἀσφαλῶς θὰ ἤτο γνώστης τῆς πυθαγορείου φιλοσοφίας. Εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ «*ἐκένωσεν ἑαυτὸν...*» (5) βλέπομεν τὸν Μᾶρκον ἐντρίβεστατον, ὅχι μόνον περὶ τὰ αὐστηρῶς θεολογικὰ δογματικὰ ζητήματα, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν διατρίβοντα καὶ παραλαμβάνοντα, πρὸς ἐπίρρωσιν τῶν περὶ δόγματος γνωμῶν του, στοιχεῖα ἐξ αὐτῆς. Ἐρμηνεύων π. χ. τί εἶναι ὁμοίωσις χρησιμοποιοῖ ὄρους ἀριστοτελικούς, οἳ εἶναι οἱ ἄροι «*πρὸς τι*», «*κατηγορία*», «*ποιόν*», «*ποιότης*», τὸ «*μᾶλλον καὶ τὸ ἦττον*» (6). Ἐν τῷ ἰδίῳ λόγῳ ὁ Μᾶρκος, διαλαμβάνων περὶ ὁμοιότητος, ἀναφέρει τὸ «περὶ ἀρετῶν» τοῦ Πλωτίνου. Περὶ τοῦ νεοπλατωνικοῦ φιλοσόφου ὁ Μ. γράφει καὶ ἐν σύντομόν βιογραφικὸν σημείωμα, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ παραδεδομένα χειρόγραφα περιλαμβάνεται ἐν τῇ ῥα αὐτῶν: «*Τῆς Ἀμωνίου τοῦ Θεοδιδάκτου σχολῆς ὁ Πλωτίνος ἦν οὗτος συμφοιτητὴς Ὀριγένους τοῦ ἡμετέρου γενόμενος, ἐθανμάσθη δὲ*

1. «Σωτήρ» 1889, 12 σ.σ. 333-341.

2. Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἐξήγησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας (τυπωθεῖσα μετὰ Συμεῶν τοῦ Μακαρίου ἀρχιεπισκ. Θεσσαλονίκης ἔργων) ἐν Ἰασιῶ 1683 σ.σ. 379-391.

3. «Σωτήρ», 1889, 12 σ. 245 σημ. α'

4. Ε.Α. 1881 τεῦχος 9ον σ. 160.- Ρ. Ο. XV fasc. 1, 1920 σ.160

5. «Σωτήρ» 1890, 13 σ.σ. 65-71

6. Ἀριστοτέλους: Περὶ κατηγοριῶν (ἐκδ. Παρισίων τόμ. 1)

παρ' Ἑλλησιν ἐπὶ σοφία καὶ τιμῆς ἠξιώθη. Τούτου τῶ περι ἀρετῶν ἐντυχὸν ἐγὼ λόγῳ, πρὸς τὴν τοιαύτην ἤλθον τοῦ ὁμοίου ἐξηγήσιν» (1).

Ἐν τῷ «Περὶ τῆς ψυχῆς τῶν ἀλόγων», ὅπερ εἶναι λύσις ἀπορίας τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου, ὁ Μᾶρκος ἔχει ὑπ' ὄψιν τὸν Φαῖδρον τοῦ Πλάτωνος, ἀν καὶ χρησιμοποιεῖ πάλιν ἀριστοτελικούς ὅρους, ὡς «έντελέχεια» καὶ «παθήματα τῆς ψυχῆς» (2). Εἰς τὰ «Συλλογιστικά κατὰ Λατίνων κεφάλαια», ὁ Μ. ἀναφέρει ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ πέμπτου μέρους τῆς Φυσικῆς ἀκροάσεως τοῦ Ἀριστοτέλους (3) καὶ χρησιμοποιεῖ πάλιν ἀριστοτελικούς ὅρους, ὡς «αἰτιοναίτιατόν, ἐνεργεῖν—εἶδος». Περὶ τῶν φιλοσοφικῶν δοξασιῶν τοῦ Μάρκου πλείονα θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ οἰκειώσις του μὲ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Εἰς πλεῖστα ἐκ τῶν ἐμμέτρων αὐτοῦ ὑπάρχουν ὁμηρικαὶ λέξεις, ὁμηρικαὶ ἐκφράσεις, ὡς καὶ ὁμηρικοὶ γραμματικοὶ τύποι. Ἄσφογος ὡσαύτως εἶναι καὶ ἡ χρῆσις τοῦ δακτυλικοῦ ἐξαμέτρου, ὡς καὶ τοῦ ἰαμβικοῦ εἰς τὰ ἔμμετρα αὐτὰ (4).

Εἰς τὰς διαφόρους ἐκφράσεις τοῦ Μ., τὰς δημοσιευθεῖσας ὑπὸ τοῦ C. L. Kayser (5), παρέχονται πλεῖστοι λέξεις καὶ ἐκφράσεις τοῦ Μ., ἔχουσαι ἀντιστοιχίας μὲ τὰ ἔργα τοῦ Φιλοστράτου, καὶ δὴ μὲ τὰς «Εἰκόνας» αὐτοῦ. Ἐκ τῶν ἕξ ὅμως ὑπὸ τοῦ C. L. Kayser δημοσιευθεῖσων ἐκφράσεων, δύο μόνον δύνανται νὰ θεωρηθῶν ἀσφαλῶς τοῦ Μάρκου (6), εἰς ταύτας δὲ πράγματι ἀπαντοῦν τύποι παρόμοιοι ἢ παρηλλαγμένοι Ὀμήρου, Εὐριπίδου, Φιλοστράτου, Ἡσιόδου, Ξενοφάντος, Ἀριστοφάνους, καὶ Πλάτωνος.

4. Ὅσον, τέλος, ἀφορᾷ εἰς τὴν λατινικὴν παιδείου τοῦ Μάρκου Εὐγενικοῦ, οὗτος δὲν ἐγνώριζε τὴν λατινικὴν διὰ νὰ μελετᾷ ἀπ' εὐθείας τὰ κείμενα τῶν λατίνων Πατέρων. Τὸ ὁμολογεῖ αὐτὸ καὶ ὁ ἴδιος «Τὰς δὲ τῶν δυτικῶν πατέρων καὶ διδασκάλων φωνάς... οὔτε γνωρίζω, καὶ γὰρ οὐδὲ μετεβλήθησάν ποτε πρὸς τὴν ἡμετέραν γλῶττιαν» (7). Αἱ παραπομπαὶ του ὅμως εἰς τινὰς δυτικούς πατέρας, καὶ δὴ Θωμᾶν τὸν Ἀκινάτην καὶ Αὐγουστῖνον, ὑφείλονται εἰς μεταφράσεις (8). Ἐπανειλημμένως ἀναφέρει ὁ Μᾶρκος τὸ «περὶ Τριάδος» (9) τοῦ

1. «Σωτήρ», 1890, 13 σ. 68 σημ. α'

2. Εἰκοσιπενταετηρίς τῆς καθηγεσίας τοῦ Κων. Κόντου, ἐν Ἀθήναις 1893, σ.396.

3. P.O. 1923 τόμ. XVII fasc 2, σ. 400.

4. Ἄθ. Παπιδ. Κεραμέως: Ἀνέκδοτα Ἑλληνικά σ.σ.102-105.

5. Philostrati libri de gymnastica, ἔθθα: Marci Eugenicici imagines et epistolae nondum editae, ὑπὸ C. L. Kayser Heidelbergae 1840.

6. Philostrati libri de gymnastica σ.σ. 142-154 καὶ 154-163.

7. P.O. 1923, XVII fasc 2 σ. 438.

8. M. Jugie: Démétrius Cydonès et la théologie latine à Byzance au XIV et XV. ἐν E.O. tom. 27, 1928 σ.σ. 385-402.

9. «Σωτήρ» 12, 1889 σ. 338.

Αύγουστίνου, τούς «μονολόγους ἐντεύξεων πρὸς Θεόν» (1) καὶ τὴν πρὸς Μαξιμῖνον ἐπιστολὴν (2) αὐτοῦ.

1) Χαρακτηρισμός.

1. Σπανίως ὁ Μᾶρκος ἐν τῷ ἔργῳ του ὀμιλεῖ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Οὐδαμοῦ δὲ τοῦ ἔργου του ὑπάρχει αὐτοχαρακτηρισμός. Ἐμμέσως ὅμως ἐξ αὐτοῦ πολλὰ δύναται νὰ εικάσῃ τις περὶ τοῦ χαρακτῆρός του. Πάντες οἱ ἐχθροὶ του ἐτόνισαν τὴν ἀδιαλλαξίαν καὶ τὸ ἀμετάπειστον τῆς γνώμης του. Εἶδομεν ὅμως, ὅτι ὁ Μᾶρκος, κατὰ τὰς πρώτας συζητήσεις τῆς συνόδου, ἐτόνιζε τὴν ἀνάγκην μιᾶς εἰρηνικῆς λύσεως καὶ ἐκάλει τούς δυτικούς νὰ ἀποβάλλουν τὸ «τραχὺ καὶ ἀνένδοτον» (3). «Ὅθεν ὁ Μᾶρκος δὲν ἦτο ἐκ πεπειθησέως ἀδιάλλακτος καὶ ἀμετάπειστος. Εἶναι χαρακτηριστικὸν τὸ πάθος, μεθ' οὗ ἐπετίθετο κατὰ τῶν ἀντιπάλων του, τὸ ὁποῖον πάθος ὑπηγόρευεν εἰς αὐτὸν ἢ ὑπερβολικὴ προσήλωσις πρὸς τὸ δόγμα. Αὐτὴ ἢ προσήλωσις πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὸ μῖσος κατὰ τῶν παρασαλευόντων αὐτὴν τὸν ὠθεῖ, ὥστε ἐνίοτε νὰ ἐκσπᾷ εἰς προσωπικὰς ἐπιθέσεις, ὅταν ὅμως καλοῦν τοῦτο αἱ περιστάσεις. Εἰς τὴν ὑβριν τοῦ Βησσαρίωνος, ὅστις τὸν ἀπεκάλεσε μανιακόν, ἀντιτάσσει τὸ «σὺ ὑπάρχεις κοπέλλιν καὶ ἐποίησας ὡς κοπέλλιν» (4). Τούς ἐνδῶσαντας εἰς τὸν λατινισμὸν ἀποκαλεῖ «Χριστοκαπήλους» καὶ «Χριστεμπόρους» (5). «Φευκτέον αὐτοὺς ὡς φεύγει τις ἀπὸ ὄφρου» (6). Πιστεύει, ὅτι ὅσον ἀπομακρύνεται αὐτῶν, τόσον περισσότερον πλησιάζει πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν «Πέπεισμαι γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι ὅσον ἀποδιύσταμαι τούτου (τοῦ πατριάρχου) καὶ τῶν τοιούτων (τῶν λατινοφρονούντων) ἐγγίζω τῷ Θεῷ καὶ πᾶσι τοῖς ἀγίοις καὶ ὡσπερ τούτων χωρίζομαι, οὕτως ἐνοῦμαι τῇ ἀληθείᾳ» (7). Τόσον δὲ εἶναι τὸ κατὰ τῶν ἐνωτικῶν πάθος του, ὥστε καὶ εἰς τὰς «ἐπιτελευτίους ὀμιλίαις» του δηλοῖ, ὅτι καὶ μετὰ θάνατον ἀποστρέφεται πᾶσαν μετ' αὐτῶν κοινωνίαν καὶ παραγγέλλει καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κηδεῖαν του καὶ τὸ μνημόσυνόν του νὰ μὴ παραστῇ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν (8).

2. Χαρακτηριστικὴ δι' ὅλου τοῦ ἔργου τοῦ Μάρκου εἶναι ἡ προσπάθεια νὰ ὑποστηρίξῃ καὶ νὰ ἐξάρῃ τὴν ἀλήθειαν. Διαλεκτικῶς δὲ ἀγεται καὶ ἀγει πρὸς αὐτὴν. Πιστεύει ὅτι σημασίαν ἔχει «ὅταν μὴ πρὸς ἔριν ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν βλέπωμεν, μηδὲ νικᾶν ἐκ παντὸς σπουδάζωμεν, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ ἡττᾶ-

1. E. A. 1881 σ. 159 - P.O. XV fasc. 1, 1920 σ. 159.

2. «Σιωτῆρ» 12, 1889 σ. 336.

3. P.O. 1923, XVII fasc. 2, σ. 339.

4. Συρ. Τμ. θ' κεφ. ζ σ. 257.

5. P.O. Τόμ. XVII fasc. 2, 1923 σ. 456.

6. Αὐτόθι.

7. Π.Π. Α', σ. 36 - P.O. XVII fasc. 2, 1923 σ. 485.

8. Αὐτόθι σ. 36.

σθαι καλῶς ἀνεχώμεθα» (1). Τὴν ἀλήθειαν δὲ ταύτην ζητεῖ ἀκεραίαν, διότι πιστεύει, ὅτι δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἐν τῇ ἀληθείᾳ μεσότης. Οὔτε συγκαταβατικά, μέσαι λύσεις ὑπάρχουν διὰ τὸν Μᾶρκον. «Μέσον ἀληθείας καὶ ψεύδους οὐδὲν ἔστιν· ἀλλ' ὡσπερ τὸν τοῦ φωτὸς ἔξω γενόμενον ἐν τῷ σκότει εἶναι ἀνάγκη, οὕτω τὸν τῆς ἀληθείας μικρὸν παρεκκλίναντα τῷ ψεύδει λοιπὸν ὑποκεισθαι φαίημεν ἂν ἀληθῶς. Καίτοι γε φωτὸς μὲν καὶ σκότους ἔστιν εἰπεῖν μεσότητα τὸ καλούμενον λυκανγὲς ἢ λυκόφως, μεσότητα δὲ ἀληθείας καὶ ψεύδους οὐδ' ἐπινοήσκειν ἂν τις εἰ καὶ πολλὰ κάμοι» (2). Πάντα ταῦτα δὲν δεικνύουν χαρακτῆρα μανόπλευρον καὶ ἀδιάλλακτον, ὡς ἠθέλησαν νὰ ἀποδείξουν οἱ ἐπικριταὶ του, ἀλλὰ χαρακτῆρα, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, ἀντιπετωπίζοντα τὴν ἀλήθειαν ἀλώβητον καὶ ἀκεραίαν, ἄνευ οὐδεμιᾶς εἰς τὸ ψεῦδος ὑποχωρήσεως.

Χαρακτηριστική, ἐξ ἄλλου, εἶναι καὶ ἡ τόλμη, μετὰ τῆς ὁποίας ὁ Μ. ὑπεστήριξεν αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν «Οὐ γὰρ ποιήσω τοῦτο, (τὴν ὑπογραφὴν δηλ. τοῦ ὄρου τῆς ψευδοσυνόδου) ποτὲ κἂν τι καὶ γένηται» (3). Οὕτω, αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐξέλαβον οἱ ἐπικριταὶ του ὡς στενότητα, ἀδιαλλαξίαν καὶ ἀμετάπειστον, ἦτο κατ' οὐσίαν ἔνθερος πρὸς τὴν ἀλήθειαν ζῆλος, ἀκεραιότης χαρακτῆρος, περιφρόνησις παντὸς ταπεινοῦ συμβιβασμοῦ.

3. Χαρακτηριστικὰ εἶναι καὶ ὅσα, ἔστω ἐν ὀλίγοις, ἀπεφάνθησαν οἱ σύγχρονοι τοῦ Μ., ἐξαίροντες ὄχι μόνον τὴν σθεναρὰν στάσιν του κατὰ τὴν σύνοδον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν προσωπικότητά του, ὡς ἀνθρώπου καὶ ὡς διδασκάλου. Ὁ μαθητὴς καὶ συγγενὴς τοῦ Θεοφάνης ὁ Μηδείας γράφει περὶ τοῦ διδασκάλου του: «Ὁ θαυμάσιος οὗτος πατὴρ καὶ μέγας διδάσκαλος ὁ μακαριώτατος κὺρ Μᾶρκος ὁ Ἐφέσου, πολλὸς ἦν τῷ ὄντι ἐν τε σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ τῇ πείρᾳ τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων» (4). Ὁ Σχολάριος πάλιν μᾶς δίδει ὠραίαν εἰκόνα τοῦ Μάρκου ὡς ἀνθρώπου: «Τίς ἐκείνου προσελθεῖν ἠπιώτερος, τίς χρήσασθαι δεξιώτερος, τίς εἰπεῖν μὲν τὰ δεόντα ἰκανώτερος, ἀκοῦσαι δὲ ἐτοιμώτερος; Τίς ὠφελιμώτερος ἐκείνου τοῖς πλησιάζουσιν; Τίς ἀλυπότερος τοῖς δτιοῦν ἐκ τινος τύχης προσκεκουρόσι; Τίς φθόνου κρείττων ὡσπερ ἐκεῖνος, πλὴν ὅποι τοὺς κατὰ τῶν ὁρθῶν δογμάτων δόλους ὑπόπτει;» (5) Καὶ περαιτέρω, «οὔτε γὰρ εἶχεν ἐπαινεῖν ἑαυτὸν ὑπὸ μετριοφροσύνης, καὶ ἀρκοῦσαν ἀπόκρισιν ᾤετο τοῖς δυσφημοῦσιν εἶναι, τὰς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐνοστάσεις» (6).

Ἐπιγραμματικὸς εἶναι ὁ χαρακτηρισμὸς ἐπίσης τοῦ Σχολαρίου περὶ τοῦ

1. P.O. τόμ. XV fasc. 1, 1920 σ. 108.

2. P.O. τόμ. XVII fasc 2, 1923 σ. 461.

3. Συρ. Τμ. ι' κεφ. ε' σ. 284

4. Λαυριώτου: Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας... σ. 429.

5. Π.Π. Β', σ. σ. 30-31

6. Αὐτόθι σ. 32.

διδασκάλου του, «άνηρ τῶν ἐφ' ἡμῶν ἀπάντων ἄριστος γεγονῶς ἐν τε λόγοις καὶ βίῳ» (¹).

4. Τὰς κρίσεις τῶν λοιπῶν συγχρόνων περὶ τοῦ Μάρκου ἀνεφέραμεν εἰς τὸ περὶ τῶν πηγῶν τοῦ βίου του. Εἶναι εὐνόητον, ὅτι ἡ κρίσις ἐν γένει τῶν μεταγενεστέρων ὑπῆρξεν ἄλλοτε εὐνοϊκὴ καὶ ἄλλοτε δυσμενής, ἀναλόγως τοῦ πνεύματος, ὑπὸ τὸ ὅποῖον εἶδον οὗτοι τὴν ἐν Φλωρεντία σύνοδον. Ὁ παλαιότερος τῶν βιογράφων τοῦ Μ. Μανουὴλ ὁ ῥήτωρ ἀποκαλεῖ αὐτὸν «θεοειδῆ τὴν τε ψυχὴν καὶ προαίρεσιν» (²). Ἐπιγραμματικῶς δὲ καθορίζει τὴν θέσιν, ἣν ὁ Μ. κατέχει εἰς πᾶσαν ὀρθόδοξον συνείδησιν: «Μόνος αὐτὸς ἴσως ἔργους τε καὶ λόγοις στύλος ἀνεδείχθη ὀρθοδοξίας ἐναντίον βασιλέων καὶ τυράννων ὡς ἔπος εἰπεῖν, γυμνῆ τῆ κεφαλῇ τὴν ἀλήθειαν ἀνακηρύττων καὶ τὴν ἐν τῷ ἀγίῳ συμβόλῳ τῆς πίστεως ἐπισηφαλῶς εἰσαχθεῖσαν προσθήκην οὐδόλως ἐπιδεχόμενος» (³).

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΚΑΙ Ο ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΜΑΡΚΟΥ ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ

α') Γενικά

1. Ἐν γένει ἡ συγγραφικὴ δρᾶσις τοῦ Μ. Εὐγενικοῦ θὰ ᾔτο δυνατὸν νὰ ὑπαχθῇ εἰς τρεῖς διαφόρους χρονολογικὰς περιόδους. Εἰς τὴν πρὸ τῆς συνόδου συγγραφικὴν περίοδον, ἥτις εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ποιητικὴ, εἰς τὴν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συνόδου, ἥτις εἶναι πολεμικὴ καὶ ἀντιρρητικὴ, καὶ εἰς τὴν μετὰ τὴν σύνοδον περίοδον, ἥτις καὶ αὐτὴ εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὴν κατὰ Λατίνων καὶ ἐνωτικῶν ἀντιρρητικὴν.

Τὴν συγγραφικὴν του δρᾶσιν ὁ Μᾶρκος ἤρχισε λίαν ἐνωρὶς. Νέος ἀκόμη, πρὶν ἐνδυθῆ τὸ μοναχικὸν σχῆμα, συνθέτει τὸν κανόνα εἰς τὸν πατριάρχην Εὐθύμιον (⁴), ὅστις δεικνύει μίαν πλουσίαν ποιητικὴν ἔμπνευσιν. Ἄλλὰ καὶ ἀργότερον, διατρίβων ἐν τῇ μονῇ τῶν Μαγγάνων, ὅπου ἀφιερῶται εἰς παντοίας μελέτας θεολογικὰς, ἡ φήμη του εἶναι τόσον γνωστὴ, ὥστε παρόντος τοῦ βασιλέως ἀναγιγνώσκει τὸ «περὶ ὄρων ζωῆς» (⁵). Κατὰ τὴν μοναχικὴν του αὐτὴν περίοδον ὁ Μᾶρκος γράφει κανόνας καὶ ἀπολουθῆς, ὡς καὶ ἄλλα ἔμπνευσι, εἰς τὰ ὅποια ὑπογράφει ἀπλῶς ὡς ἱερομόναχος Μᾶρκος (⁶).

Νέα περίοδος συγγραφικῆς δράσεως ἀνοίγεται διὰ τὸν Μ. ἀπὸ τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὴν σύνοδον. Ἡ συγγραφικὴ του αὐτὴ δρᾶσις εἰς τὸ ἐξῆς θὰ εἶναι

1. Σχολ. III σ. 134.

2. P.O. Τομ. XVII fasc. 2, 1923 σ. 520

3. Αὐτόθι σ. 517.

4. E. Legrand: Canon à la louange du patriarche Euthyme II, ἐν R.E.G. tom. 5, 1892, σσ. 422-426.

5. Σχολ. I σ. 428.

6. Α. Παπαδ. Κεραμέως: Ἀνεκδοτα Ἑλληνικά σ. 97.

συνυφασμένη πρὸς τοὺς σθεναροὺς ἀγῶνας, οὓς ἤθλησεν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας. Εἰς τὸ πεδίον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκλήθη διὰ τῶν συγγραφῶν καὶ διὰ τῶν λόγων του νὰ ἀγωνισθῇ ὁ Μ. κατὰ τὴν σύνοδον, ἐπέδειξεν ὄχι μόνον τὴν πίστιν του τὴν θερμουργόν, τὸ θάρρος του τὸ ἀκαταδάμαστον καὶ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐρύτητα καὶ τὴν πολυμάθειάν του. Τοὺς λόγους του ὁ Μᾶρκος ἀσφαλῶς θὰ προητοίμαζε, θὰ κατέγραφε τὰ ἀναφερόμενα εἰς αὐτοὺς χωρὶα ἐκ τῶν Γραφῶν καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας προηγουμένως, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν ἐκάστοτε ἀπὸ μνήμης νὰ ἀναφέρῃ τόσας μαρτυρίας.

2. Ἀσφαλῶς δὲν περιεσώθη μέχρι ἡμῶν ὀλόκληρον τὸ ἔργον τοῦ Μάρκου. Τοῦτο εἶναι εὐνόητον, διότι μέγα μέρος αὐτοῦ κατέστρεψαν οἱ λατινόφρονες, ἕτερον δὲ εὐρίσκεται ἐγκατεσπαρμένον εἰς ξένας βιβλιοθήκας, ἀνεκδοτόν. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἤδη ἐκδεδομένον ἔργον του δὲν εὐρίσκεται συγκεντρωμένον. Ὅτι ἡ διάδοσις τοῦ ἐκδεδομένου ἔργου τοῦ Μάρκου δὲν θὰ ἦτο εὐρεῖα, τοῦτο μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἐκδοτῶν, οἵτινες πολλάκις ἐξέδιδον, ὡς ἀνεκδοτά, ἔργα ἐκδεδομένα ἤδη. Ὁ Νόρωβ π.χ. ἐκ τῶν ἑπτὰ «ἀνεκδότων Μ. τοῦ Ἐφεσίου καὶ Γεωργ. Σχολαρίου», ἧ ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις τῷ 1859, κατ' οὐσίαν μόνον τρία ἀνεκδοτά ἐξέδωκεν. Τὰ λοιπὰ τέσσαρα εἶχον προειδοθῆ ἤδη ὑπὸ τοῦ Δοσιθεοῦ τῷ 1698 ἐν τῷ «Τόμῳ Ἀγάπης» (1).

Πάντως τὸ ζήτημα τῆς συναγωγῆς καὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἀπάντων τοῦ Μ. εἶναι λίαν δύσκολον καὶ ἕνεκα τῆς διασπορᾶς τοῦ ἀνεκδότου καὶ ἐκδεδομένου ἔργου του, καὶ ἕνεκα τῆς πλήθους τῶν κωδίκων, διὰ τῶν ὁποίων τοῦτο παρεδόθη, ὥστε μία ἀντιπαραβολὴ αὐτῶν θὰ ἦτο πολὺ δυσχερής. Ἀκόμη ἐπιβάλλεται καὶ μία ἐκκαθάρισις τῶν γνησίων ἔργων τοῦ Μ., διὰ νὰ ἀφαιρεθῇ ἡ πληθὺς τῶν ὑποβολιμαίων ἔργων (2). Ὁ Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς θεωρεῖ μᾶλλον τὸν ὑπ' ἀριθ. 192 κώδικα τῆς μονῆς Κοσινίτζης ὡς αὐτόγραφον (3). Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπακριβωθῇ διότι ὁ κώδιξ οὗτος πλέον δὲν ὑφίσταται (4). Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του ὁ Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς προσάγει τὸ ὅτι ἡ γραφὴ τοῦ κώδικος εἶναι λίαν ἐπιμελημένη καὶ ἀνήκει εἰς τὴν τετάρτην δεκαετηρίδα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος καὶ ἡ ὑπογραφή εἰς τὸ τέλος ἀναφέρει «Μέμνησο πάτερ τοῦ γεγραφότος Μάρκου». Τὸ τελευταῖον τοῦτο θὰ ἦτο ἱκανὸν πειστήριον, μόνον ὅμως ἐὰν εἶχομεν ἀσφαλῶς τὸν γραφικὸν χαρακτῆρα τοῦ Μάρκου καὶ ἠδυνάμεθα νὰ ἀντιπαραβάλωμεν τοῦτον μετὰ τοῦ κώδικος τῆς Κοσινίτζης. Διότι ἐνδέχεται νὰ πρόκειται περὶ συνωνυμίας. Ὡς ὅμως ὀρθότατα παρετήρησεν ὁ καθηγητῆς Ν. Τωμαδάκης (5), αὐτοὶ οἱ τίτλοι τῶν

1. Πρβλ. Σ. Οικονόμου: Βίος Γρηγορίου Μητροπολίτου Εἰρηνοπόλεως καὶ Βατοπεδίου Ἀθῆναι 1860 σ. 63.

2. Ρ.Ο. τόμ. ΧVII fasc. 2, 1923 σ. 330.

3. Ἀρχαιολ. Παράρτημα ΙΖ' τόμου ἐλ. φιλ. συλλόγου Κων)λεως) 1886, σ.σ. 47-48. Τὴν γνώμην ταύτην ἀπέρριψεν ὁ Ι. Βογιατζίδης ἐν Π.Π. Α', σ. 259.

4. Νικολ. Β. Τωμαδάκη: Ἀμιρούτζεια «Ἀθηνᾶ» ΝΖ' 1953, σ.σ. 67-68.

5. Ἀμιρούτζεια... «Ἀθηνᾶ» ΝΖ' 1953 σ.σ. 67-68.

ἀναφερομένων ἔργων εἰς τὸν κώδικα πείθουν, ὅτι ὁ γράψας ὑπῆρξε μᾶλλον βιβλιογράφος τις τῆς ἐποχῆς.

3. Ὡς πρῶτον ἐκδοθὲν ἔργον τοῦ Μ. Εὐγενικοῦ δέον νὰ θεωρηθῇ τὸ «ὄτι οὐ μόνον ἀπὸ τῶν δεσποτικῶν βημάτων ἀγιάζονται τὰ τίμια δῶρα », ὅπερ ἐξεδόθη μετὰ τῶν λειτουργιῶν τοῦ Ἰακώβου, Μ. Βασιλείου καὶ Ἰ. Χρυσοστόμου, ὑπὸ τοῦ *Claude de Sainctes* ἐν Παρισίοις τῷ 1560.

Ὁ *Λέων Ἀλλάτιος* ἔδωκεν ἀποσπάσματα ἔργων τοῦ Μάρκου, τὰ ὁποῖα ἐγνώρισεν ἐκ τῶν κωδίκων (1). Τῷ 1683 ἐξεδόθη ἐν Ἰασίῳ τῆς Μολδοβλαχίας ἡ «Ἐξήγησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας», ἣτις ἐτυπώθη μετὰ τῶν ἔργων Συμεῶν Θεσσαλονίκης. Πολλὰς ἐκδόσεις εἶδον τὰ «Συλλογιστικά κεφάλαια πρὸς Λατίνους», ἅτινα ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ *Σεραφεῖμ* τοῦ *Πισαιδείου* τῷ 1757 ἐν Λειψία εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου τοῦ καλουμένου «Ραντισμοῦ στηλίτευσις», τὸ δεύτερον ἐν Βιέννῃ τῷ 1784 ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ *Θεοδοσίου Κωτουνίου* ἐκ Βεροῖας, καὶ τὸ τρίτον ἐν Πετρούπολει τῷ 1797 ὑπὸ *Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως* εἰς τὸ τέλος τῶν περὶ ἐκπορεύσεως πραγματειῶν τοῦ Ἀδὰμ Ζοιρνακβίου. Ἐκτοτε πολλάκις ἐπανεξεδόθησαν ἄλλοτε πλήρως καὶ τὰ 57, ἄλλοτε ἑλλιπῶς, ὡς εἰς τὴν Πατρολογίαὶν τοῦ Migne, ἐνθα ἐξεδόθησαν μόνον 39. Ἐξ ἄλλου, αἱ ἐκδόσεις τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου ἐν τοῖς τόμοις «Ἀγάπης», «Χαράς» καὶ «Καταλλαγῆς» εἶναι ἐκ τῶν παλαιωτέρων. Ἐν τῇ Πατρολογίᾳ τοῦ Migne ἐξεδόθησαν ἀρκετὰ ἔργα τοῦ Μ. Εὐγενικοῦ, ἡ ἔκδοσις ὅμως αὐτῆ, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι ἐξ ἄλλου τοῦ Migne, εἶναι πλημμελῆς.

Ἡ μόνη ἀξιόλογος εἶναι ἡ συγκεντρωτικὴ ἐκδοτικὴ προσπάθεια ἀνωτικῶν ἔργων τοῦ Μάρκου, ἣν ἀνέλαβεν ὁ L. Petit ἐν τῇ «*Patrologia Orientalis*». Ὁ L. Petit συνώδευσε τὴν ἐκδοσιν τῶν ἔργων αὐτῶν, μετὰ πλείστων κριτικῶν σχολίων καὶ εἰσαγωγικῶν σημειώσεων. Οὕτω ἡ ἐκδοτικὴ προσφορὰ τοῦ Petit ἀποβαίνει λίαν σημαντικὴ, ἀνεξαρτήτως βεβαίως τοῦ πνεύματος, ὑπὸ τὸ ὁποῖον οὗτος ἀντικρύζει τὸ ἔργον καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ Μ. Εὐγενικοῦ.

β) Χρόνος καὶ τόπος συγγραφῆς τῶν ἔργων τοῦ Μάρκου

1. Ἡ χρονολογικὴ τοποθέτησις τῶν ἔργων τοῦ Μ. ἐξάγεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου καὶ ἐξ ὑπανιγμῶν τινῶν ἐν αὐτοῖς. Ἄμεσος χρονολογικὴ μνεία δὲν ὑπάρχει.

Ἡ συγγραφικὴ δρᾶσις τοῦ Μ. ἀρχεται ἤδη πρὸ τοῦ 1418, πρὶν δηλ. οὗτος καρῆ μοναχὸς εἰς Ἀντιγόνην. Οὕτω ὁ εἰς τὸν πατριάρχην Εὐθύμιον κανὼν (2) ἐγράφη πρὸ τοῦ 1418.

1. *Ἀλλάτιος* (De octava Synodo Photiana - De Ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione. - De libris ecclesiasticis Graecorum. - De utriusque Ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua in dogmate de purgatorio consensione)

2. E. Legrand : Canon à la louange du patriarche Euthyme II ἐν R.E.G. t. 5, 1892, σσ. 422-426.

Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1418 καὶ 1438, ἦτοι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς μοναχικῆς αὐτοῦ ζωῆς, τοποθετοῦνται κανόνες, ἀκολουθίαι, ἐπιγράμματα καὶ ἔμμετρα, ὧν τινὰ εἶναι ἀκροστιχίδες φέρουσαι τὸ ὄνομα τοῦ μοναχοῦ ἢ ἱερομονάχου Μάρκου (¹). Τὸ ἐπίγραμμα εἰς Ἰωσήφ Βρυέννιον (²) ἐγράφη τῷ 1430 ἢ 1431, πιθανὴν χρονολογίαν τοῦ θανάτου τοῦ Βρ. (³). Τῷ 1430 ἐγράφη καὶ ἡ «Μονωδία ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Θεσσαλονίκης» (⁴). Οἱ Ἰαμβοὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ Μακαρίου Κορώννα (⁵) ἐγράφησαν μετὰ τὸ 1430. Ὁ Μακάριος Κορώννας ἦτο ἡγούμενος τῆς μονῆς τῶν Μαγγάνων, σταλείς κατὰ τὸν χρόνον αὐτὸν μετὰ τοῦ Ἰαγάρεως καὶ Δημητρίου Ἀγγέλου τοῦ Κλειδά, ὡς πρεσβεία πρὸς τὸν πάπαν Μαρτῖνον Ε' (⁶). Τὸ ἐπίγραμμα εἰς τὸν τάφον τοῦ Δημητρίου τοῦ Λεοντάρη (⁷) τοποθετεῖται τῷ 1431, ὡς συναγεται ἐκ τινος σημειώματος δημοσιευθέντος ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 265 χειρογράφου τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Κοσινίτζης (⁸) καὶ ἀναφέροντος, ὅτι οὗτος ἀπέθανε τὴν 6ην Σεπτεμβρίου 1431. Τὸ σημείωμα τοῦτο ἔχει ὡς ἐξῆς: «*Ἐ* Μηνὶ σεπτε. Ἰνδικτιῶνος ι' ἐκοιμήθην ὁ ἅγιός μου αὐθέντης καὶ ἀδελφούτζικος κύρ Δημήτριος ὁ Λεοντάρης, ὁ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεὶς μοναχός· καὶ ἡ εὐχή του ἢ ἀγία μὲ τὰ παιδιά μου· καὶ ἡ ψυχὴ του νατηχητης (sic) δόξης τοῦ Θεοῦ, ἀμήν *ἔ*τει *ῥ*ωλμ^ω».

Ὁ Γρηγόριος ὁ πρωτοσύγκελλος, εἰς τὴν ἀπολογίαν του εἰς τὴν ὁμολογίαν τοῦ Μάρκου, ἀναφέρει καὶ ἔν εἰσέτι ἀνέκδοτον σύγγραμμα αὐτοῦ, γραφὲν κατὰ παραγγελίαν, ὡς λέγει, τῶν Κρητῶν. «Οἱ ἐν τῇ περιωνύμῳ νήσῳ Κρήτῃ ἠξίωσαν αὐτὸν τὸν αἰδέσιμον Ἐφέσον λόγον ποιῆσαι, ἵνα ἀναγινώσκωσιν ἐν τῇ ἐτησίῳ μνήμῃ τοῦ ἁγίου Ἡλιοῦ, Ὁ δὲ δεξάμενος τὴν οὐκ ἄμισθον παράκλησιν, τὴν μὲν ἀπὸ τοῦ ἁγίου, τὴν δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ οἴνου, μετὰ οὕτωσὶ πως ὀνομαζομένου βασιλείου, λόγον ἐποίησεν οὗ ἢ ἀρχή: "Ἐδει μὲν ἀληθῶς ἡμῖν οὐρανοδρόμου τοῦ λόγου» (⁹). Τὸν λόγον τοῦτον ἀναφέρει καὶ ὁ Α. Παπ. Κεραμεὺς εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ κώδικος τῆς Κοσινίτζης (¹⁰). Θὰ πρέπη δὲ νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν πρὸ τῆς συνόδου μοναχι-

1. Α. Παπαδ. Κεραμέως Ἀνέκδοτα ἑλληνικὰ σ.σ. 95-98.

2. Ἰωσήφ Βρυέννιον: Ἀπαντα ἐκδεδ. ὑπὸ Εὐγ. Βουλγάρεως τόμ. Γ' σ. σ. ιζ'-ιη'.

3. Ν. Β. Τωμαδάκη: «Ὁ Ἰωσήφ Βρυέννιος καὶ ἡ Κρήτη κατὰ τὸ 1400», Ἀθῆναι 1947 σ. 36.

4. Α. Παπαδ. Κεραμέως Ἀρχαίολ. Παράρτημα τοῦ ἑλλην. Φιλολ. συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως» 1886 σ.σ. 52-53.

5. Α. Παπαδ. Κεραμέως: Ἀνέκδοτα ... σ. 102.

6. Συρ. Τμ. β' κεφ. ιζ' σ. 12.

7. Α. Παπαδ. Κεραμέως: Ἀνέκδοτα σ. 104

8. Ἀρχαίολ. Παράρτ. ΙΖ' τόμ. ἑλλην. φιλ. συλ. Κων)λεως» 1886 σ. 30

9. P. G. Migne Τόμ. 160 στ. 185.

10. Α. Παπαδ. Κεραμέως: Ἀνέκδοτα σ. 98 ἀρ. 52.

κὴν περίοδον τοῦ Μ., καθ' ἣν οὗτος συνέθετε κανόνας καὶ ἀκολουθίας εἰς διαφόρους ἀγίους.

Εἰς τὴν πρὸ τῆς συνόδου συγγραφικὴν περίοδον τοῦ Μ. τίθενται αἱ κάτωθι πραγματεῖαι: «Κατὰ ἀκινδυνιστῶν» (1), «Περὶ τῶν καρπῶν τοῦ πνεύματος» (2), ἡ ἐξήγησις εἰς τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν «Ἐκένωσεν ἑαυτὸν» (3), καὶ ἡ ἐξήγησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας (4).

2. Εἰς τὰς πρώτας συζητήσεις ἐν Φερράρα ἦτοι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1438 ἐγράφη ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν πάπαν (5).

Χάρις εἰς τὰς πληροφορίας τοῦ Συροπούλου, δυνάμεθα νὰ τοποθετήσωμεν χρονολογικῶς τοὺς «Περὶ καθαρτηρίου πυρός» λόγους τοῦ Μάρκου. Ἐν Φερράρα τὸν Ἰούνιον 1438 οἱ Λατῖνοι ἀπήτησαν ἐγγράφους γνώμας τῶν Ἀνατολικῶν περὶ καθαρτηρίου πυρός. Τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ Μᾶρκος καὶ ὁ Βησσαρίων. Ὅταν δὲ παρουσίασαν ἀμφοτέροι τὰς πραγματείας των εἰς τὸν βασιλέα, οὗτος ἀπεφάνθη ὅτι «Τὸ μὲν προοίμιον καὶ αἱ προκαταστάσεις εἰσὶ καλλίους αἱ τοῦ Νικαίας, τὰ δὲ ἐπιχειρήματα καὶ αἱ κατασκευαὶ καὶ αἱ παραστάσεις εἰσὶ κρείττους αἱ τοῦ Ἐφέσου» (6), διὰ τοῦτο ὤρισεν, ἕνα ληφθῆ τὸ προοίμιον τοῦ Βησσαρίωνος καὶ ἐκ τοῦ Μάρκου τὰ «πλείω καὶ κρείττονα» καὶ οὕτω νὰ δοθῆ ἡ ἀπάντησις πρὸς τοὺς Λατίνους. Ἡ ἀπάντησις αὕτη (7) εἶναι κοινὸν ἔργον ἀμφοτέρων, περιλαμβάνον κατὰ μέγα μέρος τὴν ἐπιχειρηματολογίαν τοῦ Μάρκου. «Ἡμεῖς μὲν τοι συνήλθομεν—λέγει ὁ Συρόπουλος—καὶ τὸν συντεθέντα λόγον ἀνέγνωμέν τε πρὸς Λατίνους καὶ ἐκδεδώκαμεν, κἀκεῖνοι πάλιν ἕτερον ἔγραψαν πρὸς ἃν αὐθις ἔγραψεν ὁ Ἐφέσου ἀνασκευαστικόν, μεθ' ἃν καὶ ἑτέρους διαλόγους περὶ τῆς τοιαύτης δόξης ἐκδεδώκεν ἀναγκαιοτάτους καὶ ἀρίστους πάντας τυγχάνοντας» (8). Οἱ ἕτεροι αὐτοὶ διάλογοι ἐγράφησαν μεταξὺ Ἰουνίου καὶ Ἰουλίου 1438 ἐν Φερράρα, κατὰ τὸ διάστημα τῶν περὶ καθαρτηρίου πυρός συζητήσεων, εἶναι δὲ οἱ τρεῖς «Περὶ καθαρτηρίου πυρός» λόγοι (9), καὶ οἱ «Συλλογισμοὶ δέκα δεικνύντες ὅτι οὐκ ἔστι πῦρ καθαρτήριον» (10).

3. Ἐν Φλωρεντίᾳ ἐγράφησαν οἱ ἐξῆς λόγοι: α) Τὰ «Συλλογιστικὰ κεφάλαια κατὰ Λατίνων» (11), «Ὅτι οὐ μόνον ἀπὸ τῶν δεσποτικῶν ἐρημάτων...»

1. Gass: Die mystik des Nikolaus Cabasilas..... σ. 217-232

2. «Σωτήρ» 1889, 12 σ.σ. 341-342

3. «Σωτήρ» 1890, 13 σ.σ. 65-71

4. P. G. Migne τ. 160 στ. 1164 -1193 (ἐκ τῆς ἀρχικῆς ἐκδόσεως μετὰ τῶν ἔργων Συμμεῶν ἀρχιεπ. Θεσσαλονίκης ἐν Ἰασίῳ 1683).

5. P.O. XVII fasc. 2, 1923 σ. 336.

6. Συρ. Τμ. ε' κεφ. ιδ' σ. 134.

7. P.O. XV fasc. 1, 1920 σ.σ. 61-79

8. Συρ. Τμ. ε' κεφ. ιε' σ.σ. 135-136.

9. P.O. XV fasc. 1, 1920 σ.σ. 39-60, 108-151 καὶ 152-168

10. P.O. XVII fasc 2, 1923 σ.σ. 422-425

11. Αὐτόθι σ.σ. 368-415.

πραγματεία συντεθεῖσα κατὰ προσταγὴν τοῦ βασιλέως, αἱ «Συλλογαὶ ἀς συνελεξάμεθα... ἐκ τε προφητῶν καὶ εὐαγγελίων...» (1), τὸ «Περὶ ὁμοουσιότητος τοῦ υἱοῦ...» (2), καὶ ἡ «Ὁμολογία τῆς ὀρθῆς πίστεως» (3), ἥτις γραφεῖσα ἀρχικῶς διὰ τὸ δοθῆναι εἰς τοὺς Λατίνους, τελικῶς δὲν ἐδόθη, διότι ὁ Μ. ἐξέφρασε προφορικῶς τὴν γνώμην του. «Ἐγὼ δὲ τὴν ἑμαυτοῦ γνώμην ἅμα καὶ ὁμολογίαν τῆς πίστεως συγγεγραμμένην ἔχων (οὕτω γάρ που διεύρητο πρότερον ἐγγράφως ἐπιδοῦναι τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἕκαστον), ὡς εἶδον αὐτοὺς ἐκθύμως ἤδη πρὸς τὴν ἔνωσιν ὠρμημένους, καὶ τοὺς ἐμοὶ συνεστῶτας πρότερον συμπεπιτωκότας ἐκείνοις, ἐγγράφων δὲ οὐδὲ μεμνημένους, ἐπέσχον καὶ αὐτὸς τὴν γραφὴν, ἵνα μὴ πρὸς ὀργὴν αὐτοὺς ἐρεθίσας εἰς προὔπιον ἤδη τὸν κίνδυνον ἑμαυτὸν ἐμβάλλω διὰ στόματος μέντοι τὴν ἑμαυτοῦ γνώμην ἐδήλωσα παρησία» (4). Ἡ «Ἐκθεσις...τίνι τρόπῳ ἐδέξατο τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα καὶ δήλωσις τῆς συνόδου τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ γενομένης» (5), ἐγράφη ὡς ἐκ τοῦ τίτλου καταφαίνεται μετὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ ἔρου ἐν Κων)λει τῷ 1440.

Ὁ «Διάλογος μεταξὺ Λατίνου καὶ Γραικοῦ» ἢ «Περὶ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης» (6), ὅπου περιλαμβάνονται τὰ ὑπὸ τοῦ Μ. εἰρημένα κατὰ τὴν Ε' συνέλευσιν μετὰ τοῦ καρδινάλεως Ἰουλιανοῦ, ἐγράφη ἐπίσης μετὰ τὴν ἐξ Ἰταλίας ἐπάνοδον τοῦ Μ. τῷ 1440. Τὸ αὐτὸ ἔτος πρέπει νὰ τοποθετηθῆ καὶ ἡ «Ἀντίρρησις πρὸς τὰ τοῦ σοφιστοῦ Ἀργυροπούλου ληρήματα» (7), ἥτις ἐγράφη ὡς ἀντίρρησις εἰς τὸ «Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος» τοῦ Ἰωάννου Ἀργυροπούλου (8). Ἀσφαλῶς δὲ ἐγράφη ὁ λόγος οὗτος πρὸ τῆς φυγῆς τοῦ Μ. ἐκ Κων)λεως.

Ἡ ἐπιστολὴ «Γοῖς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καὶ τῶν νήσων εὐρισκομένοις Χριστιανοῖς» (9) ἐγράφη μετὰ τὴν φυγὴν του ἐκ Κων)λεως καὶ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τοῦ Μητροφάνους, ἦτοι μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν τοῦ 1440. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ Μ. ἐπιτίθεται δριμύτατα κατὰ τῶν ὑπογραψάντων. «Ὅθεν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γράψῃ αὐτὴν ἔτι ὡν ἐν Κων)λει.

4. Αἱ ἰδιωτικαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Μ. δύνανται ἀκριβεστερόν πως νὰ χρονισθοῦν, διότι ὑπάρχουν εἰς αὐτάς πλειονες ὑπαινιγμοί.

1. P.O. XVII fasc. 2, 1923, σ.σ. 342-367.

2. «Σωτήρ», 1890, 13, σ.σ. 71-72.

3. P.O. XVII fasc. 2, 1923, σ.σ. 435-442.

4. Αὐτόθι σ. 448.

5. Αὐτόθι σ. 443.

6. Αὐτόθι σ.σ. 415-421.

7. Ὁ Σπ. Λάμπρος ἐξέδωκε τὸ ἔργον τοῦτο εἰς: Ἀργυροπούλεια ἐν Ἀθήναις 1910 σ.σ. ρκ' -ρκε' ὡς γραφὴν ὑπὸ τοῦ Γεν. Σχολαρίου. Ἀλλὰ περιλαμβάνεται ὡς ἔργον τοῦ Μάρκου εἰς τὸν κώδικα τῆς Κοσινίτζης 192 καὶ εἰς τὸν κώδικα 410 τοῦ Βατοπεδίου τοῦ ιε' αἰῶνος («Σωτήρ», 12, 1889 σ. 236).

8. P.G. Migne 158, στ. 991-1008.

9. P.O. XVII fasc. 2, 1923, σ.σ. 449-459.

Ἡ ἐπιστολή πρὸς τὸν Γεώργιον Σχολάριον (1) ἐγράφη εἰς Ἔφεσον ὅπου κατέφυγεν ἐκ Κων)λεως ὁ Μᾶρκος περὶ τὸ θέρος τοῦ 1440. Ἡ ἐπιστολή ἦν ὁ Γ. Σχολάριος ἔστειλε πρὸς ἀπάντησιν φέρει τὸν τίτλον «*Τῷ Ἐφέσου κυρῷ Μάρκῳ τῷ Ἐδγενικῷ πρὸς ἣν ἐκεῖνος αὐτῷ ἔπεμψεν ἐπιστολὴν ἐξ Ἐφέσου, ὅτε κρυφίως ἀπεδήμησεν ἀπὸ τῆς Κωνσταντινου πρὸς Ἐφεσον...*» (2). Ἡ ἐπιστολή εἰς τὸν «καθηγούμενον» τῆς μονῆς Βατοπεδίου (3), ἐγράφη ὅτε ὁ Μ. ἐξ Ἐφέσου ἐσκέπτετο νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἁγιον ὄρος, ἀλλ' ὡς λέγει «*ὁ πεσὼν ἐξ οὐρανοῦ Ἐωσφόρος καὶ ἡμῖν ἀεὶ φθονῶν τῆς ἐκείσε πορείας ἐνέκοψεν ἡμᾶς*» (4), ἦτοι τὸ θέρος πάλιν τοῦ 1440.

Ἡ ἐπιστολή εἰς τὸν μοναχὸν Θεοφάνην (5) ἐν τῇ νήσῳ Ἴμβρω, ἐγράφη πρὸ τῆς φυγῆς τοῦ Μ. ἐκ Κων)λεως, ἦτοι πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ 1440. Ὁ Θεοφάνης οὗτος εἶχε στείλει πρὸς τὸν Μᾶρκον ἔτι ὄντα ἐν Κων)λει, «*Σύνταγμα περὶ ἀζύμων καὶ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἀγίου πνεύματος*» μετ' ἐπιστολῆς (6) πρὸς τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον διὰ νὰ δοθοῦν εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Μ. ὅμως ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ μὴ ἀποστείλῃ ταῦτα πρὸς αὐτόν, καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν Θεοφάνην, ἐπεξηγεῖ τοὺς λόγους. Ἡ ἀπάντησις αὐτῆ τοῦ Μ. εἰς τὴν ἐπιστολὴν καὶ τὸ «Σύνταγμα» τοῦ Θεοφάνους ἐγράφη ἀσφαλῶς μικρὸν διάστημα ἀπὸ τῆς λήψεως αὐτῶν, πρὸ τῆς ἐκ Κων)λεως φυγῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ἀπαντήσῃ ταύτῃ ὁ Μᾶρκος ὑπαινίσσεται καὶ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Μητροφάνους, ἥτις τίθεται τὴν 4ην Μαΐου 1440 (7), ἡ ἐπιστολή τοῦ Μ. ἐγράφη εἰς τὸ ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα τὸ μεσολαβοῦν ἀπὸ τῆς 4ης Μαΐου μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ 1440.

Ἡ ἐπιστολή πρὸς τὸν Γεώργιον Μεθώνης (8) ἐγράφη καὶ αὐτὴ πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ 1440 ἐν Κων)λει, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ ὑστερογράφου «*Ἀλλὰ καὶ οἱ τούτῳ (τῷ ὄρω) συνθέμενοι καὶ υπογράφαντες ὡς ἐναγεῖς καὶ προδόται τῆς ἀληθείας ὑπὸ πάντων μισοῦνται καὶ οὐδεὶς αὐτοῖς οὐδέπω τῶν ἐνταῦθα συνειλιτούργησεν*».

Ἡ εἰς τὸν Θεοφάνην εἰς Εὐριπον ἐπιστολή (9), φέρει εἰς τὸ τέλος μίαν ἡμερομηνίαν 16 Ἰουνίου ἀνευ δηλώσεως τοῦ ἔτους. Ἐπειδὴ δὲ ἐν αὐτῇ ὁ Μ. ἀναφέρει πάσας τὰς περιπλανήσεις του ἀπὸ τῆς φυγῆς του ἐκ Κων)λεως μέχρι τοῦ περιορισμοῦ του εἰς Λῆμνον, εὐνόητον εἶναι ὅτι αὐταὶ δὲν ἠδύνατο

1. P.O. XVII fasc. 2, 1923, σ.σ. 460-464.

2. Σχολ. IV, σ. 445.

3. P.O. XVII fasc. 2, 1923, σ.σ. 477-479.

4. Αὐτόθι σ. 477.

5. Π.Π. Α', σ.σ. 19-20 καὶ P.O. XVII fasc. 2, 1923 σ.σ. 482-483.

6. Ἡ ἐπιστολή ἐξεδόθη ὑπὸ Μ.Ι.Γεδσεῶν ἐν Ε.Α. ἔτος 8ον, 1888 σ. 331-332.

7. Ε.Ε.Β.Σ. ΚΑ', 1951 σ. 122.

8. P.O. XVII fasc. 2, 1923, σ.σ. 470-474.

9. Π.Π. Α', σ.σ. 21-23 καὶ P.O. XVII fasc. 2, 1923 σ.σ. 480-482

νά συμβοῦν εἰς τὸ ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα τὸ μεσολαβοῦν ἀπὸ τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ 1440 μέχρι τῆς 16ης Ἰουνίου τοῦ ἰδίου ἔτους. "Ὁθεν μᾶλλον ἢ ἐπιστολὴ ἐγράφη τὴν 16ην Ἰουνίου 1441.

5. Περὶ τοῦ τόπου τῶν ὁμιλιῶν του καὶ τῆς συγγραφῆς αὐτῶν, δὲν ὑπάρχουν μαρτυρίαι σαφεῖς. Βεβαίως εὐκόλον εἶναι νὰ διαπιστώσωμεν γενικῶς τὸν τόπον, ὅπου αὐταὶ ἐλέγοντο καὶ ἐγράφοντο, ἄλλαι μὲν εἰς Κων)λιν, ἄλλαι δὲ εἰς Φερράραν, Φλωρεντίαν, "Εφεσον, Λῆμνον. Δὲν γνωρίζομεν ὅμως ποῦ ἀκριβῶς, εἰς ποίους νχοὺς, εἰς ποίας μονάς, προκειμένου ἰδίως περὶ τῶν ὁμιλιῶν του, αὐταὶ ἀπηγγέλλοντο. Μόνον περὶ τοῦ «Περὶ ὄρων ζωῆς» πληροφορεῖ ὁ Σχολάριος ὅτι ἐξεφωνήθη εἰς τὸν «ναὸν ὃν πεφανερωμένον ἐκάλουν, ἔγγιστα τῇ μονῇ τῶν Μαγγάνων» (1).

γ) Μορφολογικὴ ὕψῃ

1. Ἐν τῇ ποιήσει ὁ Μάρκος παρουσιάζει τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ τῶν περισσοτέρων βυζαντινῶν στιχουργημάτων, ἥτοι ῥητορισμούς, μεγαληγορίαν, περισσολογίαν, προσκόλλησιν εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν. Πλεῖστα ἐκ τῶν ἐμμέτρων τοῦ Μάρκου εἶναι γραμμένα εἰς ὀμηρικὴν ἢ ὀμηρίζουσαν γλῶσσαν καὶ εἰς ἀπταιστον δακτυλικὸν ἐξάμετρον ἢ ἰαμβικὸν μέτρον. Τὸ πρᾶγμα βεβαίως δὲν ξενίζει προκειμένου περὶ λογίων βυζαντινῶν στιχουργημάτων. Πάντως δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑπῆρχε παρὰ τῷ Μ. πλουσία καὶ πηγαία ποιητικὴ ἔμπνευσις.

Πάντα τὰ ἔμμετρα τοῦ Μ. ἐπιγράμματα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπιτάφια καὶ κανόνες εἰς διαφόρους ἀγίους, δὲν ἔχουν νὰ παρουσιάσουν τί τὸ ποιητικῶς ἀξιόλογον. Ἐκ πάντων τῶν ἐμμέτρων αὐτοῦ, γνησιωτέραν καὶ θερμότεραν ποιητικὴν ἔμπνευσιν μαρτυροῦν ὁ κανὼν εἰς τὸν πατριάρχην Εὐθύμιον (2), ὃν συνέθεσεν ἔτι νεαρὸς ὢν, καὶ τὸ ἐπίγραμμα «Εἰς τὸν τάφον τοῦ Διδασκάλου κυρίου Ἰωσήφ τοῦ Βρυενίου» (3).

2. Εἰς τὸ κύριον ἔργον τοῦ Μάρκου, τὸ δογματικόν, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ διαλεκτικὴ αὐτοῦ δεινότης, μεθ' ἧς ἄγει εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀποκρούει τοὺς ἀντιμαχομένους αὐτῆν. Τὰ ἐπιχειρήματά του καθιστᾷ σαφῆ καὶ ἀκαταμάχητα. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ὁ Μάρκος ἐπαναλαμβάνει πολλάκις τὰ ἴδια ἐπιχειρήματα, ἄλλοτε μὲ διάφορον ἔκφρασιν, ἄλλοτε δὲ μὲ τὰς αὐτὰς λέξεις, ἀδυναμία διὰ τὴν ὁποίαν τόσον κατηγορήθη ὑπὸ τῶν ἐπικριτῶν του. Ὁ Βησσαρίων εἰς τὴν ἀνασκευὴν τοῦ 17ου συλλογιστικοῦ κεφαλαίου τοῦ Μ. καταφέρεται κατὰ τῆς τοιαύτης ἀδυναμίας αὐτοῦ, εἰρωνεύμενος. «Ὡς εὐδαίμονες, οἱ σὲ ἀρχοῦνες διδάσκαλον. Ὅσοις αὐτοὺς ἐπι-

1. Σχολ. I, σ. 428.

2. E. Legrand: Canon à la louange... ἐν : R.E.G. t. 5, 1892, σ.σ. 422-426.

3. Ἰωσήφ Βρυενίου: "Ἀπαντα τόμ. Γ' σ. ιζ'-ιη'

χειρήμασιν ασφαλίξῃ, ὅσοις λόγοις αὐτοὺς καταφράττεις. Δύναιτ' ἂν καὶ μάλα γαυριῶντες, φεῦ τῶν συλλογισμῶν τῆς ἀνάγκης, φεῦ τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ πλήθους, φεῦ τῆς πυκνότητος τῶν νοημάτων τοῦ σοφοῦ τούτου διδασκάλου βοᾶν· Οὕτω πολλὰ τὸ ἐν ποιεῖς καὶ περιττὰ αὐτὰ ἀναστρέφεις, ἀδολεσχῶν, παλιλλογῶν, τὰ αὐτὰ λέγων πολλάκις οἰόμενος ἄλλα» (1). Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα πάλιν ὁ Βησσαρίων λέγει· «Οὗτος ἀνὴρ ὑπὸ τοῦ μὴ ἔχειν μὲν ὅ,τι εἶποι, βούλεσθαι δὲ πολλὰ λέγειν καὶ τούτω τοὺς ἀμαθεῖς καταπλήττειν... τὰ αὐτὰ λέγει πολλάκις ἢ ῥήμασιν ἄλλοις ἢ καὶ τινα μικρὰ μεταλλάττων, ὡς δοκεῖν τοῖς ἀκούουσιν ἄλλα ἢ τὰ νεώτερα λέγειν, καίτοι ταῦτα λέγων καὶ τῷ ὄντι ἀδολεσχῶν» (2).

Ἡ ἐπανάληψις βεβαίως εἶναι ἡ σοβαρώτερα ἀδυναμία τῶν συγγραφῶν τοῦ Μάρκου. Δύναιται ὅμως αὐτῇ ἡ ἀδυναμία νὰ ἐξηγηθῇ καὶ νὰ δικαιολογηθῇ ἐν μέρει. Ὁ Μ. ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ συγγράφῃ τοὺς ἐν Φερράρα καὶ Φλωρεντία λόγους του—διότι περὶ αὐτῶν πρόκειται κυρίως—ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος, ἄλλοτε ἀπαντῶν εἰς τὰ παρὰ τῶν Λατίνων προβαλλόμενα, καὶ ἄλλοτε ὑπέικων εἰς τὴν βασιλικὴν προσταγὴν. Ὅθεν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποφύγῃ αὐτὰς τὰς ἀδυναμίας, οἷα εἶναι ὄχι μόνον ἡ ἐπανάληψις, ἀλλὰ καὶ ἐνίοτε ποιά τις ἀκαταστασία περὶ τὴν ἐκθεσιν τῶν γραφομένων. Ἡ συλλογὴ ἦν κατήρτισεν ὁ Μ. κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συνόδου ἐκ χωρίων τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος (3), δὲν εἶναι μία ἐπιμελημένη συναγωγὴ. Ὑπάρχουν ἐπαναλήψεις τῶν ἰδίων χωρίων τῶν ἰδίων πραγμάτων, τῶν ἰδίων νοημάτων.

Ὁ Μ. δὲν εἶχε πολὺν καιρὸν εἰς τὴν διάθεσίν του διὰ νὰ καταρτίσῃ μίαν συναγωγὴν ἐπιμελημένην. Ὅσον ὅμως καὶ ἂν ὑπάρχουν αἱ ἀδυναμίαι αὐταί, εἶναι θαυμαστὴ ἡ οἰκειώσις τοῦ Μ. μετὰ τὰ δογματικὰ κείμενα, καὶ ἡ ἀνεσις μεθ' ἧς κινεῖται εἰς τὰ πλαίσια τοῦ δόγματος. Τὰ ἐκ τῶν Ἀγίων Γραφῶν καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἀποσπάσματα καταχωρίζονται, ἄλλοτε ἰδίαις λέξεσιν, ἄλλοτε δὲ ἀναπτύσσονται καὶ ἀναλύονται. Ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ὁ Μ. προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ προσιτὰς καὶ τὰς πλέον δυσπροσίτους θεολογικὰς ἐννοίας. Καὶ γραμμικὰς ἀνάμνη ἀποδείξεις μεταχειρίζεται διὰ νὰ καταστήσῃ προσιτὰς τὰς δογματικὰς ἐννοίας καὶ σχέσεις (4). Δι' αὐτὰς τὰς γραμμικὰς ἀποδείξεις πάλιν ὁ Βησσαρίων τὸν εἰρωνεύεται. «Ἐπεισὶ με καὶ σφόδρα γελᾶν, ὅταν σὲ καὶ γραμμικαῖς ἀποδείξεσιν ὁρῶ..., συλλογιζόμενον» (5).

Εἰς τοὺς λόγους τοῦ Μάρκου δὲν ὑπάρχει προοίμιον. Ἀπ' εὐθείας οὗτος

1. P.G. Migne 161, στ. 229.

2. P.G. Migne 161, στ. 209.

3. P.O. XVII fasc. 2, 1923, σ.σ. 342-367.

4. P.O. XVII fasc. 2, 1923, σ. 399.

5. P.G. Migne 161 στ. 212.

εἰσέρχεται εἰς τὸ κύριον θέμα, μόνον δὲ ὅταν πρόκειται νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰς παρὰ Λατίνων ἐρωτήσεις, ἐν ἀρχῇ δικαιολογεῖ τρόπον τινὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ λόγου. «Ἐπειδὴ μετὰ ἀγάπης ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ παρ' ὑμῶν εἰρημένα ὀφειλομεν» (1), ἢ «ἐπειδὴ σαφέστερον ἡμᾶς ἀπαιτεῖτε καὶ καθαρώτερον ἐπὶ τοῖς ἠρωτημένοις παρ' ὑμῶν ἀποκρίνασθαι» (2). Ὁ ἐπίλογος εἶναι σύντομος, ἄλλοτε δὲ ἐλλείπει, καὶ ὁ λόγος ἀπολήγει ἀποτόμως.

3. Ἐν τῇ χρήσει τῆς γλώσσης ὁ Μάρκος εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν κλασσικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν γλωσσικὴν παράδοσιν. Ἡ γλῶσσα του ὁμοιάζει πρὸς τὴν τοῦ Συροπούλου, χωρὶς νὰ ἔχῃ τοὺς παρ' αὐτῷ συχνάκις ἀπαντωμένους δημῶδεις λεκτικούς τύπους. Δὲν εἶναι ἡ ἄκρα ἀρχαΐζουσα οὔτε ἡ δημῶδης, γίνεται ὅμως εὐκόλως καταληπτή. Εἰς τὰς ἐπιστολάς μόνον, ὅποτε τὸ ὕφος γενικῶς καθίσταται οἰκειότερον, ἢ γλῶσσα εἶναι δημῶδεστέρᾳ.

Δημῶδεις γλωσσικοὶ τύποι ἀπαντοῦν σπανίως παρὰ Μάρκῳ ὡς «κοπελύδριον» (3), «ακούσουλον» (4), «κουρᾶς τῶν γενείων» (5), «ἀδεφενδεύειν» (6). Ἐνίοτε δὲ μεταχειρίζεται καὶ πιθανῶς ἰδικὰ του λεκτικὰ πλάσματα, ἰδίως ὅταν πρόκειται νὰ κατονομάσῃ τοὺς ἀντιπάλους του οὓς ἀποκαλεῖ «Χριστοκαπήλους» (7) «Χριστεμπόρους» (8), «Γραικολατίνους» (9), «μιζόθηρας ἀνθρώπους» (10).

Μεταχειρίζεται τὴν λέξιν Γραικὸς ἀντὶ Ἑλλην. Ἡ δὲ λέξις Ἑλλην καὶ ἑλληνικὸς ἔχει καὶ παρ' αὐτῷ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀθέου καὶ εἰδωλολάτρου «εἰ διὰ κτίσματος θεοίμεθα καὶ κτίσματος δήπου λατρεύσομεν· τοῦτο δὲ ἑλληνικὸν καὶ ἀθεῖας ἀνάπλεων» (11).

Ἐν γένει ἡ γλῶσσα τοῦ Μ. ἔχει σαφήνειαν, ὁμαλότητα, ἐνότητα, ἐν τῇ χρήσει δὲ αὐτῆς διαφαίνεται ἡ προσπάθεια τοῦ συγγραφέως, ὅπως καταστήσῃ αὐτὴν καταληπτὴν καὶ εἰς τὸν κοινότερον νοῦν.

4. Χαρακτηριστικὸν τῶν συγγραφῶν τοῦ Μ. εἶναι ἡ μεταφορά, διὰ τῆς ὁποίας καθίστανται αἱ εἰκόνες ζωηρότεραι, παραστατικώτεραι, αἱ ἔννοιαι δὲ προσιτώτεραι. Ἐν τῇ μονωδίᾳ ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Θεσσαλονίκης, δίδεται παραστατικὴ εἰκὼν τῆς συμφορᾶς, ἣτις ἐμελλε νὰ πλήξῃ τὴν πόλιν. «Ἐκαμνεν ἡ βελίση πάλαι (ἡ Θεσσαλονίκη) καὶ καθάπερ θῆρ εὐγενὴς ἐν ζω-

1. P.O. XV fasc. 1, 1920, σ. 39.

2. Αὐτόθι σ. 152.

3. P.O. t. XVII fasc. 2, 1923, σ. 481.

4. Αὐτόθι:

5. Αὐτόθι:

6. Αὐτόθι σ. 485.

7. Αὐτόθι σ. 456.

8. Αὐτόθι.

9. Αὐτόθι σ. 450.

10. Αὐτόθι.

11. Dr. W. Cass: Die mystik des Nikolaus Cabasilas σ. 232.

ργῶ κατακεκλεισμένος, ἐδυσθανάτει καὶ οὐκ ἔφερε τὴν ἐπήρειαν» (1). Καὶ περαιτέρω « Ἄλλὰ γὰρ ὁμοίον τι πέπονθεν ἐλευθέρῳ γυναικὶ καὶ ἐντίμῳ, χαλεποῖς ἀντερρασιαῖς ἐκδοθείσῃ καὶ ἀλλήλοις ἀπεχθεσιτάτοις, ὧν ἑκατέρου ταύτης ἀντεχομένου διεσπάσθη πρότερον ὑπ' αὐτῶν ἢ θατέρου τούτων ἐγένετο» (2). Ἐν τῇ πρὸς Σχολάριον ἐπιστολῇ «ἰστον ἀράχνης» (3) ἀποκαλεῖ τὸν ὑπογραφέντα ὄρον.

Αἱ παραστατικαὶ δὲ αὐταὶ εἰκόνες καὶ αἱ μεταφοραὶ ἔχουν μεγαλυτέραν σημασίαν, ἰδίως ὅταν πρόκειται δι' αὐτῶν νὰ ἀποδοθοῦν θεολογικαὶ ἔννοιαι δυσπρόσιτοι. Οὕτω ὁ Μ. ἀποδίδει κατὰ τρόπον ἀπτόν, τὴν περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ἑωσφόρου θεωρίαν· «Καθάπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ διάττουσα τῶν νεφῶν εὐθὺς ἀποσβέννυται καὶ πρὶν ἐκφανῆναι σχεδὸν τὸ φῶς ἀποβάλλει, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἐκεῖνος τῆς θείας λάμπειος κόρον λαβὼν, ἀπώλεσε τὸν θεῖον φωτισμόν, σκότιος διὰ τὴν ἔπαρσιν καὶ γέγονε καὶ ὠνόμασται» (4).

Προσέτι δὲ καὶ παροιμίας χρησιμοποιοεῖ ὁ Μ. διὰ νὰ καταστήσῃ ζωηρὸν καὶ ἐνδιαφέροντα τὸν λόγον του. Εἶναι δὲ αὐταὶ παροιμίαι ἀρχαῖαι. «Ταῦτα λέγοντες, κενὴν ἐφώκειμεν ψάλλειν, ἢ λίθον ἔψειν, ἢ κατὰ πετρῶν σπίζρειν, ἢ καθ' ὕγρων γράφειν, ἢ ὅσα ἄλλα ἐπὶ τοῖς ἀδυνάτοις αἱ παροιμίαι φασίν» (5). Κεὶ ἄλλαχοῦ· «Πολὸν τὸ μέλαν ἐμούντων ἐκείνων πρὸ ἑαυτῶν» (6) Οὕτω ἐν γένει τὸ ὕφος τῶν λόγων του, καθίσταται σαφές καὶ οἰκεῖον, ἀκόμη καὶ διὰ τὸν μὴ εἰδήμονα περὶ τὰ δογματικά. Ἡ ὁμαλότης καὶ ἡ ἀρμονία ἐν τῇ χρήσει τῆς γλώσσης, τὸ ζωντανόν, παραστατικὸν ὕφος, ὁ πλοῦτος τῶν εἰκόνων καὶ παρομοιώσεων, ἀναδεικνύουν τὸν Μ. ἄξιον χειριστὴν τοῦ λόγου.

δ') Ἱστορικαὶ εἰδήσεις.

1. Ἐκ τοῦ δογματικοῦ καὶ ἀντιρρητικοῦ περιεχομένου τῶν ἔργων τοῦ Μάρκου, δὲν εἶναι βεβαίως δυνατὸν νὰ ἀρυσθῶμεν εἰδήσεις περὶ ἱστορικῶν προσώπων καὶ πραγμάτων. Μόνον εἰς τινὰ ἐπιγράμματα ἔχομεν μνείας περὶ διαφόρων ἱστορικῶν προσώπων.

Ἐν τῇ ἐπιταφίῳ εἰς Δημήτριον Λεοντάριον (1), ὁ Μ. ἀναφέρεται εἰς τὸν γνωστὸν γενναῖον στρατηγὸν (2) τὸν ἐπονομαζόμενον καὶ Λάσκαρην, περὶ οὗ λέγει ὁ Δούκας «ἄνδρα καὶ ὡς χρὴ εἰπεῖν στρατηγὸν γενναῖον εὐ-

1. Ἀρχαιολ. Π.Φ.Σ.Κ. τόμ. 17, 1886, σ.σ. 52-53.

2. Ἀρχαιολ. Π.Φ.Σ.Κ. 17ος τόμ. 1886, σ. 53.

3. Π.Π. Α' σ. 29.- Ρ.Ο. τόμ. XVII fasc. 2, 1923, σ. 462.

4. Σπ. Λάμπρον: Ἀργυροπούλεια. Ἀθήναι 1910, σ. ρκβ'.

5. Ρ.Ο. XVII fasc. 2, 1923, σ. 445.

6. Αὐτόθι σ. 445.

7. Α. Παπαδ. Κεραμείας: Ἀνέκδοτα ἑλληνικά σ. 104.

8. «Περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἰδὲ: Δούκας (Bonn.) σ.σ. 118, 133, 144.-Σφραντζῆς (Bonn.) σ. 111- Miklosich Müller A.D. τόμ. Γ' σ.σ. 162, 172, 185 -B.Z. 20, 1911 σ. 108.

δοκιμήσαντα ἐν τε Λακεδαιμονίᾳ καὶ Θετταλίᾳ, τὸ πρῶτον ζῶντος τοῦ ἐν αὐτῇ βασιλεύσιντος Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, ἀνεπιού τοῦ αὐτοκράτορος καὶ γὰρ ὁ Δημήτριος οὗτος εἶχε τὰ πρῶτα τῶν τιμῶν παρ' αὐτῷ» (1). Ἐκ τῶν στίχων τοῦ Μ. μαθητόμεν ὅτι ὁ Δημ. Λεοντάρης, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἔγινε μοναχός, μετονομασθεὶς εἰς Δανιὴλ (2) καὶ ἐτάφη ἐν τῇ μονῇ τῆς Πέτρας.

2. Ὁ Ἰσαάκιος Ἀσάνης, εἰς ὃν ἀναφέρεται ἕτερον ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα τοῦ Μάρκου (3), ἤκμασε κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καθ' οὓς ἤκμασε καὶ ὁ Λεοντάρης, ἀναφέρονται δὲ ὁμοῦ παρὰ Σφραντζῆ ἐν τῷ μικρῷ χρονικῷ αὐτοῦ. Τῷ 1420 ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος ἔστειλε «τοὺς ἀρίστους ἀνδρας Δημήτριον τὸν Λεοντάρην, Ἰσαάκιον τὸν Ἀσάνην, καὶ Μανουὴλ τὸν πρωτοστράτορα τὸν Καντακουζηνὸν μετὰ πολλῶν ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν καὶ δωρεῶν βασιλικῶν», πρὸς συνάντησιν τοῦ ἀμειβῶντος Μεχμέτ Α' (4). Κατὰ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Μ. (5) ὁ Ἰσαάκιος Ἀσάνης, ἐκάρη μοναχός καὶ ἐτάφη ἐν τῇ μονῇ τοῦ Φιλανθρώπου, μετὰ τῆς ἐγγονῆς του, ἥτις νεωτᾶτη ἐκάρη καὶ αὐτὴ μοναχή.

Ὁ Δημήτριος Τζαμπλάκων εἶναι ἕτερον ἱστορικὸν πρόσωπον (6), εἰς ὃ ἀναφέρονται ἐπίσης ἐπιτάφιοι στίχοι τοῦ Μάρκου. Γόνος τῆς γνωστῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶν Τζαμπλακόνων, ὁ Δημήτριος ἦτο «Μέγας στρατοπεδάρχης» κατὰ Καντακουζηνὸν (7). Περὶ αὐτοῦ ὁ Μ. παρέχει τὴν εἶδησιν, ὅτι κατέληξεν ἐν τῇ μονῇ τῶν Ξανθοπούλων, ἀφοῦ ἀπώλεσεν ἐκ τοῦ λοιμοῦ πάντα τὰ τέκνα του.

Ποῖος δὲ εἶναι ὁ Ἐλευθέριος Ἀμιρούτζης εἰς ὃν ὁ Μ. ἀφιέρωσε στίχους ἥρωϊκοὺς ἐπιταφίους (8), δὲν γνωρίζομεν μετ' ἀκριβείας. Ἀσφαλῶς θὰ ἀνῆκε εἰς τὴν γνωστὴν οἰκογένειαν τῆς Τραπεζοῦντος. Ὁ Τρ. Εὐαγγελίδης (9) μετὰ πεποιθήσεως λέγει ὅτι ὁ Ἐλευθέριος ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν υἱῶν Γεωργίου τοῦ Ἀμιρούτζη. Ὡς ὅμως ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ ποιήματος ἐξάγεται, τοῦτο εἶναι ἀδύνατον. Κατὰ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Μάρκου, ὁ πατὴρ τοῦ Ἐλευθερίου ἐστάλη πρέσβυς εἰς τὴν Κων(σταντινούπολιν), ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐπι-

1. Δούκας (Bonn.) σ. 133

2. Α. Παπαδ. Κεραμέως : Ἀνέκδοτα ἑλληνικά σ. 104 «Ἔτεροι ἥρωϊκοὶ »

3. Αὐτόθι σ. 103

4. Σφραντζῆς (Bonn.) σ. 111

5. Ὁ Σπ. Λάμπρος ἐν Π.Π. τόμ. Α' σ.σ. 211-214 ἐξέδωκε τόσον τὸ ἐπιτάφιον εἰς Ἰσαάκιον Ἀσάνην, ὅσον καὶ τὸ εἰς Δημήτριον Λεοντάρην, ὡς ἐπιγράμματα Ἰωάννου Εὐγενικοῦ.

6. Α. Παπαδ. Κεραμέως : Ἀνέκδοτα ἑλληνικά σ. 103.

7. Καντακουζηνός : (Bonn) τόμ. II σ. 535.

8. Α. Παπαδ. Κεραμέως : Ἀνέκδοτα σ. 105. Πρβλ. καὶ Ν. Β. Τωμαδάκη, Ἀμιρούτζηα «Ἀθηνᾶ» ΝΖ', 1953, σ. 62.

9. Τρύφ. Εὐαγγελίδου : Ἱστορία τῆς Τραπεζοῦντος ἐν Ὁδησσῷ 1898, σ. 251 σημ. α'.

στρέψη εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, διότι κατὰ τὸν πλοῦν ἠσθένησε καὶ ἀπέθανε. Τοῦτο βεβαίως ἀντιτίθεται πρὸς τὸ τέλος τοῦ Γεωργίου Ἀμιρούτζη (1). Πάντως ὁ Ἐλευθέριος ἀπέθανε πολὺ νέος, μικρὸν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς του, ὡς δὲ ἀπέδειξεν ὁ καθηγητὴς Ν. Β. Τωμαδάκης (2), εἶναι ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος, εἰς ὃν ἀναφέρονται οἱ τοῦ Βησσαρίωνος «ἐπιτάφιοι» λαμβικκοὶ στίχοι. (3).

3. Ἡ μονωδία τοῦ Μ. ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Θεσσαλονίκης (4) δὲν εἶναι εἰς ἐκ τῶν συνήθων ῥητορικωτάτων ἐκείνων θρήνων ἐπὶ τῇ ἀλώσει πόλεων. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσις τῆς Θεσσαλονίκης τῷ 1430 πλείστας μονωδίας πεζὰς καὶ ἐμμέτρους ἐνέπνευσεν (5). Αἱ μονωδίαὶ αὗται ἔχουν περισσότερον φιλολογικὸν ἢ ιστορικὸν χαρακτῆρα. Ἡ μονωδία τοῦ Μ. ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη ῥητορισμῶν, περιέχει ὅμως πολλὰ στοιχεῖα ιστορικῶς ἀπηκριβωμένα, ἅτινα πείθουν ὅτι οὗτος θὰ εἶχε ὑπ' ὄψιν του ἀσφαλῆ τινα πηγὴν. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὰς πηγὰς αὐτάς, γνωρίζομεν ὅτι ἀξιόλογα εἶναι τὰ περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ἱστορούμενα παρὰ Σφραντζῆ (6), Δούκα (7) καὶ Χαλκοκονδύλη (8). Ταῦτα ὅμως δὲν δίδουν ἐπαρκῆ καὶ λεπτομερῆ στοιχεῖα. Ἐκ τοῦ δημοσιευθέντος ἀποσπάσματος τῆς μονωδίας τοῦ Μ., βλέπομεν ὅτι οὗτος παρέχει στοιχεῖα τινά, κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὡς νὰ ὑπῆρξεν ὁ ἴδιος αὐτόπτης μάρτυς. Ἀφηγοῦμενος π.χ. τὴν ἐντὸς τῆς πόλεως μάχην, γράφει «Πάντα μὲν ἐκκεκάλυπτο τὰ πρὸ ἄστεως ἀνδράσι καὶ ἵπποις καὶ βέλεσι, ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν κατὰ τὸ συνεχὲς ἐκκεχυμένοις. Ἐσφάδαζον δὲ οἱ βάρβαροι τοῖς θυμοῖς, καὶ μόνον οὐ τῶν σαρκῶν αὐτῶν ἀπογεύσεσθαι διηπεῖλουν· οὐ γὰρ ὀλίγους αὐτῶν, οὐδ' οὓς ἔτυχεν ἀπεβάλλοντο τοῖς προτέροις πολέμοις, ἄσπις μὲν ἀσπίδ' ἔθριδε καὶ κόρυς κόρυν...» Δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Μ. ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ καταστροφῆς. Ἡ μόνη λίαν ἐπακριβὴς καὶ ἀuthεντικὴ πηγὴ ὑπῆρξεν ἡ ἱστορῆσις τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Ἰωάννου Ἀναγνώστου (9) αὐτόπτου μάρτυρος. Αὐτὴν δεχόμεθα ὡς ὑπὸ τοῦ Μάρκου χρησιμοποιοηθεῖσαν πηγὴν διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς μονωδίας του διὰ δύο λόγους α') Τὰ ἐν τῇ μονωδίᾳ ἱστορούμενα μεγάλην ἔχουν σχέσιν πρὸς τὰ παρὰ Ἰωάννη Ἀναγνώστη. Ἡ πορεία

1. Περὶ Γεωργίου Ἀμιρούτζη. Ν. Β. Τωμαδάκης : Ἐτούρκευσεν ὁ Γεώργιος Ἀμιρούτζης ; ἐν Ε.Ε.Β.Σ. 18, 1948, σ.σ. 99-143.

2. Ν. Β. Τωμαδάκης : Ἀμιρούτζεια «Ἀθηνᾶ» ΝΖ', 1953 σ. 62.

3. Ε.Ε.Β.Σ. 18, 1948, σ.σ. 125-126.

4. Π.Φ.Σ.Κ. 17ος τόμος, 1886, σ.σ. 52-53.

5. Ν.Ε. τόμ. 5, 1908, σ.σ. 369-391.

6. Σφραντζῆς (Bonn.) σ.σ. 155-156.

7. Δούκας (Bonn.) σ.σ. 199 καὶ 201.

8. Χαλκοκονδύλης "Ἐκδ. Eng. Darkó II τόμ., Βουδαπέστη 1923, σ. 14.

9. Ι. Ἀναγνώστης μετὰ τῶν ἔργων Σφραντζῆ καὶ Ἰωάν. Καναοῦ (Bonn.) σ.σ. 483-528.

τῆς διηγῆσεως εἶναι ἢ αὐτή. Μετὰ σύντομον προοίμιον ἀκολουθοῦν ἡ περιγραφή τῆς μάχης, ὕστερον ἡ περιγραφή τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως, ὁ ἐξανδραποδισμὸς τῶν κατοίκων, ἡ καταστροφή τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου κ.λ.π. Δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐν τῇ μονωδίᾳ τοῦ Μάρκου ὑπάρχει μία συνοπτικωτέρα ἔκθεσις τῶν παρὰ Ἰωάννη Ἀναγνώστη ἱστορουμένων.

β) Ὁ Μᾶρκος ἀκολουθεῖ τὴν ἰδίαν γλωσσικὴν αὐστηράν, λιτὴν, ἄνευ ῥητορικῶν περισσολογιῶν μορφήν τοῦ Ἰ. Ἀναγνώστου, τὸ ἴδιον ἀντικειμενικόν, ἱστορικὸν ὕφος. Ἐνίοτε ὑπάρχει καὶ ποιὰ τις ἀντιστοιχία ἐκφράσεων. Ὁ Ἰ. Ἀναγνώστης π.χ. ἀρχίζει τὴν ἱστορίην του «Ἐπασχεν οὖν τῶν Λατίνων κρατούντων ἡ πόλις» (1), ὁ δὲ Μ. τὴν μονωδίαν του «Ἐκαμνεν ἡ βελτίστη πάλι» (2).

4. Ἐλάχιστα ἱστορικὰ στοιχεῖα παρέχει τὸ συναξάριον τοῦ Συμεῶν Μεταφραστοῦ (3). Τὸ συναξάριον τοῦτο ἔχει ὡς πηγὴν τὸ ἀντίστοιχον συναξάριον τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ (4). Εἶναι καὶ αὐτὸ εὐλημμένον ἐκ τινος ἀκολουθίας πρὸς τὸν Συμεῶνα, ὡς καὶ τοῦ Ψελλοῦ. Ὁ Μᾶρκος δίδει τὰ αὐτὰ περίπου στοιχεῖα, μὲ μερικὰς ὁμῶς προσθήκας. Ἀναφέρονται π.χ. εἰς τὸ συναξάριον τοῦ Μάρκου, ὀνόματα αὐτοκρατόρων πρὸς τοὺς ὁποίους εἶχεν ἔλθει εἰς σχέσεις Συμεῶν ὁ Μεταφραστής. Οὕτω ὁ Μ. ἀναφέρει ὅτι ὁ Συμεῶν ἐγενήθη κατὰ τοὺς χρόνους Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὑπῆρέτησε πιστῶς εἰς τοὺς βασιλεύσαντας Νικηφόρον (Φωκᾶν) καὶ Ἰωάννην (Τσιμισκῆν) καὶ ἐγένετο ὁ ἔμπιστος τοῦ Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Τὰ ὀνόματα τῶν αὐτοκρατόρων αὐτῶν ἐλλείπουν ἀπὸ τὸ πρότυπον. Κατὰ τὰ ἄλλα τὰ δύο συναξάρια παρουσιάζουν ἀντιστοιχίας καταφανεῖς (5).

Αἱ ἰδέαι τοῦ Μάρκου Εὐγενικοῦ

α') Ἠ θ ι κ ῆ

1. Αἱ ἠθικαὶ ἰδέαι τοῦ Μ. Εὐγενικοῦ, φέρουν τὴν σφραγίδα τοῦ ἀγνοτέρου καὶ ἐνθερμότερου ἀσκητισμοῦ. Διήκουσα εἰς πάσας τὰς ἠθικὰς αὐτοῦ γνώμας ἰδέαι εἶναι ἡ ἀπάρνησις τῶν ἐπιγείων καὶ ἡ ἔξαρσις τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ πνεύματος. Αἱ ἰδέαι ὁμῶς αὐταὶ αἱ αὐστηρῶς ἀσκητικαί, δὲν ᾤδηγησαν τὸν Μ. εἰς τὴν ἀδράνειαν καὶ εἰς τὴν ἀπραξίαν. Οἱ ὑπὲρ Ὁρθοδοξίας ἀγῶνες τοῦ Μ. ἐν τῇ συνόδῳ καὶ αἱ περιπλανήσεις καὶ αἱ ταλαιπωρίαὶ ἃς ὑπέφερε χάριν αὐτῆς, ἀναδεικνύουν αὐτὸν ἄνδρα ἀγαπῶντα

1. *I. Ἀναγνώστου* (Bonn.) σ. 487.

2. Ἀρχαιολ. Π.Φ.Σ.Κ. 17ος τόμ. 1886, σ. 52.

3. *A. Παπαδ. Κεραμέως*: Ἀνέκδοτα σ. 100-101.

4. *P. G. Migne* τ. 114 στ. 183-199.

5. Πρβλ. καὶ *N. B. Τωμαδάκη*: Εἰς Συμεῶνα τὸν μεταφραστὴν *Ε.Ε.Β.Σ.* ΚΓ', 1953, σ.σ. 113-138.

τὴν δρᾶσιν καὶ μὴ ὑποκύπτοντα πρὸ οὐδενὸς πόνου εἰς τὴν ἀπραξίαν. Πάντες δὲ οἱ ἀγῶνες οὗτοι, ἐνεπνέοντο ὑπὸ ἀγάπης οὐ μόνον πρὸς τὴν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ Ἔθνος σύσσωμον.

2. Ὑπεράνω πάντων τῶν ἀγαθῶν τάσσει τὴν ἀγάπην ἣν θεωρεῖ ὡς «τελειοτάτην τῶν ἀρετῶν» (1). Διὰ τοῦτο δὲ αὐτὴ προσήκει μόνον «τοῖς τελείοις κατ' ἀρετήν» (2). Μετὰ τὴν ἀγάπην συμφώνως πρὸς τὸ περὶ τῶν ἐννέα βαθμίδων τῶν καρπῶν τοῦ πνεύματος ἀποστολικὸν ῥητόν, ὁ Μ. τάσσει κατὰ σειράν τὴν χαράν, τὴν εἰρήνην, τὴν μακροθυμίαν, τὴν χρηστότητα, τὴν ἀγαθωσύνην, τὴν πίστιν, τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐγκράτειαν. Τὸ νὰ ἐπιθυμῇ τις τὴν σωτηρίαν οὐ μόνον ἑαυτοῦ ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων, τοῦτο ἀποκαλεῖ «Ἀγαθωσύνην», χρηστότητα δὲ καὶ τὴν χρῆσιν τούτου. Ἀγαθωσύνην ἔχει ὁ «ἐξὶν μόνῃν τοῦ εὖ ποιεῖν ἐν ἑαυτῷ φέρων» (3). Χρηστότητα δέ, «δύοτε καὶ ἐν χρῆσει τοῦ πράγματος εἶη» (4). Ὁ ἐν εἰρήνῃ εἶναι εὐδαίμων διότι εὐρισκόμενος ὡς «ἐν φρουρίῳ τινὶ καρτεροῦ καὶ δυσμάχῳ ὄψεται μὲν τοὺς πολεμίους καὶ θορυβούντων ἀκούσεται, πείσεται δὲ οὐδὲν ἀηδὲς οὐδ' ἄλλότριον εἰρηνεύοντος ἡθους» (5).

Τὸ κάκιστον πράγμα εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἡ κενοδοξία· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἀρετὴ ἀπόλλυται ὅταν συνοδεύεται ὑπὸ τῆς κενοδοξίας. Δὲν πρέπει νὰ εἶναι τις κενοδοξος οὔτε διὰ τὴν μορφήν, οὔτε διὰ τὴν ἀλκὴν, οὔτε δι' ἄλλα κατορθώματα (6). Προσέτι δὲ κάκιστον εἶναι καὶ ἡ ἀγανάκτησις. Δὲν πρέπει τις νὰ ἀγανακτῇ καὶ ἐὰν ἀκόμη ὑβρίζεται (7).

3. Πρέπει ἐν τῇ συνειδήσει νὰ ἀντιδιαστέλλωνται πάντα τὰ πνευματικὰ ἀπὸ τῶν ἐπιγείων. Διὰ τοῦτο «Ὅταν περὶ πνευματικῶν διαλεγώμεθα, μηδὲν ἔσται ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς βιοτικὸν ἢ γήινον» (7). Ἡ περὶ τὰ βιοτικὰ μέρμνα ἐπισκιάζει τὸν νοῦν καὶ ἐπισκοτίζει τὴν ψυχὴν. Ἡ «πλησμονὴ βρωμάτων», ἡ μετὰ γυναικῶν κοινωνία, εἶναι ἐπιζήμια πάντοτε. Εἰς τὰς ἠθικὰς παραινέσεις του ὁ Μ. δίδει σωρεῖαν τοιούτων ἀσκητικῶν, καὶ πνευματικῶν παραινέσεων :

«Οὐ δεῖ σε ἀπὸ ἐδεσμάτων πολλῶν τρέφειν τὸ σῶμα...»

«Ὁμίγλη καλύπτει ἡλιακὰς ἀκτῖνας καὶ νοῦν σκοτίζει πλησμονὴ βρωμάτων».

«Ὅσον χρονίζει ὄψις γυναικὸς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τοσοῦτον πλείονα τὴν ἐπιθυμίαν ἐργάζεται».

1. P.O. XV fasc. 1, 1920, σ. 163.

2. Αὐτόθι σ. 166.

3. «Σωτήρ » 1889, 12 σ. 342.

4. Αὐτόθι.

5. Αὐτόθι.

6. Νόρωβ. σ. 48.

7. Αὐτόθι σ. 50.

«Δεῖ σε προσεγγίσει πυρὶ καιομένων ἢ γυναικὶ νέα καὶ ἀσέμνη ἰδὸς γὰρ ἔστι θανατηφόρος».

«Μὴ σε ἀπατάτω κάλλος γυναικός, διτι κυμάτων θαλάσσης χεῖρον βυθίζει» (1).

Ἡ περὶ τὰ βιοτικά μέριμνα δὲν εἶναι μόνον ἐπιζημία, ἀλλὰ καὶ ματαία. Εἷς τινα ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Σχολάριον, λέγει ὁ διδάσκαλος ἐπιπλήττων τὸν μαθητὴν του, διὰ τὴν προσκόλλησίν του εἰς τὰς ματαιότητας τῆς γῆς. «Μέχρι τίνος ὃ σκέτιε τὸ τῆς ψυχῆς εὐγενὲς καὶ φιλότιμον ἐν τοῖς ματαιοῖς ἀπασχολεῖς;..... Αὐριον καταβήσῃ-καὶ αὐτὸς εἰς Ἄδου, πάντα καταλιπὼν ὑπὲρ γῆς» (2).

Ἐν γένει δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Μ. ἐν τῇ ἠθικῇ αὐτοῦ ἐξάγει τὸν ἄνθρωπον ὑπεράνω τῶν ἐπιγείων, ὑπεράνω τῶν μικροτήτων τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, καὶ στρέφει αὐτὸν ἀπολύτως πρὸς τὴν ἐνατένισιν ἐνὸς ἀνωτέρου ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Ἀποβλέπων μόνον πρὸς τὸ πνευματικὸν μέρος τοῦ ἀνθρώπου, ἀρνούμενος πᾶσαν ταπεινὴν αὐτοῦ ὑποχώρησιν εἰς τὴν σωματικὴν καὶ γῆϊνὴν μέριμναν, ἀσκητὴς ὑπὸ τὴν πλεόν αὐστηρὰν ἐνοιαν, ἐν τούτοις δὲν ὑπῆρξεν ἀρνητῆς τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως καὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀγώνων. Ὁ βίος τοῦ ἰδίου ὑπῆρξε μία διηνεκῆς δράσις.

β) Φιλοσοφία

1. Περὶ τῆς φύσεως ὁ Μ. ἐν τῷ θεολογικῷ αὐτοῦ ἔργῳ δὲν ποιεῖται λόγον μακρόν. Τὰς ἐλαχίστας περὶ φυσικῶν ὄντων γνώμας του διατυπώνει παρεμπιπτόντως, ὡσάκις πρόκειται νὰ καταστήσῃ σαφεῖς θεολογικὰς ἐννοίας, ἂν καὶ ἔχει τὴν γνώμην ὅτι τὰ ὄντα καὶ τὰ θεῖα δὲν ὑπόκεινται «τοῖς αὐτοῖς λόγοις» (3). Καὶ περὶ οὐρανοῦ μὲν λέγει: «Λέγομεν οὖν οὐ σωματικόν τινα τόπον τὸν οὐρανόν, οὐ οἰκοῦσιν οἱ ἄγγελοι καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ αἴσθησιν μᾶλλον καὶ νοητὸν τόπον... Τὸν οὖν τοιοῦτον τόπον ὑπερουράνιον τε καὶ ὑπερκόσμιον ὄντα καὶ νοητὸν καὶ ἀσώματον, περιέχειν τε τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀγίους φαμέν». Ἐκ τούτου τοῦ ὑπὲρ αἴσθησιν κόσμου ἀποστέλλει ὁ Θεὸς τοὺς ἀγγέλους εἰς τὸν γῆϊνον «σωματικὸν κόσμον», «Ἐπὶ διακονία μῆτε παρεῖναι κατὰ ταυτὸν ἐνταῦθα κάκει, μῆτ' ἐνεργεῖν ἄλλ' ὥσπερ ἐκεῖ παρόντας τὰ ἑαυτῶν ἐνεργεῖν» (4).

Ἀστρονομικὰς γνώσεις θὰ εἶχεν ἀρκετὰς ὁ Μ. ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν εἰσέτι ἀνεκδότων «Κανόνων ἀστρονομίας» (5).

2. Διαλαμβάνων περὶ ὕλης καὶ διαιρέσεως αὐτῆς ὁ Μ. ἀποφαίνεται ὅτι

1. Νόρωβ, σ. σ. 44-46.

2. P.O. XVII fasc. 2, 1923, σ.σ. 462-463.

3. Αὐτόθι σ. 393.

4. P.O. XV. fasc. 1, 1920, σ. 153.

5. N.E. 1, 1904, σ. 307.

αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ ὕλη εἶναι ἄποιος, ἄποσος καὶ ὡς τοιαύτη ἀδιαίρετος καὶ ἀδιάκριτος. Ἐφ' ὅσον δὲ δὲν διακριεῖται αὐτὴ καὶ δὲν διακρίνεται, δὲν δύναται νὰ εἶναι αἰτία διαίρεσως καὶ διακρίσεως. «Ὁ δὲ καθ' αὐτὸ μὴ διαριεῖται καὶ διακρίνεται, πῶς ἂν ἐτέρῳ τὴν αἰτίαν παρέχοι τῆς διακρίσεως, καὶ ὁ τὴν ἐτερότητα μὴ προσίεται (πᾶσα γὰρ ὕλη πάση ὕλῃ ἐστὶν ἀδιάφορος κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον), πῶς ἂν ἐτέροις αἴτιον γένοιτο τοῦ ἐτέροις ἀλλήλων εἶναι ;» (¹).

Τὸ ὕλικόν σῶμα ἕμως κατὰ τὴν ὕλην δύναται νὰ διαιρηθῇ. Τοῦτο καλεῖται ὕλικὴ διακρίσις· «Ὁὐκ ἄρα τὴν ὕλην ἀποδιδόντες αἰτίαν τῆς διακρίσεως, ὕγιῶς ἂν ἀποδεδωκότες εἴημεν, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὴν ὕλην διαίρεσιν, ἐφ' ὧν ἢ ὕλη τὴν χώραν ἔχει» (²).

3. Τὴν θεῖαν οὐσίαν οὐδεμία γεννητὴ φύσις δύναται νὰ νοήσῃ «οὐδ' αὐτοὶ τῶν ὑπερκοσμίων νόων οἱ πρώτιστοι» (³). Οὔτε αἱ ἄνθρωποι τάξεις δύνανται νὰ νοήσουν τὴν θεῖαν οὐσίαν, ἀλλ' αὐτὴ εἶναι νοητὴ μόνον ὑπὸ τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ὁ Θεὸς ὅστις εἶναι φῶς «Ἀκρότατον καὶ ἀδιάδοχον» (⁴), ἐπλασε τοὺς ἀγγέλους, οἵτινες εἶναι ἀπαυγάσματα ἐκείνου τοῦ πρώτου φωτός. Οὗτοι δέχονται τὸ φῶς ἐξ Αὐτοῦ, καθὼς ἡ σελήνη δέχεται τὸ φῶς ἐκ τοῦ ἡλίου, «σῶμα ἀφώτιστον οὐσα δεκτικὸν φωτός» (⁵). Ὁ Ἐωσφόρος μετεῖχε καὶ αὐτὸς τῆς θείας ταύτης λάμψεως, ἀλλ' ἀπώλεσε αὐτὴν «δι' ἀκρασίαν καὶ αὐθάδειαν» (⁶) καὶ οὕτω ἠνομάσθη σκότος.

Ἡ θεία ἔλλαμψις δίδεται ὡς ἄθλον «τοῖς καλῶς ἀγωνισαμένοις ὡσπερ τοῖς ὀλυμπιονίκαις ὁ κότινος» δίδεται δὲ «μέχρις ἂν ἡ ἔφεσις διαμένη, ταύτης δὲ πανοσαμένης ἀφήρηται» (⁷).

Ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ἕμοιος μὲ ἄνθρωπον, ἀλλὰ ἄνθρωπος τέλειος. Δὲν ἔλαβε μορφὴν ἀνθρωπίνην ἐν εἶδει «ὑποβολιμαίου προσωπίου» ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ οὐσίωσε τὴν φύσιν, ἣν καὶ ἐτήρησε «ἀσύγχυτον καὶ ἀναλλοίωτον» (⁸) ἀπὸ τῆς θείας φύσεως.

4. Ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ κατὰ Μ. εἶναι ἀθάνατος, διότι εἶναι «αὐτοκίνητος καὶ ἀεικίνητος». Εἰς τὴν ἰδέαν αὐτὴν ὁ Μ. ἤχθη ἀπὸ τοῦ Φαίδρου τοῦ Πλάτωνος (⁹), ὃν εἶχεν ὀπωσδήποτε ὑπ' ὄψιν του διὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ «Περὶ

1. P.O. XVII fasc. 2, 1923, σ. 394.

2. Αὐτόθι.

3. P.O. XV fasc. 1, 1920, σ. 157.

4. Σ. Λάμπρου : Ἀργυρουπούλεια, 1910, σ. ργ'.

5. Σ. Λάμπρου : Ἀργυρουπούλεια, 1910, σ. ρκ'.

6. Αὐτόθι σ. ρκβ'.

7. Αὐτόθι σ. ρκδ'.

8. «Σωτήρ» 1890, 13, σ. 66.

9. «Ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος τὸ γὰρ ἀεικίνητον ἀθάνατον· τὸ δ' ἄλλο κινουῦν καὶ ὑπ.

τῆς τῶν ἀλόγων ψυχῆς», ὅπερ εἶναι λύσις ἀπορίας τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Παλαιολόγου (1), ἐν ἣ διαλαμβάνει περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς τῶν ἀλόγων ψυχῆς. Εἶναι μὲν αὐτοκίνητος ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, διότι «καὶ ἑαυτὴν κινεῖ, μὴ μόνον τὸ σῶμα», ἀεικίνητος δέ, ὅχι διότι πάντοτε κινεῖται «κατ' ἐνέργειαν», διότι καὶ κατὰ τὸν ὕπνον π.χ. ἡρεμεῖ, «ἀλλ' ὡς αἰεὶ δυναμένη κινεῖσθαι». Ὅθεν τὸ αὐτοκίνητον καὶ τὸ ἀεικίνητον αὐτῆς δεόν νὰ ἐκληφθοῦν «δυνάμει» καὶ οὐχὶ «ἐνεργείᾳ» (2). Εἶναι δὲ ἀθάνατος ἡ ψυχὴ, διότι αἰδίως κινουμένη αἰδίως ὑπάρχει.

Ἡ ἀνθρωπίνη καὶ λογικὴ ψυχὴ δύναται «κινεῖν ὅποι βούλεται», τοῦτο δὲ καλεῖται νοεῖν. Νοεῖ ἡ ψυχὴ, καὶ διὰ τῆς νοήσεως στρέφεται πρὸς τὰ ὑποκείμενα, κινεῖται δὲ ἄνευ τῶν σωματικῶν ἐνεργειῶν. Νοεῖ ἀκόμη καὶ ἑαυτὴν ἡ ψυχὴ ὡς νοητὴν οὐσίαν. Ἡ ψυχὴ ὅμως τῶν ἀλόγων ἂν καὶ ἔχει καὶ αὐτὴ τὸ ἀεικίνητον, δὲν εἶναι ἀθάνατος. Κινεῖ τὸ σῶμα «ἑαυτὴν δὲ οὐδαμῶς, ἢ γε μηδὲν οὔσα παρὰ τὸ σῶμα» (3). Εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα «ἐνεργεία». Ἀποκαλεῖ δὲ ὁ Μ. τὴν ψυχὴν τῶν ἀλόγων συμφώνως πρὸς τὸν ἀριστοτελικὸν ἔρον «ἐντελέχειαν τοῦ οἰκείου σώματος». Δὲν δύναται δὲ ἡ ψυχὴ τῶν ἀλόγων νὰ λεχθῆ αὐτοκίνητος, διότι κινεῖ μόνον τὸ σῶμα, οὔτε διότι τὰς ἀρχὰς τῆς τοιαύτης κινήσεως «ἐξ αἰσθήσεως ἢ φαντασίας τινὸς ποιεῖται». Δὲν νοεῖ, διότι δὲν γνωρίζει ὅτι ὑπάρχει νοητὸν, οὔτε «ἐπίσταται». Δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ ἄλογον ἢ κρίσις τῆς φαντασίας, οὔτε ἡ βούλησις, οὔτε ἡ προαίρεσις, ἀλλὰ μόνον ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία. «Ἡ μὲν λογικὴ ψυχὴ ἔοικεν ἐρέτῃ κινουῦντι τὸ πλοῖον ἐνδοθεν, ὅς γε καὶ ἑαυτὸν ὁπότε βουληθείη κινεῖν δύναται... ἡ δὲ ἄλογος ἰστίῳ τινὶ κινουῦντι μὲν καὶ αὐτῷ τὸ πλοῖον ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πνεύματος κολπουμένῳ καὶ ἑαυτὸ μηδέποτε κινεῖν δυναμένῳ» (4).

5. Περὶ αἰσθήσεως καὶ φαντασίας γράφων ὁ Μ., φαίνεται συνάδων τῷ Ἀριστοτέλει· «ἢ τε γὰρ αἰσθησις εἰσδοχὴ τις ἐστὶ τῶν ἐξωθεν αἰσθητῶν καὶ ἡ φαντασία μονὴ τῶν ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἀποματτομένων τύπων πάθος ἄρα ἀμφότερα καὶ τὸ κατ' αὐτὰς ἐνεργεῖν οὐ κινεῖν ἐστὶ τὴν ψυχὴν, οὐδ' ἐνεργεῖν μᾶλλον ἢ πάσχειν, διὰ τοῦτο καὶ τὰ κατὰ φαντασίαν νοήματα παθήματα τῆς ψυχῆς Ἀριστοτέλης καλεῖ» (5).

Ἐναντιῶν φιλοσοφικῶς τὸν ἔρον «ὁμοίωσις», ὁ Μ. πάλιν ἔχει ὑπ' ὄψιν

ἄλλου κινούμενον, παῦλαν ἔχον κινήσεως, παῦλαν ἔχει ζωῆς μόνον δὴ τὸ αὐτὸ κινουῦν... οὐ ποτε λήγει κινούμενον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως». Φαῖδρος κεφ. 24.

1. Ἐν : Εἰκοσιπενταετηρίδι τῆς καθηγεσίας Κ.Κόντου. Ἀθήναι 1893, σ. 395.

2. Αὐτόθι.

3. Εἰκοσιπενταετηρίδς σ. 396.

4. Αὐτόθι.

5. Αὐτόθι.

του τὸν Ἀριστοτέλην, καὶ δὴ τὸ «Περὶ κατηγοριῶν»⁽¹⁾. «Ἔστιν οὖν ἡ λέξις (ὁμοίωσις) τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν ποιότητα, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς τι τινὲς αὐτὴν εἶναι φασίν. Ὅθεν οὐ θαυμαστὸν εἰ τὸ αὐτὸ ὄνομα πολλαῖς κατηγορίαις διήρηται· κατὰ γὰρ τὰς διαφόρους τῶν ἐννοιῶν σημασίας, ὑπὸ τήνδε ἢ τήνδε τῶν γενικῶν φωνῶν ἀναφέρεται. Καὶ τὸ ὅμοιον καθὸ μὲν πεποιῶται καὶ ἡμᾶς τοὺς μετεिल्χότας ποιοῖ, ὑπὸ τὸ ποιὸν ἀνήκται· καθὸ δ' ἑτέρῳ προσήρηται ᾧ δὴ ὁμοίωται, ὁ λεγόμενος εἶναι ὅμοιος τῶν πρὸς τι τυγχάνει. Ἄλλ' ἢ μὲν ποιότης οὐ σκοπεῖ τὸ συνευγεγμένον, ἀλλ' αὐτὴν ἐξετάζει τὴν ὁμοιότητα καὶ εὐρίσκει ὅτι πεποιῶται· εἶτα δὴ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥτιον τῷ ὀνόματι δίδωσι. Τῶν γὰρ ὁμοιουμένων τινὲ τὸ μὲν τι μᾶλλον ὁμοίωται, τὸ δὲ ἥτιον· ἐπεὶ γὰρ μὴ ταυτότης, ἀλλ' ὁμοιότης, καὶ τὸ κατὰ τι παρηλλαγμένον ἐμφαίνεται»⁽²⁾.

Τὸ ἀνωτέρω χωρίον πείθει πόσον καλῶς ἐγνώριζεν ὁ Μ. τὴν ἀριστοτέλειον φιλοσοφίαν, ὡς καὶ τὴν ὀρολογίαν τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπαντᾷ συχνότερον εἰς τὰς συγγραφὰς τοῦ Μ. ἢ τὸ ὄνομα τοῦ Πλάτωνος, τὸ ὁποῖον οὐδαμῶς ῥητῶς ἀναφέρεται, ἀλλὰ ἐνίοτε παραλαμβάνονται τινὰ ἐκ τῆς πλατωνικῆς θεωρίας. Ἦτο Ἀριστοτελικὸς ὁ Μ. ἀλλὰ δὲν ἀπέρριπτε τὸν Πλάτωνα, ἐξ οὗ ὀλίγα μόνον παρελάμβανεν. Ὁ Σχολάριος τοῦτο τὸ λέγει σαφῶς εἰς τινὰ πρὸς τὸν Μ. ἐπιστολὴν του : «Καίτοι τῶν Ἀριστοτέλει προσκειμένων εἶναι σε πάννυ καλῶς οἶδα, τῶν τοῦ Πλάτωνος ὀπόσον χρῆ μόνον θαυμάζοντα»⁽³⁾.

6. Ἀπαντῶν διὰ μακρῶν ὁ Μ. εἰς τὰς περὶ καθαρτηρίου πυρὸς ἐρωτήσεις τῶν Δυτικῶν, φρονεῖ ὅτι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν κατατρώγει «ἡ τοῦ συνειδότος βίασχος»⁽⁴⁾. Ἡ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας λύτρωσις ἐπιτυγχάνεται διὰ τριῶν τρόπων : α') διὰ τοῦ βαπτίσματος, β') διὰ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸν Θεὸν καὶ διὰ τῆς ἐπιτελέσεως ἔργων ἀγαθῶν κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν, καὶ γ') μετὰ θάνατον «δι' εὐχῶν καὶ εὐποιῶν καὶ ὅσα ἄλλα τοῖς τεθνεῶσι ἢ Ἐκκλησία ἐπιτελεῖ»⁽⁵⁾. Ἡ πρώτη εἶναι «ἀμοχθος καὶ κοινὴ πᾶσι καὶ ὁμότιμος ὡς φωτὸς χύσις καὶ ἡλίον θέα καὶ ὠρῶν ἀλλαγὰι»⁽⁶⁾. Ἡ δευτέρα ἦν ἐπιτελεῖ ὁ ἀνθρώπος διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων, εἶναι «ἐπίπονος ὡς ὁ λούων τὴν κλίνην αὐτοῦ καθ' ἑκάστην νύκτα καὶ τὴν στρωμνὴν τοῖς δάκρυσι»⁽⁷⁾. Ἡ τελευταία ἦτις δὲν εἶναι ὀλικὴ ἄφεςις, ἀλλὰ μόνον «τῶν

1. Ἀριστοτέλης : Περὶ κατηγοριῶν. ἔκδοσις Παρισ. Τόμ. Ι σ. 16.

2. «Σωτήρ» 13, 1890, σ. 66.

3. Σχολ. IV, σ. 118.

4. P.O. XV. fasc 1, 1920, σ. 41.

5. Αὐτόθι σ. 55.

6. Αὐτόθι.

7. Αὐτόθι σ. 56.

μη̄ θανασίμων και ὧν ἕκαστος ἐν τῇ ζωῇ μετενόησε» (1), εἶναι και αὐτὴ ἐπίπονος, διότι συνεπάγεται τὴν τῆς συνειδήσεως ὀδύνην και τὴν μετάνοιαν.

7. Ὅταν ἡ ψυχὴ ἀπαλλαγῇ τοῦ σώματος και ἀποβῆ ἄυλος και ἀσώματος, ἀναμένει τὴν μέλλουσαν κρίσιν και ἀνάστασιν. Ὅταν δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀποκτήσῃ σῶμα ἄφθαρτον—διότι πρὶν ἡ ψυχὴ λάβῃ τὸ οἰκεῖον σῶμα, εἶναι μόνον εἶδος—«τῆς ὕλης ἀμικτον», (2) τότε θὰ τύχῃ τῆς κολάσεως ἢ τῆς μακαριότητος. Τῆς μακαριότητος θὰ τύχουν οἱ μᾶλλον κεκαθαρμένοι, οἵτινες ἀναλόγως τῆς καθαρότητός των θὰ ἴδουν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ (3).

Ἐν ἀντιθέσει αἱ ψυχαι τῶν ἀμαρτωλῶν, εὐρίσκονται εἰς τὸν Ἄδην, ὡς εἰς δεσμωτήριον και φυλακὴν και τιμωροῦνται ὑπὸ τοῦ φόβου μόνον και τῆς προσδοκίας τῆς μελλούσης κρίσεως.

8. Σπουδαιοτάτην σημασίαν ἔχει διὰ τὸν Μ. ἡ εὐθύτης τῆς βουλήσεως, ἥς ἀντικείμενον εἶναι τὸ καθόλου ἀγαθὸν και αἱ ἀγαθαὶ πράξεις. Ἡ εὐθύτης τῆς βουλήσεως, δέον νὰ παρακολουθῇ τὸν ἄνθρωπον εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του. Διότι ἡ τῆς ἀγαθῆς βουλήσεως ἀμεταβλησία, εἶναι και ἀναμαρτησία. Ὁ ἔρωσ δὲ τῆς ἀρετῆς ἀπωθεῖ πάντοτε τὴν κακίαν. Ἡ ἀγαθότης τῆς βουλήσεως, δύναται νὰ μεταβληθῇ εἰς κακίαν, ἐφ' ὅσον τῇ ψυχῇ συνυπάρχει τὸ σῶμα. Ὅταν ὅμως ἀπαλλαγῇ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος, μένει ἀμετάβλητος ἡ βούλησις, ὁπότε ἡ ψυχὴ κρίνεται ἀναλόγως τῆς προαιρέσεώς της.

9. Σπουδαιοτάτην προσέτι σημασίαν ἔχει και ἡ μετάνοια δι' ἧς δύναται νὰ λυθῇ ἡ ἀμαρτία. Πᾶσα ἀμαρτία ἥτις δὲν λύεται διὰ τῆς μετανοίας ἐμποιεῖ «αἰσχύνην τινὰ και βάσανον τῇ ψυχῇ» (4). Εἰς τοὺς μετανοοῦντας δέον νὰ τεθοῦν και ἐπιτίμια διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους α') ἵνα διὰ τῆς σωματικῆς κακοπαθείας, ὁ μετανοῶν λυτρωθῇ ἀργότερον, β') «Ἵνα ἐξαιρεθῇ τὸ φιλήδονον φρόνημα τῆς σαρκός», ἐπειδὴ ἡ ἡδονὴ ἀποβάλλεται διὰ τῆς ὀδύνης, γ') ἐπειδὴ τὸ δοθὲν ἐπιτίμιον εἶναι «χαλινός» εἰς τὴν ψυχὴν, διὰ νὰ μὴ περιπέσῃ αὐτὴ εἰς νέον ἀμαρτημα, δ') ἐπειδὴ ἡ ἀπόκτησις τῆς ἀρετῆς εἶναι ἐπίπονος, πρέπει νὰ συνειθίζῃ εἰς τοὺς πόνους, ὁ θέλων νὰ ἀσκήσῃ αὐτήν, και ε') διότι θέλομεν νὰ πεισθῶμεν ἐὰν ὁ μετανοήσας τελείως ἐμίσησε τὴν ἀμαρτίαν διὰ τοῦ ἐπιτιμίου.

10. Εἰς τὸ ἐρώτημα ἐὰν ὁ ἀνθρώπινος βίος εἶναι παρὰ Θεοῦ ὠρισμένος ἢ ὁ θάνατος ἐπιφέρεται ὑπὸ τῆς φύσεως και τῶν «ἐξωθεν συμπτωμάτων» ὁ Μ. ἀπαντᾷ ὡς ἐξῆς. Ὁ θάνατος ἐκ Θεοῦ προέρχεται «Καθάπερ ἄν τις τὸ παρὰ τοῦ ἐπαρχοῦ πρατιτόμενον παρὰ τοῦ βασιλέως εἴποι πεπραχθαι, μηδὲ συνειδότος ἔσθ' ὅτε τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἐπειδήπερ αὐτός ἐστιν ὁ τὸν ἐπαρχον καταστήσας εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται τὰ ἐκεῖνου» (5). Οὕτω τὸν θά-

1. P. O. XV. fasc. 1, 1920, σ. 56.

2. Αὐτόθι. σ. 59.

3. P.O. XVII fasc. 2, 1923, σ. 422.

4. P.O. XV. fasc. 1, 1920, σ. 164.

5. P. G. Migne 160, στ. 1196.

νατον ἐπιφέρει ἡ φύσις καὶ «ὁ τῆς γενέσεως κύκλος» (1), λέγομεν δὲ ὅτι ἐπιφέρεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, διότι καὶ ἡ φύσις ἐξ Αὐτοῦ ἐγινε, καὶ δίδεται εἰς αὐτὴν ἐλευθερία νὰ πράττῃ ὅ, τι θέλει. Πάντες οἱ δοξάζοντες εἰμαρμένῃ θανάτου, πλανῶνται. Πάσας τὰς αἰτίας τοῦ θανάτου ἐπιφέρει ἡ φύσις, ὁ Θεὸς δὲ εἰς ταῦτα ἀπλῶς «συγχωρεῖ». Δὲν ἐνεργεῖ, καὶ δὲν προορίζει οὐδὲν αὐτῶν.

Πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, γίνονται «ἢ κατ' εὐδοκίαν, ἢ κατὰ συγχώρησιν, ἢ κατὰ ἐγκατάλειπιν» (2). Μόνον δὲ ἕσα γίνονται «κατ' εὐδοκίαν» δηλ. κατὰ τὸ θεῖον θέλημα, ταῦτα «καὶ προωρῆσθαι τῷ Θεῷ λέγομεν», εἶτε περὶ θανάτου πρόκειται εἶτε περὶ περὶ τινος ἄλλου. Δὲν εἶναι λοιπὸν πᾶσα ζωὴ καὶ πᾶς θάνατος προωρισμένα παρὰ Θεοῦ. Μόνον ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος τῶν δικαίων λέγομεν ὅτι παρὰ Θεοῦ εἶναι προωρισμένα «ὣν οὐδὲ θοῖξ ἢ τῆς κερφαλῆς ἀπολεῖται μὴ βουλομένου Θεοῦ» (3).

γ) Πολιτικά ἰδέαι

1. Ὁ Μ. Εὐγενικός ἔζησε κατὰ τὰς πλέον κρίσιμους καὶ τραγικὰς στιγμὰς ἃς διήρχητο ἡ φθίνουσα Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Εἶδομεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ συντόμως, τὴν ἀπὸ ὅλας τὰς ἀπόψεις ἐξάρθρωσιν καὶ παρακμὴν τοῦ κράτους ἐπὶ τῶν τελευταίων Παλαιολόγων.

Ὁ Μ. ἐβλεπε πάσας τὰς συμφορὰς τοῦ Γένους καὶ ἡσθάνετο ὀδύνην δι' αὐτάς: «*Ἡμᾶς αὐτοὺς κλαύσωμεν ἀδελφοί, καὶ κοπώμεθα κοπετὸν μέγαν, οἷσις κακοῖς ὑπελείφθημεν οἳ τὸ μὲν Γένος ὀρώμεν εἰς ἄκρον ταπεινωθὲν καὶ τοῖς ἐχθροῖς ὑποκῦψαν, τὰς δὲ ἄνωθεν μάστιγας συνεχεῖς καὶ βαρεῖας ἡμῖν ἐπαφιεμένας, τοὺς δὲ πατέρας ἡμῶν ἐξ ἡμῶν κατ' ὀλίγον μεθισταμένους. Τίσιον ἔτι τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἀναθήσομεν; τίνας κοινονοῦς τῶν πόγων καὶ συλλήπτορας ἔξομεν;*» λέγει ἐν τῷ ἀνεκδότῳ ἐπιταφίῳ εἰς Μακάριον τὸν Κορωνᾶν(4). Τὸ χειρότερον δὲ ἦτο ὅτι ὁ Μ. ἔζησεν εἰς μίαν ἐποχὴν καθ' ἣν τὴν τελευταίαν πνευματικὴν δύναμιν ἦν διέθετε τὸ κλυδωνιζόμενον γένος, τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπηρέαζεν ἡ πολιτικὴ σκοπιμότης. Ὁ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἐπικείμενος κίνδυνος καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀντιμετωπίσεώς του, ἔφερον ἐπὶ τάπητος πάλιν τὸ ζήτημα τῆς πρὸς τὴν Δύσιν στροφῆς. Ἡ στροφὴ αὕτη πρὸς τὴν Δύσιν συνεπήγετο, συμβιβασμοὺς καὶ παραχωρήσεις εἰς τὰ πλαίσια τοῦ δόγματος, πάντα ὑπαγορευόμενα ὑπὸ τῆς ἀνάγκης μιᾶς ἐλπιζομένης βοηθείας. Ὁ Μ. πολὺ ἀπεῖχε ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπηρεασθῇ ὑπὸ οἰασδήποτε πολιτικῆς σκοπιμότητος. Ὁθεν θὰ ἦτο μάταιον νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς πάσας τὰς ἐνεργείας του καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀγῶνας του πολιτικὰ ἐλατήρια. Ἐξ ἄλλου εἰς τὸ ἔργον του, οὐδα-

1. P. G. Migne 160 στ. 1196.

2. Αὐτόθι στ. 1200.

3. Αὐτόθι.

4. Μ. ὁ Εὐγενικός καὶ Βησσαρίων ὁ καρδινάλις ὑπὸ : *Νικηφόρου Κολογερά* Ἀθήναι 1893, σ. 75.

μοῦ συναντᾷ τις οἰονδήποτε πολιτικὸν ὑπαινιγμὸν. Δι' αὐτὸν μία ὑπῆρχε ἡ κυρίαρχος ἰδέα ἣτις διεΐπε τὰς πράξεις του, καὶ ἣτις διήκει δι' ὅλου τοῦ ἔργου του, ἡ διατήρησις τῆς θρησκευτικῆς καὶ δογματικῆς ἐνότητος. Εἰς αὐτὴν τὴν κυρίαρχον ἰδέαν ὑπέτασσε πᾶσαν ἄλλην καὶ τὴν ἰδέαν τῆς πατρίδος, καὶ τὴν ἰδέαν τῆς ἐνότητος τοῦ γένους. Διὰ τοῦτο καὶ ὅλον τὸ ἔργον του ἐγράφη πρὸς στερέωσιν τοῦ δόγματος.

2. Ὁ Μ. ἀσφαλῶς διέβλεπε τὸ μάταιον τῆς ἐκ τῆς Δύσεως ἀναμενομένης βοήθειας. Ἄλλὰ καὶ ἐὰν ἤλπιζεν εἰς μίαν τοιαύτην βοήθειαν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐννοήσῃ αὐτὴν ἐξαγοραζομένην ἀντὶ τῆς πατρίου πίστεως. Εἶχεν ἀσφαλῶς πολιτικὸν αἰσθητήριον, ἀλλὰ ἐντονώτερος καὶ πλέον ἐνθερμος ὑπῆρχε παρ' αὐτῷ ὁ ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς πίστεως ζῆλος, ὃν εἶχε θέσει ὑπὲρ πάντα ἄλλον πολιτικὸν ὑπολογισμόν. Δι' αὐτὸν ἡ πάτριος θρησκεία ἦτο μία δύναμις ἣτις ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἀπρόσβλητος καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ οἰασδήποτε ἄλλης δυνάμεως ἀντιμαχομένης ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον τὴν ἀκεραιότητά της. Καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ φάσμα τῆς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἐκμηδενίσεως τοῦ Γένους καὶ τοῦ τελείου πολιτικοῦ ἀφανισμοῦ του, δὲν εἶχε τόσην σημασίαν, ὅσον ἡ διατήρησις τοῦ ἀλωβήτου τῆς δυνάμεως τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὁ Μ. σαφῶς ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ ἀμφοτέρους τοὺς κινδύνους ὑπὸ τῶν ὁποίων περισφίγγετο τὸ ἐκπνέον κράτος. Ἄφ' ἐνὸς μὲν τὸν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, ὅστις ἐσήμαινε τὴν πολιτικὴν διάλυσιν τοῦ κράτους, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν ἐκ τῆς Δύσεως ὅστις ἐσήμαινε τὴν ὑπὸ τοῦ φραγκικοῦ στοιχείου ἀπορρόφησιν τῆς φυλῆς. Ἐζύγισε τὴν βαρύτητα τῶν περιστάσεων, ἔζησε καὶ ἠσθάνθη ὅλο τὸ βάρος τῶν κρίσιμων στιγμῶν ἄς διήρχετο τὸ Γένος του, ὑψώθη ὑπεράνω τῶν στιγμῶν αὐτῶν καὶ ἀπέβλεψεν εἰς τὸ μέλλον μόνον τοῦ Γένους αὐτοῦ. Κατώρθωσε νὰ ἴδῃ τὰ πράγματα σαφῶς, ὅχι ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν περιστάσεων, ἀλλὰ μὲ κάποιαν ὀξυτέραν καὶ εὐρυτέραν διαίσθησιν. Ὁ Μάρκος ἀπέβλεψεν ὅχι εἰς τὸ παρὸν τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε πράγματι δυσχερὲς διὰ τὸ Γένος, ἀλλὰ εἰς τὸ μέλλον καὶ εἰς τὴν αἰωνίαν ἐπιβίωσιν αὐτοῦ. Τὸ μέλλον δὲ καὶ τὴν ἐπιβίωσιν τοῦ Γένους, ἐξήρτησε μόνον ἀπὸ τὴν διαφύλαξιν τῶν θρησκευτικῶν του παραδόσεων.

ΤΟ ΕΚΔΕΔΟΜΕΝΟΝ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ

Α' Στιχηρά.

1. Εἰς τὸν τάφον τοῦ Διδασκάλου κυρίου Ἰωσήφ τοῦ Βρυεννίου:
Ἰωσήφ Βρυεννίου: Ἄπαντα ἔκδ. *Εὐγενίου Βουλγάρους* τόμ. Γ', σσ. ιζ'—ιη'.
2. Στίχοι ἠρωϊκοὶ εἰς Ἰωσήφ τὸν Βρυέννιον.
Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως: Ἀνέκδοτα ἑλληνικά σ. 102.
3. Στίχοι θρηνητικοὶ εἰς τὰς ἐν τῇ μονῇ τῶν Μαγγάνων ἀψίδας.
Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως: Ἀνέκδοτα σ. 102.

4. Ἱαμβοὶ εἰς τάφον τοῦ μακαρίτου κυροῦ Μακαρίου τοῦ Κορώννα
Ἐθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως: Ἀνέκδοτα σ. 102.
5. Εἰς τὸν ὄσιον Μᾶρκον τὸν ἀσκητὴν.
Ἐθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως. Ἀνέκδοτα σ. 102.
6. Εἰς εἰκόνα τῶν ἁγίων τριῶν παιδῶν τῶν ἐν Ἐφέσῳ.
Ἐθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως: Ἀνέκδοτα σσ. 102—103.—R.O.Ch.
3ème série 1922—1923 tom. III, (XXIII)σ. 414.
7. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Ἰακώβου τοῦ Πέρσου.
Ἐθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως: Ἀνέκδοτα σ. 103.
8. Στίχοι εἰς τάφον τοῦ κυροῦ Μακαρίου μοναχοῦ, ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἐανθο-
πούλων.
Ἐθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως: Ἀνέκδοτα σ. 103.
9. Εἰς τάφον τῶν τέκνων τοῦ κυροῦ Δημητρίου τοῦ Τζαμπλάκωνος ἐν τῇ
αὐτῇ μονῇ.
Ἐθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως: Ἀνέκδοτα σ. 103.
10. Εἰς τάφον τοῦ Ἀσάνη κυροῦ Ἰσαακίου καὶ τῆς αὐτοῦ ἐγγόνης ἐν τῇ
μονῇ τοῦ Φιλανθρώπου.
Ἐθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως: Ἀνέκδοτα σ. σ. 103—104.—Ἀρχαιο-
λογικὴ ἔφημερίς 1886 στ. 241.
11. Ἡρωϊκοὶ εἰς τάφον τοῦ κυροῦ Μακαρίου μοναχοῦ ἐν τῇ νήσῳ Χάλκη.
Ἐθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως: Ἀνέκδοτα σ. 104.
12. Στίχοι εἰς τὸν ἅγιον Ἀντίπαν.
Ἐθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως: Ἀνέκδοτα σ. 104.
13. Στίχοι εἰς τάφον κυροῦ Δημητρίου τοῦ Λεοντάρη ἐν τῇ μονῇ τῆς
Πέτρας.
Ἐθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως: Ἀνέκδοτα σ. 104.—Ἀρχαιολογικὴ
Ἐφημερίς 1886 στ. 238—239.
14. Ἔτεροι ἡρωϊκοί.
Ἐθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως: Ἀνέκδοτα σ.σ. 104—105.
15. Στίχοι εἰς εἰκόνα ἔχουσιν τὴν ἁγίαν Θεοδοσίαν καὶ τὸν ἁγιώτατον πα-
τριάρχην κυρὸν Ἰωσήφ, θεραπευόμενον ὑπ' αὐτῆς τοὺς πόδας, ἐπιφα-
νεΐσης σὺν ἀγγέλῳ καθ' ὕπνου.
Ἐθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως: Ἀνέκδοτα σ. 105.
16. Ἡρωϊκοὶ εἰς τάφον κυροῦ Ἐλευθερίου Ἀμιρουτζίη ἐν Τραπεζοῦντι.
Ἐθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως: Ἀνέκδοτα σ. 105.—«Ἀθηναῶν»
τόμ. ΝΖ', 1953, σ.62.
17. Ὀκτὼ κανόνες παρακλητικοὶ εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον.
Εἰς ἐκ τῶν κανόνων αὐτῶν εὐρίσκεται ἐκδεδομένος ἐν τῷ Θεοτοκίῳ
τοῦ μοναχοῦ Νικοδήμου τοῦ Ναξίου. Ἐκδ. Γ. Μουσαίου ἐν Κων)λει
σ.σ. 103—106. Πλήρης ἔκδοσις ὑπὸ Κωνστ. Οἰκονόμου: «Ἑμψυχοῦν
ἀνέκδοτα», 1840, σ.σ. 89—132.

18. Κανὼν εἰς τὸν ἀγιώτατον καὶ σοφώτατον πατριάρχην Εὐθύμιον οὗ ἡ ἀκροστιχίς: «Τῷ πατρὶ δουλικῶς προσφθέγγομαι Εὐθύμιῳ ἀμήν» ἐν τοῖς Θεοτοκίοις: «Μανουήλ».
E. Legrand: Canon à la louange du patriarche Euthyme II ἐν R.E.G. tom. 5, 1892, σ.σ. 422-426.

Β' Θεολογικά.

19. Κεφάλαια συλλογιστικά κατὰ τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀκινδυνιστῶν περὶ διακρίσεως θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας (Κεφάλαια 64 ἔνθα: Περὶ τοῦ θείου φωτὸς καὶ: Περὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων).
W. Gass: Die Mystik des Nikolaus Cabasilas vom leben in Christo, Greifswald 1849, σ.σ. 217-232.
- 20 Ἐξήγησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας.
 Ἐξεδ. μετὰ τῶν ἔργων τοῦ Συμεὼν ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης. Ἰάσιον 1683, σ.σ. 379-391. — Migne P. G. τόμ. 160, στ. 1164-1193.
21. Περὶ τῶν ἐμφορομένων τῇ θεῷ εὐχῇ ῥημάτων ἡγουν τοῦ Κυρίου: Ἰησοῦ Χριστέ, υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με.
 Εἰς νεοελληνικὸν λόγον ἐτυπώθη ὡς ἔργον ἀνωνύμου τινὸς ἐν «Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν», Βενετία 1782, στ. 1163-1167.
22. Περὶ ἀναστάσεως.
 Περιόδ. «Θεολογία» τόμ. KB', 1951, σ.σ. 53-60.
23. Περὶ ὁμοουσιότητος τοῦ υἱοῦ.
 «Σωτήρ» τόμ. 13, 1890, σ.σ. 71-72.
24. Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν τὸ «ἐκκένωσον ἑαυτόν...».
 «Σωτήρ» τόμ. 13, 1890, σ.σ. 65-71.
25. Ἀντίρρησις τῶν λατινικῶν κεφαλαίων, ἅπερ αὐτοὶ προέτεινον περὶ τοῦ περκατορίου πυρός.
 E.A. τομ. Α', 1880, σ. 5. κ.έ.—P.O. tom. XV, fasc. 1, Paris 1920, σ.σ. 39-60.
26. Ἀπολογία πρὸς Λατίνους δευτέρα ἐν ἣ ἐκτίθησι καὶ τῆς τῶν Γραικῶν Ἐκκλησίας τὴν ἀληθῆ δόξαν.
 E.A. τομ. Α', 1880, σ. 67 κ.έ.—P.O. Τόμ. XV, fasc. 1, Paris 1920, σ.σ.108-151.
27. Ἀποκρίσεις πρὸς τὰς ἐπενεχθείσας αὐτῷ ἀπορίας καὶ ἐρωτήσεις ἐπὶ ταῖς ῥηθείσαις ὁμιλίαις παρὰ τῶν καρδινάλιων καὶ τῶν ἄλλων λατινικῶν διδασκάλων.
 E.A. Τόμος Α', 1880, σ.σ. 270-271 καὶ 1881, σ.σ. 158-162. —P. O. tom. XV, fasc. 1, Paris 1920, σ.σ. 152-168.
28. Συλλογιστικά κεφάλαια πρὸς Λατίνους.
 Βιβλίον καλούμενον βαντισμοῦ στηλίτευσις ... δι' ἐπιστασίας καὶ ἐπι-

- μελείας τοῦ πανοσιολογιωτάτου κυρίου Σεραφεῖμ τοῦ Πισσιδείου, Λειψία 1757, σ.σ. 202-221.—Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ Ἀρχιεπ. Ἐφέσου. Κεφάλαια συλλογιστικά πρὸς Λατίνους. . . Τύποις ἐκδοθέντα, δαπάνη μὲν τοῦ ἐξοχωτ. καὶ σοφολογ. ἱατροῦ Κυρίου Θεοδοσίου Κουτουνίου τοῦ ἐκ Βερροίας τῆς Μακεδονίας, διορθώσει δὲ τοῦ Γεωργίου Βενδότη τοῦ ἐκ Ζακύνθου, Βιέννη 1784, σ.σ. 7-85.—Ἀδάμ Ζοιρνιαβίου Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς... Ἐν Πετρούπλει 1797, σ.σ. 709-741.—Migne P.G. 161, στ. 12-244.—P.O. tom. XVII, fasc. 2, Paris 1923 σ.σ. 368-415.
29. Συλλογαὶ ἄς συνελεξάμεθα μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας ἐκ τε προφητῶν καὶ εὐαγγελίων ἀποστόλων τε καὶ τῶν ἁγίων πατέρων περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, μαρτυροῦσαι κυρίως καὶ ἀληθῶς ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς μόνον ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ.
P.O. Τόμ. XVII, fasc. 2, 1923, σ.σ. 342-367.
30. Περὶ ἀγγέλων πρὸς τὴν τοῦ Ἀργυροπούλου γνώμην ἀντιφερόμενος.
Σπ. Λάμπρου: Ἀργυροπούλεια Ἀθῆναι 1908 σ.σ. ρκ' -ρκε'.
31. Διάλογος οὗ ἢ ἐπιγραφή Λατίνος ἢ περὶ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης.
«Σωτήρ» τόμ. 12, 1889, σ.σ. 235-247.— Migne P.G. τόμ. 160, στ. 1100-1101. — P.O. tom. XVII, fasc. 2, 1923, σ.σ. 415-421.
32. Συλλογισμοὶ δέκα δεικνύοντες ὅτι οὐκ ἔστι πῦρ καθαρτήριο.
P.O. tom. XVII, fasc. 2, 1923 σ.σ. 422-425.
33. Ὅτι οὐ μόνον ἀπὸ τῆς φωνῆς τῶν δεσποτικῶν ῥημάτων ἀγιάζονται τὰ θεῖα δῶρα ἀλλ' ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα εὐχῆς καὶ εὐλογίας τοῦ ἱερέως δυνάμει τοῦ ἁγίου πνεύματος.
Ἀρχικὴ ἐκδοσις : *Claudii de Sanctes*: Liturgiae sive missae S.S. Patrum Jacobi apostoli, Basilii Magni et Joannis Chrysostomi cum opusculis de ritu missae et eucharistia Παρίσιοι 1560, σ.σ. 138-144.—Migne P.G., 160 στ. 1080-1089.—P.O. t. XVII fasc. 2, 1923 σ.σ. 426-434.
34. Ὁμολογία τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐκτεθεῖσα ἐν Φλωρεντία κατὰ τὴν πρὸς Λατίνους γενομένην σύνοδον.
Δοσιθέου Πατρ. Ἱεροσολύμων : Τόμος Ἀγάπης. Ἰάσιον 1698, σ.σ. 586-598.— Ἀθανασίου Παρίου : Ἀντίπαπας, σ.σ. 169-174.—*Καλλιστου Βλαστοῦ* : Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τοῦ σχίσματος, Ἀθῆναι 1896, σ.σ. 155-160.—Migne P.G. τόμ. 160 στ. 16-105.—P.O. tom. XVII fasc. 2, 1923, σ.σ. 433-442.
35. Ἐκθεσις τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Ἐφέσου τίνι τρόπῳ ἐδέξατο τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα καὶ δήλωσις τῆς συνόδου τῆς ἐν Φλωρεντία γενομένης.
Migne P.G. τόμ. 159 στ. 1025-1093.— P. O. t. XVII, fasc. 2, 1923, σ.σ. 443-449.

36. Τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καὶ τῶν νήσων εὐρισκομένοις Χριστιανοῖς.
Δοσιθέου Πατρ. Ἱεροσολύμων: Τόμος Ἐγάπης, Ἰάσιον 1698, σ.σ. 581-586.—*A. Νόρωβ*: Μ. τοῦ Ἐφεσίου καὶ Γ. τοῦ Σχολαρίου ἀνέκδοτα. Παρίσιοι 1859, σ.σ. 22-42.—*Migne P.G.* τόμ. 160 στ. 112-204.—*P.O.t.* XVII, fasc. 2, Paris 1923, σ.σ. 449-459.—*I. N. Καρυίρη*: Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεῖα τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας τόμ. Α' Ἀθῆναι 1952, σ.σ. 353-362.
37. Ἐπίλογος τοῦ λόγου ὃν εἶπεν ἐν τῇ συνόδῳ.
Κ. Δουκάκη Μ. Σ. «Ἰασις τοῦ Νοητοῦ Παραδείσου» τόμ. Α' 1889, σ.σ. 414-415.
38. Ρήσεις τῶν ἁγίων ἐκ τοῦ πατρὸς λέγουσαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.
 «Σωτήρ» 12, 1889, σ.σ. 333-341.

Γ' Ἠθικά - φιλοσοφικά

39. Κεφάλαια παραινεντικά πάνυ ὠφέλιμα.
A. Νόρωβ: Ἀνέκδοτα Παρίσιοι 1859, σ.σ. 44-53.
40. Περὶ τῶν καρπῶν τοῦ πνεύματος.
 «Σωτήρ» τόμ. 12, 1889, σ.σ. 341-342.
41. Ἐπιστολὴ πρὸς Ἰσίδωρον ἱερομόναχον περὶ ὄρων ζωῆς αἰτήσαντα.
Migne P. G. τόμ. 160 στ. 1193-1200. — *Boissonade*: *Anecdota Nova*, Paris 1844, σ.σ. 349-362.
42. Περὶ τῆς ψυχῆς τῶν ἀλόγων. Λύσις ἀπορίας Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου.
 Εἰκοσιπενταετηρὶς τῆς καθηγεσίας *Κ. Κόντου*. Ἀθῆναι 1893, σ.σ. 387-397.

Σημείωσις. Ἡ πραγματεία πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον ἀπορήσαντα πρὸ τοῦ λατινισμοῦ, φέρεται εἰς πλείστους κώδικας ὡς γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Μ. Εὐγενικοῦ («Ἀθηνᾶ» τόμ. ΝΖ', 1953 σ.σ. 66-67). Ἡ πραγματεία αὕτη ἐξεδόθη πρῶτον μὲν ὑπὸ τοῦ *A. Jahn* ἐν «*Zeitschrift für die historische Theologie*» 1845. τόμ. XV, τεῦχος 4. σ.σ. 46-73 ὡς ἔργον τοῦ Μ. Εὐγενικοῦ. Ὁ *Σπ. Λάμπρος* μὴ γνωρίζων τὴν ἔκδοσιν αὐτὴν, ἐξέδωκε τὴν ἀρχὴν μόνον τῆς πραγματείας ἐν Π.Π. Α' σ. 135, ὡς ἔργον Ἰωάννου Εὐγενικοῦ. Ἐσχάτως δὲ ἐκ τοῦ Βατοπεδινοῦ κώδικος 478 (ιε' αἰ.) ἐξέδωκε πλήρως αὐτὴν ὁ καθηγητὴς *N. Β. Τωμαδάκης* ὡς ἔργον Γεωργίου Ἀμιρουτζῆ ἐν *E.E.B.S.* 22, 1952 σ.σ. 118-130 («Ὁρ. καὶ περιόδ. «Ἀθηνᾶ» τόμ. ΝΖ', 1953 σ.σ. 63-68).

Δ' Ἐπιστολαί.

43. Γεωργίῳ Σχολαρίῳ.
Migne P.G. τόμ. 160, στ. 1902-1096.—*Σπ. Λάμπρου Π.Π. Α'*, σ.σ. 27-30.—*P.O. tom. XVII, fasc. 2, 1923 σ.σ. 460-464.*

44. Πρὸς τινὰ πρεσβύτερον Γεώργιον τοῦνομα ἐν τῇ Μεθώνῃ σταλεῖσα.
Κ. Σιμωνίδου: Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων θεολογικαὶ γραφαὶ τέσσαρες
Λονδῖνον, 1859, σ.σ. 211-214.- «Zeitschrift für Kirchengeschichte»
12, 1891, σ.σ. 108-112.-P.O. XVII, fasc. 2, Paris 1923 σ.σ. 470-474.
45. Πρὸς τὸν οἰκουμενικόν.
Π. Π. Α', σ.σ. 17-18.- P.O. XVII, fasc. 2, Paris 1923, σ.σ. 475-476.
46. Θεοφάνει (εἰς Εὐριπὸν).
Migne P.G. τόμ. 160 στ. 1096-1100.- «Zeitschrift für Kirchengeschichte» 12, 1891, σ.σ. 105-107.— Π.Π. Α', σ.σ. 21-23.— Ἀ. Δημητρακοπούλου: Ὁρθόδοξος Ἑλλάς. Λειψία 1872, σ.σ. 102-104.- P.O. τόμ. XVII, fasc. 2, Paris 1923, σ.σ. 480-482.
47. Θεοφάνει (εἰς τὴν νῆσον Ἴμβρον).
«Zeitschrift für Kirchengeschichte» 12, 1891, σ.σ. 104-105.— Π. Π. Α', σ.σ. 19-20.— P.O. τόμ. XVII fasc. 2, 1923 σ.σ. 482-483.
48. Πρὸς τὸν καθηγούμενον τῆς ἐν Ἀγίῳ ὄρει μονῆς Βατοπεδίου.
Π. Π. Α', σ.σ. 24-26.- P.O. τόμ. XVII, fasc. 2, 1923, σ.σ. 477-479.
49. Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον (εἰς τὰ τέσσερα τοῦ ἐνιαυτοῦ κάλλιστα ἄνθη ἐγκώμιον).
Migne P. G. τόμ. 160, στ. 1104.- Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως Ἀνέκδοτα Ἑλληνικά σ.σ. 98-100.—Π.Π. Α', σ.σ. 33-34, καὶ ἐν ἐπιμέτρῳ τοῦ αὐτοῦ τόμου σ.σ. 259-264.
50. Πρὸς τὸν Πάπαν Ρώμης, (Εὐγένιον Δ').
Καλλίστου Βλαστοῦ: Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τοῦ σχίσματος. Ἀθῆναι 1896, σ.σ. 135-140.—Ἀθ. Ν. Διαμαντοπούλου: Μάρκος ὁ Εὐγενικός καὶ ἡ ἐν Φλωρεντία σύνοδος, Ἀθῆναι 1899, σ.σ. 82-87.—P. O. τόμ. XVII, fasc. 2, 1923, σ.σ. 336-341.

Ε' Ποικίλα

51. Συναξάριον Συμεὼν Μεταφραστοῦ.
Ἀθ. Παπαδ. Κεραμέως: Ἀνέκδοτα ἑλληνικά σ.σ. 100-101.
52. Ἐπιτελεῦται οὐμίλια.
Λοσιθέου Πατρ. Ἱεροσολύμων: Τόμος Ἀγάπης, Ἰάσιον 1698, σ.σ. 26-28. — Α. Νόρωβ: Ἀνέκδοτα. Παρίσιον 1859, σ.σ. 54-56.— Migne P. G. τόμ. 160, στ. 529-533. — Κ. Σιμωνίδου: Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων θεολογικαὶ γραφαὶ τέσσαρες, Λονδῖνον 1859, σ.σ. 44-47.— Π.Π Α', σ.σ. 35-39.—P. O. τόμ. XVII, fasc. 2, 1923, σ.σ. 484-489.
53. Μονωδία ἐπὶ τῇ ἀλώσει Θεσσαλονίκης.
(Ἐδημοσιεύθη μέρος μόνον ἐν Ἀρχ. Π.Φ.Σ.Κ. 17ος τόμ. 1886, σ.σ. 52-53.
54. Εὐφραϊμ ὁσία (ἐκφρασις).

C. L. Kayser: Philostrati libri de gymnastica. M. Eugenicī imagines et epistolae nondum editae. Heideilbergae 1840 σ.σ. 142-154.

55. Μάρτυρες Στεφανῖται (ἔκφρασις)

C. L. Kayser: Philostrati libri de gymnastica σ.σ. 154-163.

ΤΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΕΡΓΟΝ Μ. ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ

1. Parisinus c. gr. 1218 φ. 127, Ambrosianus Μιλάνου κῶδ. 653. P. 261 sup. φ. 94, Ambrosianus Μιλάνου κῶδ. 899 C. 259 inf. φ. 151. Λύσεις ἀποριῶν. Ἐρώτησις: Ποίου σχήματος ἐστὶν ὁ Θεός. Ἀποκρισις: Ὁ Θεὸς σχῆμα οὐκ ἔχει. Λήγει: Εἰς τὰς ἀπεράντους κολάσεις.
2. Ἰβήρων κῶδ. 4449.329 (16 αἰ.) ἀρ. 32, Ambrosianus κῶδ. 205 C. 114. sup. φ. 27^v, Μόσχας κῶδ. 245 ἀρ. 6. φ. 3, Βατοπεδίου κῶδ. 478 (15 αἰ.) ἀρ. 9. φ. πβ, Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 9α, Parisinus C. 1292 φ. 75^v-78^v
Θεωρία εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν τῇ εὐαγγελικῇ παραβολῇ ταλάντων.
Ἄρχ. Ὁ τὰ πέντε τάλαντα πεπιστευμένος.
3. Ἰβήρων κῶδ. 4.508. 388 (16 αἰ.) ἀρ. 189 φ. 707α.
Ἄρχ. Ἡ τοῦ υἱοῦ προσηγορία δύο ταῦτα σημαίνει.
4. Ἰβήρων κῶδ. 4.508. 388 (16 αἰ.) ἀρ. 189 φ. 770β.
Λατίνων ἔνστασις μετὰ ῥωμαϊκῶν λύσεων.
Ἄρχ. Ὁ πάπας τοῦ ἀποστόλου διάδοχος καὶ ἔστι καὶ ὀνομάζεται.
5. Διονυσίου κῶδ. 3760. 226 (16 αἰ.) ἀρ. 1γ.
Μ. Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ Εὐχὴ περιεκτικὴ εἰς τὴν ζωοποιὸν Τριάδα.
6. Παντελεῆμονος κῶδ. 5846. 339 (18 αἰ.), Ρωμανικῆς ἀκαδημίας κῶδ. 602. 452 ἀρ 51 σ. 942, Κοσινίτζης 192 φ. 92α-109β.
Κανόνες ἀκρόστιχοι κατὰ τῶν ὀκτὼ γενικῶν λογισμῶν.
7. Ἰβήρων κῶδ. 4416. 296 (17 αἰ.) ἀρ. 3. φ. 269α, Ἱεροσολύμων Σαββαϊτικὸς κῶδιξ 324 φ. 68, Ἰβήρων κῶδ. 5441. 1321 (17 αἰ.) ἀρ. 3, Βατικανοῦ reginensis κῶδ. 57 σ. 46.
Περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν Φώτων ἦτοι τῶν δώδεκα ἡμερῶν.
8. Ρωμανικῆς ἀκαδημίας κῶδ. 602. 452 ἀρ. 37 σ. 834, Κοσινίτζης 192 φ. 52β.
Ἰσίδωρος ἢ περὶ ὑπακοῆς. Διάλογος.
9. Ρωμανικῆς Ἀκαδημίας κῶδ. 602. 452 ἀρ. 41 σ. 872, Βατοπεδίου κῶδ. 478 ἀρ. 11 φ. πε', Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου κῶδ. 34 (15 αἰ.) ις', Μόσχας κῶδ. 414 (17 αἰ.) ἀρ. 13 φ. 115, Parisinus C. 1292 C. f 78^v-82.
Τοῦ αὐτοῦ: Τῷ τιμωπάτῳ ἐν ἱερομονάχοις κύρ Διονυσίῳ περὶ τοῦ δεσποτικοῦ καὶ θείου αἵματος. Ἄρχ. ἐζητημένον ἤδη τῷ μεγάλῳ πατρὶ Γρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ.

10. Ρωμανικῆς Ἀκαδημίας κῶδ. 602. 452 ἀρ. 50 σ. 936.
Τοῦ αὐτοῦ : Τῆ Θεοῦ μητρὶ προσφωνηματικὴ ἔκφρασις. Ἄρχ. Ὡ
Θεοῦ μῆτερ.
11. Bibl. Comunale Queriniana (Brescia) κῶδ. ἀρ. 8. c. 43^v - 52.
Τοῦ σοφωτάτου καὶ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Ἐφέσου κυρίου Μάρκου
τοῦ Εὐγενικοῦ ὑπόμνημα εἰς τὸν μέγαν προφήτην Ἡλιοῦ. Ἄρχ. Ἔδει
μὲν ἡμῖν ὡς ἀληθῶς.
12. Bibl. Comunale Queriniana (Brescia) κῶδ. ἀρ. 8, Miscellaneus Ὁξ-
φόρδης κῶδ. 242 (16 αἰ.) ἀρ. 36, φ. 267.
Τροπάρια εἰς τὸν μέγαν προφήτην Ἡλιοῦ. Ἄρχ. Στίχοι ρ' ἦχος δ',
ὁ ἐξ ὑψίστου κληθεὶς ὁ ἐν πυρίνῳ τεθρίππῳ διανύσας.
13. Ambrosianus 409. G. 69 sup. (15 αἰ.) φ. 319, Μετοχίου Παναγίου Τάφου
κῶδ. 700 ἀρ. 9. φ. 214-240, Βατοπεδίου κῶδ. 188 (15 αἰ.) ἀρ. 6.
φ. 107α, Μετοχίου Παναγίου Τάφου κῶδ. 317 (16 αἰ.) ἀρ. 9
φ. 90-115.
Μάρκου τοῦ ἀγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου. Μέθοδος εἰς τοὺς
κανόνας τοὺς προχείρους οἷς ἡ ἐπιγραφή Κύκλος. Ἄρχ. Ἡ τῶν κα-
νόνων τούτων σύστασις γέγονε μὲν παρά τινος τῶν ἐν Ἰταλίᾳ μαθη-
ματικῶν κατὰ τὸ χιλιοστὸν ἐξηκοστὸν πρῶτον ἔτος.
14. Ottobonianus Βατικανοῦ κῶδ. 219 (17 αἰ.) φ. 1.
Τοῦ Ἐφέσου ἀκέφαλος λόγος: ἡ τοῦ ἀντιχρίστου παρουσία.
15. Ottobonianus Βατικανοῦ κῶδ. 219 (17 αἰ.) φ. 3.
Τοῦ Μάρκου μητροπολίτου Ἐφέσου τοῖς Χριστιανοῖς περὶ τῆς οὐδόης
συνόδου.
16. Βατοπεδίου κῶδ. 478 (15 αἰ.) ἀρ. 4 φ. νθ', Vindobonensis cod. philos.
68 ἀρ. 5. φ. 64 σ. 1.
Τοῦ αὐτοῦ Μ. τοῦ Ἐφέσου τοῦ ἀγιωτάτου ἕτερα θεολογικὰ ζητή-
ματα. Ἡ τοῦ υἱοῦ προσηγορία δύο ταῦτα σημαίνει, τὴν τε πρὸς τὸν
Πατέρα σχέσιν καθ' ἣν κλπ.
17. Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων κῶδ. 146 (18 αἰ.).
Μεταξὺ διαφόρων ἄλλων ἐκκλησ. συνθέσεων, Μάρκου ἐκκλησ. συνθέσεις.
18. Βατοπεδίου κῶδ. 478 (15 αἰ.) ἀρ. 12 φ. πη'.
Τοῦ αὐτοῦ : Λύσεις ἀποριῶν τῆς θείας γραφῆς.
19. Βατοπεδίου κῶδ. 538 (18 αἰ.) ἀρ. 5 φ. 103β.
Μ. τοῦ Ἐφέσου περὶ ἐξομολογήσεως.
20. Ἐσκουριάλ κῶδ. 54 (R.—III—20) φ. 1^v - 7^r 10^v - 12^r.
Τοῦ Ἐφέσου Μάρκου. Ἄρχ. Ὡς θαυμάσιόν σου τὸ τῶν μακρῶν ἐκεί-
νων λόγων καὶ σοφιστῶν συμπέρασμα.
21. Ἐσκουριάλ 16 αἰ. (Υ-II-4) φ. 251r.
Ἀπολογία Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου ἐξαχθεῖσα ἐκ διαφόρων πατέρων
ὑπὸ Μάρκου τοῦ Ἐφέσου.

22. Κώδιξ Κολουβά 127 (18 αί.) ἀρ. 12 φ. 158α, Μεγίστης Λαύρας 1205 I 121 (17 αί.) ἀρ. 3. σ. 303.

Τοῦ αὐτοῦ. Τίνα τριαδικῶς ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγεται καὶ τίνα μοναδικῶς.

23. Βατοπεδίου 92. 19 (αί.) ἀρ. 10 σ. 304.

Λίβελλος Μάρκου τοῦ Ἐφέσου πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὸν πάπαν καὶ κατὰ ἀζύμων.

24. Καυσοκαλυβίων κώδ. 97. 11 (18 αί.) ἀρ. 1 φ. 1α, Κοσινίτζης 192 φ. 191α.

Κανὼν εἰς τὰ ἑννέα τάγματα τῶν Ἀσωμάτων οὗ ἡ ἀκροστιχίς: Τοῖς ἑννέα τάγμασι ᾧδὰς ἑννέα, Μάρκος μοναχὸς Εὐγενικός, ἐξῆδω.

25. Μετοχίου Παναγίου Τάφου κώδ. 32 (15 αί.).

Μ. τοῦ Ἐφέσου πρὸς τίνα Ἰωακείμ Συναίτην ἐπιστολὴ ἧς ἡ ἀρχή. Εὐχομαι τῷ Θεῷ ὅπως υγιαίνης.

26. Μετοχίου Παναγίου Τάφου 386 (15 αί.) ἀρ. 2 φ. 60β.

Στίχοι ἱαμβικοὶ εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον ποίημα τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν κυροῦ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ μητροπολ. Ἐφέσου Ἀρχ.: Ἡ τῶν χερουβιμ ὑπερανωμισμένη. Τῶν στίχων αὐτῶν ἔπεται: Εἰς τὸν μέγαν Ὀνούφριον τοῦ αὐτοῦ τετράστιχον, οὗ ἡ ἀρχή: Τὴν τῶν καλῶν γύμωνσιν ἡμφιεσμένον.

27. Μεγάλου Σπηλαίου κώδ. 48 (15 αί.) ἀρ. 1 φ. 4α.

Μ. Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ. Πρὸς τὰ πρῶτα τῶν εἰρημένων Μανουὴλ τῷ Καλέα κατὰ τοῦ συνοδικοῦ τόμου λόγος ἀντιρρητικός ἀ' ἢ περὶ διακρίσεως θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας.

28. Μεγάλου Σπηλαίου κώδ. 48 (15 αί.) ἀρ. 2 φ. 35α.

Πρὸς τὰ δεύτερα τῶν εἰρημένων Μανουὴλ τῷ Καλέα κατὰ τοῦ συνοδικοῦ τόμου λόγος ἀντιρρητικός δεύτερος ἢ περὶ τοῦ κατὰ τὴν διάκρισιν ἀσυνθέτου τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας. Ἀρχ. Πολλάκις ἐγὼ κατ' ἔμαντὸν γεγονώς.

29. Κοσινίτζης κώδ. 192 φ. 75α, Μεγάλου Σπηλαίου κώδ. 48 (15 αί.) ἀρ. 6. φ. 100^ε.

Εὐχὴ ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς πορνικοῦ πολέμου ὡς ἐκ προσώπου γυναικός. Ἀρχ. Δέσποτα φιλόνηρωπε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς τῆς ἐλπίδος.

30. Κοσινίτζης κώδ. 192 φ. 113α, Μεγάλου Σπηλαίου κώδ. 48 (15 αί.) ἀρ. 7 φ. 101^ε.

Διατὶ ἡ θεότης μονὰς καὶ τριάς ἐστι καὶ πρόεισι μὲν ἄχρι τριάδος, οὐ μὴν δὲ περαιτέρω, καὶ διατὶ μὴ ἔστι δυάς. Ἀρχ. Πρὸς τὴν τοιαύτην ἐρώτησιν οὐκ ἐστὶν ἀπόκρισις.

31. Μεγάλου Σπηλαίου κώδ. 62 (15 αί.) ἀρ. 23 σ. 341.

Ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Ἀγιορείτας διχοστατοῦντας διὰ τὸ λατινικὸν

- δόγμα. "Αρχ. Παρακαλῶ δέ ὑμᾶς διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες.
32. Vindobonensis cod. Theol. 324 ἀρ. 3, Κοσινίτζης 192 φ. 142α.
Εἰς τὴν ἀγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα καὶ τὸν αὐτῆς ἕνα τὸν δι' ἡμᾶς σαρκωθέντα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ εἰς τοὺς ἀσωμάτους καὶ εἰς τοὺς ἀγίους ἅπαντας. Στιχηρά. "Αρχ. Μέγα τὸ εὐσεβὲς κήρυγμα.
33. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 69β.
Εὐχὴ ἐπιβατήριος. "Αρχ. Ἡ ἐκ μὴ ὄντων τὰ πάντα δι' ἀπειρον ἀγαθότητα.
34. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 71α, Parisinus C. 1292 f. 87^v - 92.
Λύσις τοῦ ζητήματος. Εἰ ἡ σμικροτάτη πίστις ὡς ἰσομεγέθης εἶναι κόκκῳ σινάπεως ὅρη μεθίστησι κλπ. "Αρχ. πρῶτον μὲν ἐκεῖνο εἰδέναι.
35. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 77α.
Προσφώνησις ἱκετήριος τῷ μεγαλομάρτυρι Γεωργίῳ.
"Αρχ. ἄριστε ἀθλητῶν.
36. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 115α.
Ἰδιόμελον εἰς τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν (6 τροπάρια) "Αρχ. Ὁ πρωτόκλητος μαθητῆς καὶ μιμητῆς τοῦ πάθους.
37. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 119α, Parisinus C. 1292 f. 82-84^v.
Εἰ αἱ Σοδόμων πόλεις Τύριοι τε καὶ Σιδώνιοι δυνάμεις ἰδόντες μετενόησαν ἄν, ἠδίκηνται ἄρα μὴ ἰδόντες; Καὶ διατὶ μὴ καὶ πρὸς ἐκείνους ἢ ἐπιδημία τοῦ Σωτῆρος γεγένηται, τοὺς μᾶλλον ἄν σωθέντας εἴ γε τοιούτων ἀπήλασαν. "Αρχ. "Οτι μὲν κατὰ σάρκα τὴν τοῦ Θεοῦ παρουσίαν.
38. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 120β, Parisinus C. 1292 f. 84-87^v.
Πολλὴν τινα δοκοῦσιν οἱ τοῦ Χριστοῦ νόμοι κλπ. "Αρχ. Πρὸς δὴ ταῦτα φαμέν, ὅτι μάλιστα μὲν. . .
39. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 123α.
Τοῦ ἀγίου πατρὸς καὶ φωστῆρος ἡμῶν Μάρκου ἀρχιεπ. Ἐφέσου τοῦ νέου θεολόγου, κανὼν εἰς τὸν ἐν ἀγίοις πατέρα ἡμῶν Ἰωάννην τὸν Διαμασκηδόν οὐ ἠἀκροστιχίς. Τὴν πνευματοκράτητον ὑμῶν κηθάραν Μᾶρκος.
40. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 127α.
Ἀκολουθία εἰς τὰ ἅγια πάθη. "Αρχ. Σήμερον τὰ τίμια δορυφορούμενα Πάθη.
41. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 133β.
Διατὶ τῶν κοινωνικῶν λεγομένων, τὸ Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι ἐν ταῖς ἑορταῖς τῆς Θεοτόκου προσάδεται. "Αρχ. Τοῦτο τὸ κοινὸν μὲν ἐστὶ ταῖς ἡμέραις πάσαις.
42. Κοσινίτζης κῶδ. 192. φ. 135α.

Ἐκκοιλιὰ εἰς τὸν ὄσιον πατέρα ἡμῶν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν.

Ἄρχ. Ὁ τὴν σοφίαν αὐτὴν ἐνοικον ἔχων.

43. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 140β.

Στιχηρὰ εἰς τὸν ἅγιον Γρηγόριον ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης τὸν Παλαμᾶν (4 στιχηρὰ) Ἄρχ. ὁ ἐκ κοιλίας μητρὸς ἡγιασμένος.

44. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 147α.

Ἐκκοιλιὰ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν γλυκύτατον καὶ ὠραιότατον, ἡ λεγομένη νήψεως καὶ νίψεως κλπ.

45. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 150α.

Ἐκκοιλιὰ εἰς τὸν Ἅγιον Ἀλέξιον τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ.

46. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 145β.

Στιχηρὰ εἰς τὴν ἁγίαν Παρασκευήν.

47. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 155β.

Στιχηρὰ εἰς τὸν ἅγιον Συμεῶν τὸν μεταφραστήν.

48. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 164α.

Στιχηρὰ προσόμοια εἰς τὸν ἅγιον Θεοπάτορα Ἰωακείμ καὶ Ἄνναν.

49. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 166α.

Κανὼν παρακλητικός τε καὶ χαριστήριος εἰς τὴν ἁγίαν ὀσιομάρτυρα καὶ θαυματουργὸν Θεοδοσίαν.....οὗ ἡ ἀκροστιχίς Θεοδοσίην ἰάτειραν λυσιμελέων ἀναμέλψω Μάρκος.

50. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 169α.

Ἐκκοιλιὰ εὐχαριστήριος εἰς τὴν ἁγίαν ὀσιομάρτυρα καὶ θαυματουργὸν Θεοδοσίαν... Ἐπὸνται δύο διάφοροι Ἐκκοιλιὰ εἰς τὴν αὐτὴν ἁγίαν Θεοδοσίαν.

51. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 178α.

Στιχηρὰ προσόμοια εἰς τὴν Ἅγίαν Αἰκατερίνην.

52. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 184α.

Κανὼν εὐχαριστήριος εἰς τὸν Κ. Η. Ι. Χ., τὸν ἰώμενον πᾶσαν νόσον...., οὗ ἡ ἀκροστιχίς. Παντοδύναμον ἰητῆρα Χριστὸν μεγαλύνω ὁ Μάρκος.

53. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 187α.

Κανὼν εἰς τὸν ἅγιον μεγαλομάρτυρα Ἰάκωβον τὸν Πέρσην οὗ ἡ ἀκροστιχίς αὐτῆ. Τὸν Πέρσην Ἰάκωβον ἐν ἔσμασι τοῖσδε λιγαίνω

54. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 196α.

Ἐκκοιλιὰ εἰς τὸν προφήτην Ἠλίαν μετὰ κανόνος οὗ ἡ ἀκροστιχίς. Τὴν πυρίπνου δύναν ἡλίου σέβω Μάρκος.

55. Κοσινίτζης κῶδ. 192 φ. 227α.

Κανὼν εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον τῶν δυνάμεων Μιχαήλ, οὗ ἡ ἀκροστιχίς. Τὸν πρῶτον ὑμῶν τῶν Ἀσωμάτων νόων Μάρκος.

Η ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ Μ. ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ

Α' Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Ἀθηνῶν

1. Κῶδ. 652, 16 αἰ.
Ἰω. Σακκελίωνος: Κατάλογος Ε.Β. Ἀθήναι 1892 σ.σ. 120-121.
2. Κῶδιξ 1202, 18 αἰ. Αὐτόθι σ. 219
2. » 2092, 17 αἰ.
4. » 2182, 19 αἰ.
5. » 2197, 17 αἰ.
6. » 2839, 18 αἰ.
7. » 2972, 17 αἰ.
8. » 2310, 18 αἰ.

Β' Bibliothèque Nationale Παρισίων

9. Cod. gr. 1218, 15 αἰ.
H. Omont: Inventaire sommaire, I. Paris 1886 σ. σ. 268-270.
10. Cod. gr. 1259, 16 αἰ.- Αὐτόθι σ. 278.
11. » » 1286, 16 αἰ.- Αὐτόθι σ. 287.
12. » » 1261 (γραφεῖς τῷ 1537 παρὰ Ἰωάννου Ταμπρέλα).
H. Omont: Inventaire sommaire I. σ. 280.
13. Cod. gr. 1295, 15,16 αἰ.- Αὐτόθι σ. 291.
14. » » 963, 15 αἰ.- Αὐτόθι σ. 186.
15. » » 1310, 15 αἰ.- Αὐτόθι σ. 295
16. » » 1191, 15 αἰ.- Αὐτόθι σ. 258.
17. » » 1327, (γραφεῖς τῷ 1562 παρὰ τοῦ Κρητὸς Ζαχαρίου Σκορδυλίου)

H. Omont: Inventaire sommaire II. Paris 1888 σ. 9

18. Cod. gr. 2075 (γραφεῖς τῷ 1439 παρὰ Ἰωάν. Εὐγενικοῦ).

H. Omont: Inventaire sommaire II. σ. 188.

19. Cod. gr. 1292, 15 αἰ.
Σχολαρίου: Ἀπαντα τόμ. Α' Εἰσαγωγή σ.σ. XXVI-XXVII
20. Cod. gr. 1389, 16 αἰ. -Αὐτόθι σ. 36.
21. Cod. gr. 2005 (γραφεῖς τῷ 1447 παρὰ Νικολάου Βουλότου).

H. Omont: Inventaire sommaire II. σ. 177.

22. Cod. gr. 3104

H. Omont: Inventaire sommaire III. Paris 1888 σ. 108

23. Sup. gr. 64 15-16 αἰ. - Αὐτόθι σ. 211

24. Sup. gr. 475 (γραφεὶς τῷ 1643) - Αὐτόθι σ. 267.
 25. Sup. gr. 619 (γραφεὶς τῷ 1686, παρὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐκ Τρίκκης).

H. Omont: Inventaire sommaire III. σ. 285

Γ' Bibliothèque Mazarine Παρισίων.

26. Cod. gr. 19 (2148 α), 17 αἰ.
 H. Omont: Inventaire sommaire III. σ. 350

Δ' Bibliothèque Coislin Παρισίων.

27. Cod. gr. 289, 17 αἰ.
 H. Omont: Inventaire sommaire II. σ. 171
 28. Cod. gr. 290, 17 αἰ. - Αὐτόθι σ. 171

Ε' Βιβλιοθήκη Ρωμανικῆς Ἀκαδημίας-Βουκουρεστίου.

29. Κῶδ. 577, 190, 18 αἰ.
 Const. Litzica: Catal. manuscript. gr., Bucureşti 1909, σ.σ.257-258
 30. Κῶδιξ 614, 205, 17 αἰ. - Αὐτόθι σ. 308.
 31. » 602, 452, 15-16 αἰ - Αὐτόθι σ. 292-293
 32. » 604, 262, 16 αἰ. - Αὐτόθι σ.σ. 297-298.

ΣΤ' Biblioteca Communale Queriniana (Brescia)

33. Κῶδιξ 8, 16 αἰ.
 E. Martini: Catalogo di manoscritti greci. Milano 1893, I σ. 226

Z' Vallicelliana Ρώμης.

34. Κῶδιξ 99 (F 58) ἀρ. 14, 15, 15-16 αἰ.
 E. Martini: Catalogo II, Milano 1902 σ.σ. 171-172
 35. Κῶδιξ 183 (XCIII), 18 αἰ. - Αὐτόθι σ. 216.

Η' Ambrosiana Μιλάνου.

36. Κῶδιξ 205 (C 114 sup) 16 αἰ.
 E. Martini -D. Bassi: Catal. Cod. graec. I, 1906, σ. 224
 37. Κῶδιξ 252 (D 77 sup.) -Αὐτόθι σ. 279.
 38. » 409 (G 69 sup.) 15 αἰ -Αὐτόθι σ. 491.
 39. » 598 (O 122 sup.) 16 αἰ.
 E. Martini. -D. Bassi. Catal. II, 1906, σ. 690.
 40. Κῶδιξ 626 (P. 72 sup.) 16 αἰ.- Αὐτόθι σ. 711.
 41. » 653 (P. 261 sup.) - Αὐτόθι σ.σ. 728, 730.
 42. Κῶδιξ 716 (R. 98 sup.) 16 αἰ.- Αὐτόθι σ. 828.
 43. » 764 (Z. 192 sup.) 17 αἰ - Αὐτόθι σ. 868.

44. » 896 (C. 256 inf.) 16 αί. - Αὐτόθι σ. 999.
 45. » 899 (C. 259 inf.) 16 αί. - Αὐτόθι σ.σ. 1005, 1006, 1007.

Θ' Vaticana Ρώμης.

46. Κώδιξ 134, 15 αί.
 Codices urbinates graeci bibl. Vaticanae. Roma 1895, σ. 253.
 47. Cod. Ottobonianus 60, 17 αί.
 E. Feron-F. Battaglini: Cod. man. graeci Ottoboniani bibliot. Vaticanae. Roma 1893, σ. 40.
 48. Cod. Ottobonianus 144, 17 αί.- Αὐτόθι σ. 81.
 49. » » 205, 16 αί.- Αὐτόθι σ. 119
 50. » » 219, 17 αί.- Αὐτόθι σ. 128
 51. » » 367, 16 αί.- Αὐτόθι σ. 189
 52. » » 418, 15-16 αί.- Αὐτόθι σ, 230
 53. Cod. reginensis 57, 15-16 αί.
 H. Stevenson senior: Codices manuscripti graeci reginae Svecorum et Pii P. P. II, Roma, 1888 σ. 48

Ι' Bibliotheca Regia Taurinensis Τουρίνου.

54. Κώδιξ 161, 15 αί.
 J. Pasinus: Cod. man. bibl. R. Taur. Athenaei, 1749 σ. 245.

ΙΑ' Bibl. Medico-laurentiana Φλωρεντίας.

55. Κώδιξ 21
 Ant. M. Biscionii: Bibl. medico-laurentianae, Catalogus τόμος 2ος, σ. 53.

ΙΒ' Vindobonensis Βιέννης

56. Cod Theol. 279, ἀρ 1
 P. Lambecii: Commentariorum de augustissima bibliotheca caesarea Vindobonensi τόμ. Ε' στήλη 466.
 57. Cod. Theol. 294, ἀριθ 6 - Αὐτόθι στ. 540.
 58. » » 324, - Αὐτόθι στ. 599-600
 59. » » 292, ἀρ. 5 - Αὐτόθι στ. 524.
 60. Cod. phil. 68.
 P. Lambecii Τόμος Ζ' στ. 238-239.

ΙΓ' Bibliotheca Escorialensis Μαδρίτης

61. Κώδιξ Ω- III-2, 15 αί.
 E. Miller: Catal. des manuscrits grecs de l' Escorial, Paris 1848 σ. 477.

62. Κωδιξ X-1-15, 16 αἰ. - Αὐτόθι σ.σ. 317, 319.
 63. » Υ-II-4, 16 αἰ. - Αὐτόθι σ. 195.
 64. » X-1-16, - Αὐτόθι σ. σ. 374, 379.
 65. » Υ-III-7, 16 αἰ. - Αὐτόθι σ. 229.
 66. » Υ-III-18, 15-16 αἰ. - Αὐτόθι σ. 290
 67. » X-I-15-16. αἰ. - Αὐτόθι σ. 315
 68. » 54 (R III- 20), 15 αἰ.

P. A. Revilla: Catálogo de los Códices griegos de la Bibliot. de el Escorial, Μαδρίτη 1936, σ. 195.

ΙΔ' Bibliotheca Bodleiana Ὁξφόρδης

69 Cod. Laudianus, 22, 15 αἰ.

H. Coxe: Catalogi Codic. manuscript. bibl. bodleianae. Pars prima, Ὁξφόρδη 1853, στ. 505-506

70. Cod. laudianus 73, 16 αἰ. - Αὐτόθι στ. 558-560.
 71. Cod. baroccianus 114, 15 αἰ. - Αὐτόθι στ. 188
 72. Cod. boroccianus 91, 14 αἰ. - Αὐτόθι στ. 158
 73. Cod. seldenianus 42, 17 αἰ. - Αὐτόθι στ. 605
 74. Cod. miscellaneus 242, 16 αἰ. - Αὐτόθι στ. 798.

ΙΕ' Bibliotheca Regia Bavarica Μονάχου

75. Cod. 495, 14-15 αἰ.

Ign. Hardt: Catal. Codicum manuscriptorum bibliothecae regiae bavaricae, Τόμ. I. Μόναχον 1806, σ. 146.

76. Cod. 145, 15 αἰ.

Ing. Hardt: Catal. τόμ. II. Μόναχον 1806 σ.σ. 138-141.

77. Cod. 495, 14-15 αἰ.

Ing. Hardt: Catal. τόμ. V, Μόναχον 1812, σ. 152.

ΙΣΤ' Βιβλιοθήκη Μόσχας.

78. Cod. 242, 16 αἰ.

Vladimir: Opisanie moskovskoj sinodalnoj Biblioteki, Μόσχα 1824 σ.σ. 320-322.

79. Cod. 243, 16 αἰ. - Αὐτόθι σ. 324.
 80. Cod. 244, 16 αἰ. - Αὐτόθι σ. 324-325.
 87. Cod. 245, 16 αἰ. - Αὐτόθι σ. σ. 326-328.
 82. Cod. 240, 16 αἰ. - Αὐτόθι σ. σ. 315-316.
 83. Cod. 248, 16 αἰ. - Αὐτόθι σ. 332.
 84. Cod. 249, 16 αἰ. - Αὐτόθι σ. 334.
 85. Cod. 250, 17 αἰ. - Αὐτόθι σ. σ. 342-344.

86. Cod. 414, 16 αί. - Αὐτόθι σ. 618.
 87. Cod. 440, 16 αί. - Αὐτόθι σ. 672.
 88. Cod. 444, 17 αί. - Αὐτόθι σ. σ. 680-681.

ΙΖ' Βιβλιοθήκη Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου.

89. Κώδιξ 34, 15 αί.
 Κατάλογος Χαριλ. Ι. Παπαϊωάννου. Ἀθήναι 1906, σ.σ. 37-39.

ΙΗ' Βιβλιοθήκη Βουλῆς Ἀθηνῶν.

90. Κώδ. 66, 17-18 αί.
 Σπ. Λάμπρου Ν.Ε., 3, 1906, σ. 463.
 91. Κώδ. 229, 15 αί.
 Σπ. Λάμπρου Ν.Ε. 6, 1909, σ. 95

ΙΘ' Βιβλιοθήκη Ἀλεξ. Κολυβά.

92. Κώδ. 127, 18 αί.
 Σπ. Λάμπρου Ν.Ε. 14, 1917, σ. 104.

Κ' Βιβλιοθήκη Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων.

93. Κώδιξ 146, 18 αί.
 Ἀθων. Παπαδοπ. Κεραμεύς Ι.Β., Ι., Πετρούπολις 1892, σ. 249.
 94. Κώδιξ 194, 18 αί. - Αὐτόθι σ. 280
 95. » 331, 16 αί. - Αὐτόθι σ. 375.
 96. » 370, 16 αί. - Αὐτόθι σ. 392
 97. Σαββαϊτικὸς κώδιξ 324
 Ἀθ. Παπαδ. Κεραμεύς Ι.Β., ΙΙ, Πετρούπολις 1894, σ. 453.

ΚΑ' Βιβλιοθήκη Μετοχίου Παναγίου Τάφου Κων)λεως.

98. Κώδ. 32, 15 αί.
 Ἀθ. Παπαδ. Κεραμεύς Ι.Β., ΙV, Πετρούπολις 1899, σ. 48.
-
99. Κώδιξ 35, 17 αί. - Αὐτόθι σ. 55
 100. » 68, 17 αί. - Αὐτόθι σ. 85.
 101. » 131, 17 αί. - Αὐτόθι σ.σ. 117-118.
 102. » 204, (γραφειὸς τῷ 1598)-Αὐτόθι σ.σ. 177, 181, 182.
 103. » 233, 18-19 αί. - Αὐτόθι σ. 199.
 104. » 287, 18 αί. - Αὐτόθι σ. 263.
 105. » 252, (γραφειὸς τῷ 1866 παρὰ Ἱεροθέου Μητροπολίτου Μονεμβασίας).
 Ἀθ. Παπαδ. Κεραμεύς Ι.Β., ΙV, σ.σ. 221-222.
-
106. » 317, 16 αί. - Αὐτόθι σ. 292.

107. Κώδιξ 321, 16 αί. - Αὐτόθι σ. 295
 108. » 386 (γραφεῖς τῶν 1481-1482) Αὐτόθι σ.σ. 351-352.
 109. » 428, 18 αί. - Αὐτόθι σ.σ. 406-407
 110. » 473, 17 αί.
 'Αθ. Παπαδ. Κεραμεὺς I.B., V, Πετρούπολις 1915, σ. 39.
 111. » 526, 17 αί. - Αὐτόθι σ. 84
 112. » 700, 15-16 αί. - Αὐτόθι σ. 340.

ΚΒ' Βιβλιοθήκη Γυμνασίου Μυτιλήνης.

113. Κώδιξ. ἀρ. 2, 18 αί.
 Μαυρογορδάτειος βιβλιοθήκη, Π.Φ.Σ.Κ. 17ος τόμ., 1886, σ. 133.

ΚΓ' Μονὴ Κοσινίτζης (Εἰκοσιφοινίσσης) Μακεδονίας.

114. Κώδιξ 192
 Π.Φ.Σ.Κ. 17ος τόμ. 1886, σ.σ. 47-48.

ΚΔ' Μονὴ Μεγάλου Σπηλαιίου - Πελοπόννησος.

115. Κώδιξ 62, 15 αί.
 Ν. Βέη: Κατάλογος. Τόμ. Α'. 'Αθήναι 1915, σ. 62.
 116. Κώδιξ 48, 15 αί. - Αὐτόθι σ.σ. 50-51.
 117. » 84, 18 αί. - Αὐτόθι σ. 85.

ΚΕ' "Άγιον "Όρος.

α') Μονὴ Βατοπεδίου

118. Κώδιξ 478, 15 αί.
 Σωφρ. Εὐστρατιάδου - 'Αρκαδίου ἱεροδιακόνου: Κατάλογος τῶν ἐν τῇ 'Ιερᾷ
 Μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων Κωδίκων. Παρίσιος 1924, σ.σ. 96-97.
 119. Κώδιξ 1039, 17 αί.- Αὐτόθι σ. 186
 120. » 1030, 19 αί.- Αὐτόθι σ. 185
 121. » 538, 18 αί.- Αὐτόθι σ. 110
 122. » 509, 19 αί.- Αὐτόθι σ. 106
 123. » 92, 19 αί.- Αὐτόθι σ. 25
 124. » 188, 15 αί.- Αὐτόθι σ. 42

β') Μονὴ Διονυσίου

125. Κώδιξ 3697, 163, 17 αί.
 Σπ. Λάμπρου: Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ 'Αγίου ὄρους
 ἑλληνικῶν κωδίκων, ἐν Κανταβριγία τῆς 'Αγγλίας, 1895, τόμ. I.
 σ. 350.

126. Κώδιξ 3809, 275, 17 αί. - Αυτόθι σ. 397
 127. » 3808, 274, 16 αί. - Αυτόθι σ. 393
 128. » 3760, 226, 16 αί. - Αυτόθι σ. 373

γ') Μονή Δοχειαρίου

129. Κώδιξ 2789, 115, 15 αί.
 Σπ. Λάμπρου, Κατάλογος Ι. σ. 251.

δ') Μονή 'Εσφιγμένου

130. Κώδιξ 2108, 95, 18 αί.
 Σπ. Λάμπρου, Κατάλογος Ι. σ. 181.

ε') Μονή 'Ιβήρων

131. Κώδιξ 4798, 678, 16 αί.
 Σπ. Λάμπρου, Κατάλογος ΙΙ. 'Εν Κανταβριγία τῆς 'Αγγλίας 1900
 σ. 198-199
132. Κώδιξ 5428, 1308, 18 αί.- Αυτόθι σ. 262.
 133. » 4449, 329, 16 αί.- Αυτόθι σ.σ. 85, 87
 134. » 4508, 388, 16 αί.- Αυτόθι σ. 132-134
 135. » 4251, 131, 15 αί.- Αυτόθι σ. 25
 136. » 4408, 288, 16 αί.- Αυτόθι σ. 73
 137. » 4642, 522, 17 αί.- Αυτόθι σ. 163
 138. » 4416, 296, 17 αί.- Αυτόθι σ. 77
 139. » 5441, 1321, 17 αί.- Αυτόθι σ. 270
 140. » 4830, 710, 18 αί.- Αυτόθι σ. 210
 141. » 4476, 356, 15-16 αί.- Αυτόθι σ. 96.
 142. » 4502, 382, 15 αί.- Αυτόθι σ. 116
 143. » 2052, 6, 18 αί.- (1797)
 Σωφρ. Εϋστρατιάδου-Σπυρίδωνος μοναχοῦ Λαυριώτου. Κατάλο-
 γος Παρίσιοι 1925 σ. 386.
144. Κώδιξ 2053, 7, 19 αί. 1866) - Αυτόθι σ. 386

στ') Σκήτη Κουσοκαλυβίων

145. Κώδιξ 97, 11, 18 αί.
 Εϋλογίου Κουρίλα : Κατάλογος τῶν Κωδικῶν τῆς ἱερᾶς σκήτης
 Κουσοκαλυβίων καὶ τῶν καλυβῶν αὐτῆς. Παρίσιοι 1930, σ. 63.
146. Κώδιξ 140, 54, 20 αί. - Αυτόθι σ. 78.

ζ') Μονή Μεγίστης Λαύρας

147. Κώδιξ 1226 Λ 135, Κουβαράς, 15 αί.
 Σωφρ. Εϋστρατιάδου-Σπυρίδ. μοναχοῦ Λαυριώτου. Κατάλογος.
 Παρίσιοι 1925 σ.σ 287-288.

148.	Κῶδιξ	1931-Ω	119. Διάφορα	18 αί. - Αὐτόθι σ. 354
149.	»	2072-26	Τυπικόν	19 αί. - Αὐτόθι σ. 388
150.	»	1415 Κ.	128 Διάφορα	18 αί. - Αὐτόθι σ. 247
151.	»	1205 Ι.	121 Γερωνικόν	17 αί. - Αὐτόθι σ. 201
152.	»	1138-Ι	54 Διάφορα	18 αί. - Αὐτόθι σ. 186
153.	»	1866-Ω-	56 Κῆπος Χαρίτων	18 αί. - Αὐτόθι σ. 338
154.	»	2022-55	Κανόνες	19 αί. - Αὐτόθι σ. 375.

η') Μονὴ Ξενοφώντος

155.	Κῶδιξ	762, 60,	17 αί.	
				Σπ. Λάμπρου, Κατάλογος Ι. σ. 68.
156.	»	721, 19,	18 αί. - Αὐτόθι σ. 62	

θ') Μονὴ Ξηροποτάμου

157.	»	2584, 251,	18 αί.	
				Σπ. Λάμπρου. Κατάλογος Ι. σ. 219.

ι') Μονὴ Παντελεήμονος

158.	Κῶδιξ	5806, 299,	19 αί.	
				Σπ. Λάμπρου. Κατάλογος ΙΙ. σ.σ. 357-358.
159.	»	6099, 592,	19 αί. - Αὐτόθι σ. 402	
160.	»	5628, 122,	17 αί. - Αὐτόθι σ. 295	
161.	»	5775, 268,	17 αί. - Αὐτόθι σ. 346	
162.	»	6241, 734,	19 αί. - Αὐτόθι σ. 422	
163.	»	6370, 863,	19 αί. - Αὐτόθι σ. 447	
164.	»	6371, 864,	19 αί. - Αὐτόθι σ. 447	
165.	»	5846, 339,	18 αί. - Αὐτόθι σ. 364.	

Ε Π Ι Μ Ε Τ Ρ Ο Ν

ΜΑΡΚΟΥ ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ (1)

1

Στίχοι ἡρωϊκοὶ εἰς Ἰωσήφ τὸν Βρυέννιον.

Ἐνθάδε θεῖον Ἰωσήφ γαῖτι κάλυψε τοῦ γε θεηγορήσει λαίνετο πείρατα
[θανόντα] [γαίης].

1. Τὰ ἐπιγράμματα ταῦτα ἐπανεκδίδονται ἐνταῦθα ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως: Ἀνέκδοτα Ἑλληνικὰ συγγραμμάτια... ἐν Κωνσταντινουπόλει 1884, σ.σ. 102-105, ληφθεισῶν προσέτι ὑπ' ὄψιν τῶν διορθώσεων τὰς ὁποίας ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς προέτεινεν ἐν Δ. Ι. Ε. Ε. 2, 1885 ἐξ, σ.σ. 679-681.

2

Τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Ἐφέσου,

Στίχοι θρηνητικοὶ εἰς τὰς ἐν τῇ μονῇ τῶν Μαγγάνων ἀψίδας.

- Ἀψίδας εὐπαγέας χρόνος ἐνθάδε λῦσε
[παλαιός
ἀλλὰ ρ' αὐτὰς ἀνέγειρε διαπρεπέως ἀρα-
[ρῆας
γαίης Ἀδουσίων ὑπαιτον κράτος Ἰωάννης
αἵματος ἐξ ἀγαθοῦ Παλαιολόγων βασι-
[λήων
5 ὅς ῥα Θεοῦ μεγάλιο πόθῳ φίλον ἦτορ
[ἀμυχθεῖς
ἔμπνουν εἰκόνα παμβασιλῆος στήσεν ἑαυ-
[τόν,
χρώμασιν ἀγλαομόρφων εὐκρασίην ἀρε-
[τάων,
τοῦ περὶ μὲν κεφαλῇ στέφος εὐσεβείης
[θεότευκτιον,
ὀφθαλμῶν δὲ νόσιο βολαῖς μακρὰ σκο-
[πίαζει.
10 Τὸ στόμα δ' αὖ σοφίην λαλεῖ καὶ σύνε-
[σιν ἐσθλήν,
χεῖρες δ' ἀκτεάνοις ἐλεητὴν ἀεὶ προ-
[χέουσι·
τὼ πόδε δ' ὀξὺ διώκειον ὄφρα κίχτηον
[ἀλιτρούς.

3

Τοῦ αὐτοῦ ἱαμβοὶ εἰς τάφον τοῦ μακαρίτου κυροῦ Μακαρίου τοῦ Κορώνια.

- Ὅ πάντα κινῶν καὶ μεταφέρων χρόνος
ἔκρυψε καὶ νῦν τὸν φαινὸν ἀσιερα,
Ἄλλ' ὁ κραταῖος οὐρανοῦ καὶ γῆς ἄναξ,
σύνταξον αὐτὸν τοῖς χοροῖς τῶν ἁγίων,
τὸν ὡς ἀληθῶς Μακάριον τὸν μέγαν
5 πρὸς φῶτα φαιδρύναντα — φεῦ τῆς ζῆ
[μίας!
οἷς ἠκολούθει παρὰ πάντα τὸν βίον
ἔργοις τε καὶ δόγμασιν ὀρθοδοξίας,
ὅλος πρὸς ἀκριβείαν ἠγλαῖσμένος.

4

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν δοῖον Μάρκον τὸν ἀσκητὴν.

- Τὸν Μάρκον ἄλλον Μάρκον ἢ θεῖα χά-
[ρις
εὐαγγελιστὴν ἐν μονασταῖς δεικνύει·
κῆρυξ γὰρ ἐστὶ σωστικῶν ἐνταλμάτων,
καὶ λαμπρὰ σάλπιγξ μυστικῶν διδαγμά-
[των,
5 καὶ δογματιστὴς ἀκριβῆς πλανωμένοις,
καὶ σωφρονιστὴς ἐμμελὴς χαυνοθυμένοις.
Καὶ ταῖς προσευχαῖς δυναμωθεὶς πρὸς
[πόνους,
τῶν ἀρετῶν πρόθυμος ὑπὴν ἐργάτης,
ὡς αὐτὸς ἐτράνωσεν ἐνθέοις λόγοις.

5

Τοῦ αὐτοῦ εἰς εἰκόνα τῶν Ἁγίων Τριῶν Παίδων τῶν ἐν Ἐφέσῳ.

- Σπήλιον ὑμᾶς εἶχε νεκροῦς ἀθρώους,
ὡς ἐστὶν ἰδεῖν ἀμυδρῶς ἐν εἰκόνι,
Θεῶ δὲ ζῶντας, ὡς ἀπ' ὕπνου πρὸς βίον
ἐμπάλιν ἀνέστησε· θαῦμά τι ξέρον.
5 Καὶ νῦν δὲ ζῶντας ἐν Θεῷ πεπαισμέ-
[νους
ὁ τῆς καλῆς πρόεδρος ὑμῶν πατρίδος
ἐν κινδύνοις εὐρηκα προσοκλημένος
ἐτοιμοτάτους εἰς βοήθειαν ξένην.
Τῇ γοῦν ἐορτῇ τῆς ὑμῶν ἐκδημίας,
10 ἐκ τῆς φυλακῆς ἀπολυθῆναι φθάσας,
ἐν τῷδε τῷ πίνακι τὴν χάριν γράφω.

6

Τοῦ αὐτοῦ εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Ἰακώβου τοῦ Πέρσου.

- Ἄλλοι μὲν βραβευτῆς τῆς ὑπὲρ φύσιν πάλης
 κάτειο λαμπρῶς οὐρανοῦ λιπῶν πλάτος,
 εἰμῶν τὸν ἀθλήσαντα τῷ ξένῳ τρόπῳ
 καὶ τοῖς καμάτοις ἀντιμετρῶν τὰ στέφῃ.
 5 Στάζων δὲ θερμῶν μαρτυρικῶν αἱμάτων,
 ἰδρῶτι πολλῷ πνευστιῶν ἐκ τῆς πάλης
 ἔσθηκεν ἀρίμητος ὁ στεφανίτης
 ἐν τῷ πεσεῖν. — ὦ θαῦμα καινόν! — ἐκ
 [τόπως
 ὀρθὸς καταστάς, ἀκέραιος τοῖς ὅλοις,
- 10 κοπεῖς ἀνηλεῶς, φρεῖς αὔθις ξένως,
 τομαῖς μαρανθεῖς, ὡς δὲ φοῖνιξ ἀθρόον
 ἀνθῶν ἐν οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, καρποῖς βρῆ-
 [θων.
 Καὶ δεῖται λοιπὸν ὡς ἔχων παρηγοίαν
 ἰλασμόν εὐρεῖν καὶ λύσιν τῶν παισιμάτων
 15 τοὺς ἐκ πόθου σέβοντας αὐτοῦ τοὺς
 [ἀθλους.
 Ἄλλὰ κἀμοῦ πρόσθητι, μαρτύρων κλέος,
 οἴκτροῦ Μανουήλ, εὐτελοῦς ἀναγνώστου.

7

Στίχοι εἰς τάφον τοῦ κηροῦ Μακαρίου μοναχοῦ ἐν τῇ μονῇ τῶν Ξανθοπούλων.

- Ἄλλοι μὲν πολὺς ἄνθρωπος οἶται τάφοις
 μετὰ τελευτῆν καὶ σκιαὶς ἐξείν κλέος,
 κενῶς ἀπάταις δυστυχῶς φουσώμενος
 ὁ δ' ὑπὸ τῷδε τῷ τόπῳ τεθαμμένος
 5 καὶ ζῶν μετῆλθεν ἀφιλένδεικτον βίον,
- Θεῶ σχολάζων καὶ πολιτευῶν μόνῳ.
 Καὶ νῦν μεταστάς ἀρετῆν ἔχει γέρας,
 ἦν ἐκ νέου σύνοικον ἔσχε καὶ φίλην
 φερωνύμως ἄρα γε μακαριστέος.

8

Εἰς τάφον τῶν τέκνων κυροῦ Δημητρίου τοῦ Τζαμπλάκωνος ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ.

- Ὅσον καθ' ἡμᾶς εἶδεν ἡ φύσις πάθος!
 ὅσον συνεξέκοψε φυτὸν ἀθρόον,
 ἐνθάδε φοιτήσαντι λαμπρῶς ἐξύγη
 νεάνις ὑπέρολαμτρος εὐκλεσοτάτη,
 διφυῆς, ὑπέρπερμον, ἀνθῶν ἡδέως,
 ἡ πανθαμάτωρ ἀξίγη τοῦ θανάτου!
 5 Τῷ μὲν γε εἰζῆς εὐγενοῦς πεφικῶτι
 (πατὴρ γὰρ αὐτῷ δεσπότης Ἀχαΐας
 τίς οὐκ ἀκούει τὸν πολὺν Βενεδέτον;
 μήτηρ δ' Ἀσάνων τοῦ περιβλέπτου γέ-
 [νους)
 πατὴρ θυγατὴρ τοῦ καλοῦ Δημητρίου,
 καβαλλαροῦ Τζαμπλάκωνος ἐκ γένους,
 ὃς οὐ πρὸ μακροῦ τοὺς τεκόντας ἐνθάδε
- καὶ σὺν τῷδε λαμῶν γαμβρὸν ἐνταφιάσας,
 15 ἄμφω προώρους ὑπὸ μακροῖς τοῖς γόοις,
 ἔμελλεν ἄρα πατρικῶν σπλάγγων ἔσει
 καὶ τόνδε τὸν μέγιστον ὑλοῖσιν πόνον.
 λοιμὸς γὰρ ἐξαισίος ἄρδην ἐκτέμνων
 τὴν ἀρετῆσιν αὐτῶν τῶν νέων ἡλικίαν,
 20 καὶ τήνδε παίσας τὴν καλὴν ξυνοῤῃδα
 πρῶτον μὲν ἄμφω παραπέμπει τῇ κλίτῃ,
 μετὰ δὲ μικρὸν τῷ τάφῳ φεῖ τοῦ πάθους!
 Ἄλλ' ἀνευγῶν τῆς λύσεως ὁ φιλόπαις
 ποτὴρ ἀνιότρησε τῶν παιδῶν τύπους,
 25 καὶ τῶν μοναστῶν τῆς φίλης συναυλίας,
 δεῖται συνιστᾶν τῷ Θεῷ τοὺς φιλά-
 [τους.

9

Εἰς τάφον τοῦ Ἀσάν κυροῦ Ἰσαακίου καὶ τῆς αὐτοῦ ἐγγόνης
 ἐν τῇ μονῇ τοῦ Φιλανθρώπου.

- Ἄλλὰ τί μοι, βέλτιοτε, σωμάτων τύπους,
 καὶ τὴν ἀπαστραπτουσάν ἐκ τούτων χάριν,
 καὶ κάλλος ἀμίμητον εὐτέχνως γράφων
 μὴ καὶ ψυχῆς τὰς ἀρετὰς παραγράφεις
 5 μηδ' εὐγένειαν τὴν ἄνωθεν μηνύεις,
 καὶ βασιλικὴν συγγένειαν καὶ κράτος,
 ὄσων τε λαμπρῶν ἀξιομάτων γέρας;
 ἢ παραχωρεῖς ταῦτα τῷ λόγῳ φράσαι;
 καλῶς γε ποιῶν καὶ φρονῶν οὐκ ἀλό-
 [γως.
- 10 Οὐκοῦν ἐροῦμεν, ἅ σιγᾶς αὐτὸς γράφων.
 Ὅ μὲν γε εἰζῆς εὐγενοῦς ὄρηξ' ἔφην
 καὶ βασιλικῶν αἱμάτων ἀποσπάδος,
 κλησὶν Ἰσαάκιος, Ἀσάν ἐκ γένους.
 Τραφεῖς δὲ λαμπρῶς ἐν βασιλείοις δόμοις
 15 ταχὺ προήλθεν εἰς ὑπέρτατον κλέος,
 ἀρχὰς ἀμείβων, ἐν πάσαις διατρέπων,
 δίκαιος, ὀξύς, δραστηκός, μεγαλόφρων,
 μέτριος, εὐθύς, νουνεχής, ταπεινόφρων,
 ἀπλοῦς, ἐλευθέριος, ἡδύς, χαρίεις,

20 ἄγαλμα πασῶν ἀρετῶν ἡρμοσμένον
τέλος τὸ λαμπρὸν τῆς ἐπαρχίας κλέος,
ἐν τῇ μεγάλῃ τῆδε διέπων πόλει,
ἡ ἦρος πρὸς οὐδὸν ἀπολείπει τὸν βίον,
κατὰ μοναχοὺς ἀποκαεῖς τὴν τρίχα,
25 'Η δ' αὐ παρ' αὐτὸν εὐπρεπῆς αὐτῆ κόρη,
φίλη θυγατρὸς θυγάτηρ τοῦτου πέλει,
λαμπρᾶς γυναικὸς ἀνδρὸς εὐκλεεστάτου,
Φιλανθρωπηνοῦ τοῦ μεγάλου πατροῦθεν.
ὄναρ προσειπῶν ἀτραβῆ γένους στύλον,
30 ἄστρον τε λαμπρὸν, φεῦθ' ἀλαττανεῖσδύναν,

οὐκ ἂν ἀμάρτοις τῶν προσηκόντων λόγων.
Αὕτη γέαν ἄγουσα τὴν ἡλικίαν,
ἀντὶ θαλάμων καὶ γαμικῶν παστάδων
ὄκησον ὄδε τὸν βαρὸν τοῦτον λίθον,
35 μᾶλλον δ' ἀπέπητ' πρὸς μονὰς οὐρανόους,
ἄσπιλος ἐξάρασα βίον κηλίδων.
Εἰς γοῦν παρηγόρημα λοιπὸν τοῦ πά-
[θους,
συνιστοροῦσιν οἱ τεκόντες τῷ πάππῳ
καὶ προσπαράγραφουσιν ἐν στίχοις τάδε.

10

'Ηρωϊκοὶ εἰς τάφον τοῦ κυροῦ Μακαρίου μοναχοῦ, ἐν τῇ νήσῳ Χάλκῃ.

Νήσῳ ἐνὶ κραναῇ τῇ Χάλκῃ οὐνομ'
[ἔθεντο,
θεῖος ἀνὴρ θεοειδέα βίον ἄνυσε μονώτην·
ἐνθα τάφῳ προλιπῶν δέμας, ἥτε φόρ-
[τον ἐλαφρόν,

ὄρωτο σὺν ἀύλοισι πρὸς οὐρανὸν ἀοιτε-
[ρόεντα.

Ταῦτ' ἄρα καὶ Μακάριος ἐτήτημον οὐ-
[νομα λάχεν.

11

Στίχοι εἰς τὸν Ἅγιον Ἀντίπα.

Τῶν ἀμαρτωλῶν τοὺς ὀδόντας συντριβεῖν,
βρωθῶν λογικῆν μὴ λαινεῖν εἰδότας,
μηδ' ἀντρεῖδειν τοῖς τελείοις τῶν λόγων
ἀκήκοός που τῆς γραφῆς τὸν δεσπότην

5 (καὶ γὰρ κριτῆς δίκαιός ἐστι καὶ μόνος.)
εἰδὼς δὲ τοῦτω χρηματίζων οἰκέτης,
ὁ καλλίμαρτος Ἀντίπας ἔχει γέρας
τοὺς συντριβέντας λαιρεῦναι ἀλόπως.

12

Στίχοι εἰς τάφον κυροῦ Δημητρίου τοῦ Λεοντάρη ἐν τῇ μονῇ τῆς Πέτρας.

Ζητεῖς, θεατά, τὸν μέγαν Λεοντάρην,
ἐκείνον αὐτόν, οὗ βλέπεις τὴν εἰκόνα ;
Ζητεῖς ἐκείνον τοῦ γένους τὸν προστάτην,
τὸν ἀκράδαντον τῆς βασιλείας στύλον,
5 τὸν ἐν μάχαις ἄτρεστον ἀσπιδηφόρον,
ὄψει μόνῃ τρέποντα τοὺς ἐναντίους,
τὸν ἐν βίῳ ἥλιον οὐρανοδρομόν,
πᾶσαν καταυγάζοντα τὴν οἰκουμένην ;
Οὐκ ἔστιν ὄδε μὴ νόμιζε τῷ τάφῳ
10 καιακεκρύφθαι τὸν τοσοῦτον ἀστέρα·
σὺν ἀγγέλοις ἔστηκε παρὰ τῷ θρόνῳ

τῷ βασιλικῷ τῆ; μεγάλης Τριάδος.
σὺν ἁγίοις ἄπαντα χαίρει διάγων,
ἐνθα λύπη τε καὶ στεναγμὸς ἀπέδρα·
15 κόνιν δὲ μικρὰν καταλιπὼν ἐνθάδε,
δεομόν, ζόφον, κάθειρξεν, ἀχρεῖτον βά-
[ρος,
πρὸς τῶν ἀδελφῶν καὶ γόνον τοῦ φιλ-
[τάτου,
τῶν πάντα λαμπρῶν καὶ μεγάλων ἐν βίῳ,
γέρας τὸ λαμπρὸν μνήμα τουτὶ λαμβάνει
τὴν ἀρετὴν ἄλλοισιν ὡς γέρας ἔχων.

13

Ἔτεροι ἡρωϊκοί,

'Ενθάδε κάλλιπε σῶμα ἐς οὐρανὸν εὐ-
[ρὴν ἀπαίρων
κόσμον παμμεδέοντος εὖς θεράπων ἀγα-
[κλυτός,
πρόσθε μὲν οὐνομα Δημήτριος, νῦν δὲ
[Δανιήλ,
ὄδε ἄ βίον θεοειδέα, θαῦμα μέγα, διάγνωσε,
5 κόσμῳ ἐνὶ μεσάτῳ καὶ ἀνάκτοις βρά-
[σμασιν ἔλης

Χριστὸν ἀνακτα μέγαν φροσὶν ἀγναῖς
[ἔσοχα τίων,
εὐχαῖς τε στοναχαῖς τε καὶ ἐννυχίοις κα-
[μάτοισι·
μείλιχος, ἠδυεπής, ἐπιτάρροθος ἀνδρά-
[σιν οἰκτιροῖς,
ἥπιος, ἀγαθοεργός, ἀρήϊος, ὀπλιτοπέλας,
10 γαίης Αἰθιοπῶν μέγ' ἔρωσιμα, φάος τ' ἐνὶ
[δαινοῖς,

πολλοὺς μὲν πολέμους ἀποέργαθε πα
 [τρίδος αἴης,
 πολλάκις δ' ἠρόστευσεν ἐνὶ προμάχοισι
 [λέων ὤς,
 ἀνδράσιν πλειοτέρηοιν ὑπερμενέως πολέ-
 [μίζων,
 πολλοῖσιν δ' ἔργοις ἐνίδρωσας, μέγα κλέος
 [ἀέξων.
 15 Ἄλλὰ τὰ πάντ' ἀποδυσάμενος μάλα πρό-
 [φροσι θυμῷ,

νοὺς ὄλο; ἀγνοῖς ὄμμουσι θεῖον ἄναρ-
 [χον ὀράα
 τρισσοφανῶς Τριάδος σέλας, ἕξ ἐνὸς εἰς
 [ἐν ἰούσης,
 ἀγγελικοῖς τε χοροῖσι σύνεσι καὶ ἀν-
 [δράσιν ἐσθλοῖς,
 ἄφθιτον ἀμφὶ ἄνακτα διηνηκέως βεβαιῶ-
 [σιν.

14

Στίχοι εἰς εἰκόνα ἔχουσαν τὴν ἁγίαν Θεοδοσίαν καὶ τὸν ἀγιώτατον
 πατριάρχην κυρὸν Ἰωσήφ, ἑραπευόμενον ὑπ' αὐτῆς τοὺς πόδας,
 ἐπιφανείσης οὖν ἀγγέλῳ καθ' ὕπνου.

Ἄ τὴν βασιλεύουσαν ἰθύνων πόλιν
 ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ποιμὴν ποιμένων,
 λαμπρὰν ἀμοιβὴν προσφέρει τῇ παρθένῳ
 Θεοδοσίᾳ, τῆς ἰάσεως χάριν,
 5 τὸ θαῦμα διδοὺς ἀνάγραπτον τῷ βίῳ
 τοὺς γὰρ πόδας φέροντι πρὶν παρεμμένους,

ἔπει πρὸς οὐτὴν κατέφηνεν ἐκθύμως,
 ἐπιφανείσα καθ' ὕπνου οὖν ἀγγέλῳ,
 πατεῖν ἐφέκει τὰ πεπονητότα μέλη·
 ὁ δ' ἐξαναστὰς ἀντίκα ῥωμαλέως
 ὤφθη βαδίζων ὁ προτοῦ σχεδὸν λί-
 [θος.

15

Ἔτεροι.

Οὕτως ἐφάνη καὶ ὄναρ, ὡς ἐγράφη,
 τὴν τῶν ποδῶν ἴασιν ἢ θεῖα δόσις
 ἐπιδοῦσα τῷ μεγάλῳ ποιμένι·
 διακόνῳ γὰρ ἀγγέλῳ κερημένῃ,

πατεῖν μὲν εὐτόνως ἔδοξε τοὺς πόδας,
 μικρῶς δ' ὀδύνης ἀμυδροῦ φαντασίᾳ
 μικρὰν ὀδύνην ἀπελαύνει τοῦ πάθους
 καὶ τὰ μέλη ῥώννυσι τὰ παρεμμένα.

16

Ἡρωϊκοὶ εἰς τάφον κυροῦ Ἐλευθερίου Ἀμ[ο]ιρούτζη, ἐν Τραπεζοῦντι.

Ποῦ δὲ λόγοι πιερόεντες; ἐς ἡέρα. Ποῦ
 [νεότητος
 ἄνθος ἐρατινῆς; διόλωλε. Τί δὲ κλέος
 [εὐρὸν
 καὶ πίστις βασιλείοις ἐν μεγάροισι μίγ'
 [ἀμύμων
 δλβον τ' ἀρχομῆνοιο διέξοδος ἔνθα περ
 [ἐχρηῆν,
 5 ὁ τόσον ὑπεκπροέροντος, ὁσάτιον ἐντός
 [ἔχειτο;
 Σκιῇ κούφῃ πάντα, θεοῦσης ἔχνια νηός,
 αἶθα διαπνέουσα, γλυκὺς ὄνειρος νυ-
 [κτός.
 Αὐτὰρ Ἐλευθέριον βραχὺς λίθος ἀμφι-
 [καλύπτει,
 γευσάμενον βιότοιο καλῶν κακοῖσιν
 [ἀναμίξ.

10 Πατέρα μὴν προῦπεμνε, μεγάλων εἵνε-
 [κεν ἔργων,
 πρόσβην ἐς μέγα ἔδος Κωνσταντίνοιο με-
 [γάλοιο,
 οὐδ' αἴτις ὑπέδεκτο φίλην ἐς πατρίδα
 [γαῖαν,
 νοῦσῳ ἐνὶ στυγερῇ δαμῖνι' ἐφ' ἄλός
 [κατὰ νόστον,
 αὐτὰρ ὁ πένθει ἀκρήτῳ βεβολημένος ἦτορ
 15 βραχία μῖνι' ἐβίω, θάτιον δ' ἀνέλπει
 [νοσήσας,
 ἔνθα φίλος τε παῖθρ καὶ πολλῆες ἐσθλοὶ
 [ἑταῖροι,
 αὐτοκασιγνήτων τε γλυκὺς χορὸς ἄγαν
 [ἀπαλῶν
 ἄφθιτον ἀμφὶ ἄνακτα διηνηκέως βε-
 [βαῶτες.